ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

Lina ZALECKIENĖ

MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VADYBAI

Magistro darbas

Šiauliai, 2006

SANTRAUKA

Lina Zaleckienė

Mokinio krepšelio įtaka bendrojo lavinimo mokyklų vadybai.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjama Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistema taikant Mokinio krepšelio metodiką, vertinama kilusi būtinybė tobulinti vadybinius įgūdžius ir jaustis atsakingam už švietimo įstaigos finansinę būklę. Atlikta mokslinių šaltinių, dokumentų analizė. Empirinių duomenų rinkimui buvo vartotas anketinės apklausos metodas. Apklausos tiriamieji – Šiaulių apskrities: Šiaulių, Joniškio, Pakruojo, Kelmės, Radviliškio miestų ir rajonų bendrojo lavinimo mokyklų vadovai (direktoriai, pavaduotojai). Suformuluotos tyrimo išvados. Iškelta ir suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad Mokinio krepšelio įvedimas sukėlė švietimo įstaigų vadovų nepasitenkinimą, dėl mokyklai skiriamų lėšų deficito, nepasitvirtino.

Iš magistro darbo teorinės ir empirinės dalies ŠU Socialinių mokslų fakultete, 6-ojoje studentų mokslinių darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“ perskaitytas pranešimas tema: „Mokinio krepšelio įtaka mokyklų veiklos organizavimui“.

SUMMARY

Lina Zaleckienė

How Student’s basket influences management of General Education Schools.

Master’s work.

In this Master’s work, applying the Student’s basket method, is dealt the financial system of General Education Schools of Lithuania. Furthermore, it is estimated the necessity to refine skills of management and the responsibility for the financial state of educational institution. It was done the analysis of science works and documents. For collecting of the empirical information, a questionnaire was chosen as the main method. The respondents of the survey were the deputy directors and school directors of General Education Schools from towns and districts of Šiauliai, Joniškis, Pakruojis, Kelmė, Radviliškis. The conclusions of the survey were formulated. The raised and corroborated hypothesis, about directors’ of educational institutions discontent with the imposition of Student’s basket and the deficit of finances given to schools, has falsified.

On the base of theoretical and empirical parts of the Master’s work in ŠU Social Science Faculty in the 6-th students’ studies conference “Topicalities of economy and management” was made a report on the topic “Student’s basket impact on schools’ work organization”.

TURINYS

1. KAITA IR REFORMA ŠVIETIMO SISTEMOJE 10
1.1. Pagrindinių sąvokų analizė 10
1.2. Švietimo kaitos samprata 13
1.3. Švietimo reformos Lietuvoje apžvalga 21
2. ŠVIETIMO ĮSTAIGŲ FINANSAVIMAS 30
2.1. Istorinė krepšelio idėjos švietime apžvalga. Krepšelis, čekis – paslaugų apmokėjimo būdas 31
2.2. Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistema taikant Mokinio krepšelio metodiką 34
2.3. Švietimo finansavimo reformos, Mokinio krepšelio privalumai ir trūkumai 40
3. MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA ŠIAULIŲ APSKRITIES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VADYBAI TYRIMO DIZAINAS 46
3.1. Tyrimo procedūros. Tyrimo instrumentas 46
3.1. Imtis ir jos charakteristika 47
4. MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA ŠIAULIŲ APSKRITIES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VADYBAI TYRIMO REZULTATAI 52
4.1. Švietimo reformos vertinimas mokyklų vadovų požiūriu 52
4.2. Mokinio krepšelio teigiamų ir neigiamų bruožų analizė 58
4.3. Mokyklų finansavimo sistemos vertinimas vadovų požiūriu 62
4.4. Mokyklų vadovų pasiūlymai dėl Mokinio krepšelio racionalesnio naudojimo analizė 70
IŠVADOS 78
REKOMENDACIJOS 80
LITERATŪROS SĄRAŠAS 82
PRIEDAI 87

ĮVADAS

Temos aktualumas ir tyrimo problema. Lietuva įžengė į ypač sparčios kaitos, kupiną naujų iššūkių amžių, kuris kelia naujus reikalavimus asmeniui, visuomenei, tuo pačiu - ir juos ugdančiai švietimo sistemai (Švietimo gairės, 2002). Spartėjant globalizacijai bei integracijai, pasak A. Datta (1993), kyla būtinumas objektyviai įvertinti šalies švietimo sistemos pasiekimus, jos veikimo ypatumus, kad būtų galima laiku pastebėti tiek negatyvius, tiek pozityvius švietimo sistemos pokyčius, atskleisti galimus ilgalaikius jų rezultatų padarinius šalies ekonominei bei kultūrinei pažangai. Į iššūkius bus įmanoma laiku atsakyti, galimybės – visapusiškai pasinaudoti, tik einant spartaus ir sistemingo atsinaujinimo keliu. Dabarties pasaulyje toks kelias galimas, tik vertinant žmones kaip vertingiausią turtą ir atitinkamai į jį investuojant, tik remiantis švietimu kaip svarbiu bendros ateities kūrimosi būdu. Todėl švietimas tolesnei krašto raidai įgyja išskirtinę svarbą. Jis, kaip teigiama Švietimo gairėse, svarbiausia šiandienos lietuvių visuomenę jungianti jėga. Tik ja remdamasi Lietuva galės konkuruoti tarptautinėje bendrijoje. Taip pat, švietimas, tai neatskiriama tautos kultūros dalis, tai jungianti grandis tarp tautos praeities ir ateities. Jis – pagrindinis šiuolaikinės visuomenės identiteto saugotojas ir kūrėjas (Švietimo gairės, 2002).

Daugiau nei dešimtmetį švietime nuolat vyksta politiniai pokyčiai. Ne gana to, jie spartėja. Apžvelgę kaitos darbus, galime pastebėti stipriąsias ir silpnąsias reformos puses.

Švietimo reforma rėmėsi fundamentaliu suvoktu pagrindu: iš pradžių Tautinės mokyklos koncepcija (1988), vėliau – Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Jose buvo stengiamasi atkreipti dėmesį į naujas švietimo vertybines nuostatas, naujus tikslus ir uždavinius, nuo totalitarinei santvarkai charakteringos sampratos pereita prie demokratinės. Švietimas pradėtas kreipti į atsakingą ir laisvą pilietį, savarankišką visuomenę. Tačiau reforma buvo vykdyta per lėtai ir per mažai reaguojant į pasikeitimus, ekonominius ir politinius pokyčius, visuomenės poreikį (Švietimo gairės, 2002). Svarbiausia, kaip teigiama Švietimo gairėse (2002), tai, kad reformos darbai buvo modeliuojami neturint monitoringo sistemos, jie nebuvo sistemingai grindžiami moksliniais švietimo ir visuomenės tyrimais. Taip pat pavėluotai pradėta spręsti švietimo prieinamumo problemą, kuri išryškėjo dėl skurdo ir turtinio visuomenės išsiskaidymo. Neįstengta pakankamai efektyviai atsakyti į atviros pilietinės visuomenės kūrimosi poreikius taip pat nesugebėta prisitaikyti prie rinkos ekonomikos ir nepakankamai atsižvelgta į žinių visuomenės kūrimosi, mokymosi visą gyvenimą reikmes.

Švietimo reforma nuolat stigo reikiamo finansavimo: valstybės ir savivaldybės skiriamų lėšų iš dalies pakako tik sistemos išlaikymui, bet ne jos kardinaliam atsinaujinimui. Per beveik visą reformos laikotarpį trūko sistemingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą, į jo infrastruktūros atnaujinimą bei plėtrą (Švietimo gairės, 2002).

Reforma nebuvo tolygi ir visus švietimo sektorius palietė skirtingai. Labiau buvo susitelkta į bendrąjį lavinimą ir ugdymo turinio keitimą. Pavėluotai pradėta švietimo finansavimo reforma ir mokyklų tinklo pertvarka. Norint, kad švietimo sistema būtų veiksmingesnė, valstybė turi būti pasiruošusi nuolat didinti švietimo finansavimą. Tačiau akivaizdu, kad investicijos į švietimą sparčiai neaugs, todėl svarbu, kad jos būtų panaudotos labai efektyviai (Švietimo gairės, 2002). Finansavimas turi būti sujungtas su politikos formavimu, įgyvendinimu ir švietimo valdymu.

Viena pagrindinių priežasčių, skatinusi keisti švietimo finansavimo tvarką, anot A. Zabulionio (2003), tai nepasitenkinimas esama švietimo kokybe ir įsitikinimas, kad pakeitus finansavimo tvarką, švietimo institucijos dirbs racionaliau, t.y. gebės efektyviau naudoti finansus, bus kokybiškesnės ir t.t. Svarbiausi Lietuvos švietimo finansavimo klausimai būtų šie: dideli atskirų regionų švietimo išlaidų skirtumai, nors ugdymo standartai numatyti visur vienodi, taip pat neracionalus mokymo įstaigų tinklas, todėl lėšos naudojamos neefektyviai. Daug pinigų yra išleidžiama mokyklų išlaikymui ir mokytojų atlyginimams, tačiau mokymo priemonėms jų trūksta. Keičiant mokymo įstaigų tinklą, kyla mokinių pavėžėjimo klausimas tuo tarpu mokiniams keičiant mokyklas, šių įstaigų finansavimas nekinta. Tai ypač aktualu, kai mokinys lanko ne savo savivaldybės mokyklą (Zabulionis, 2003).

Šias problemas siūloma spręsti keičiant finansavimo sistemą. Taip ir buvo padaryta, kai mūsų švietimo sistemoje pradėjo funkcionuoti Mokinio krepšelis. Šis terminas yra atėjęs iš švietimo finansavimo sistemos, kuris kartais vadinamas „pinigai paskui moksleivį“. Tai reiškia, jog mokyklos finansavimas tiesiogiai priklauso ne nuo klasių komplektų, bet nuo mokinių skaičiaus joje (toks finansų skirstymas dar vadinamas *per capita*) (Zabulionis, 2003). Manoma, jog esant tam pačiam kaip dabar finansavimo lygiui, po reformos švietimo paslaugos bus kokybiškesnės. Kodėl reikėjo įvesti šį finansavimo principą? Tai buvo padaryta dėl finansavimo skaidrumo. Kadangi iki šiol švietimą finansuodavo savivaldybės, viskas priklausydavo nuo jų finansinio pajėgumo, geros valios ir norų. Įvedus Mokinio krepšelį, atsirado finansavimo standartas, tai pagal atitinkamą metodiką sudaryta tikslinė valstybės dotacija švietimui.

A. Zabulionio (2003) manymu, Lietuvoje nesistengiama naujosios švietimo finansavimo sistemos pagrįsti ar įrodyti, išskyrus pateiktus konstatavimus, jog švietimo lėšos leidžiamos neefektyviai. Nuodugnių paaiškinimų ar įtikinamų edukacinių bei socialinių padarinių pagrindimo nėra. Manoma, kad sutaupyti finansai bus panaudoti efektyviai ir taip bus užtikrintas kokybiškesnis švietimas. Taigi norėjosi šiame darbe apžvelgti Šiaulių apskrities bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo ypatumus ypač atkreipiant dėmesį į Mokinio krepšelio panaudojimą. Norėta išsiaiškinti ar Mokinio krepšelis įtakoja mokyklų vadybą.

Problema. Praktinis problemos aspektas – Mokinio krepšelio įvedimas ir finansavimo pokyčiai iššaukia mokyklų vadovų poreikį kaitai. Teorinis problemos aspektas – Mokinio krepšelio įvedimas ir jo įtaka mokyklų vadybai – mažai nagrinėta Lietuvos švietimo vadyboje.

Tyrimo objektas. Mokinio krepšelis, mokyklų vadyba.

Tyrimo dalykas. Mokinio krepšelio įtaka mokyklų vadybai.

Tyrimo tikslas. Atlikti Mokinio krepšelio metodikos analizę ir jo įtaką Šiaulių apskrities bendrojo lavinimo mokyklų vadybai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti mokslinę literatūrą apie švietimo sistemos kaitą ir Lietuvos švietimo reformą.
2. Išanalizuoti Mokinio krepšelio metodiką, apžvelgti istorinį čekio idėjos švietime metodo taikymą, jo privalumus ir trūkumus, bendrojo lavinimo mokyklų finansavimą.
3. Atlikti anketinę apklausą ir ištirti Šiaulių apskrities bendrojo lavinimo mokyklų vadovų nuomonę apie Mokinio krepšelio įtaką mokyklų vadybai.
4. Išsiaiškinti, ką turėtų daryti institucijos, susietos su švietimo finansavimo sistema, kad Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė ir efektyvesnė.

Hipotezė. Mokinio krepšelio įvedimas sukėlė švietimo įstaigų vadovų nepasitenkinimą, dėl mokyklai skiriamų lėšų deficito.

Metodologija

Darbas atspindi šiuo metu vykstančią švietimo reformą, kuri įtakoja mokyklų kaitą, įvedus naują finansavimo sistemą. Taip pat apibūdinama situacija Lietuvoje, siekiant atskleisti naują finansavimo metodiką, jos privalumus ir trūkumus. Palyginti Lietuvos ir kitų šalių, kuriose šis metodas taikomas, finansavimo sistemos kaitą, kuri kaip integrali visos švietimo reformos dalis, glaudžiai susijusi su švietimo monitoringo sistemos kūrimu, dėmesiu švietimo kokybei ir lygiomis galimybėms.

Tiriamoji medžiaga

Dokumentų analizė (švietimo įstatymas, LR Vyriausybės nutarimai, mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos), kurių dėka įsigiliname į švietimo veiklą bei reformas, mokslinės švietimo vadybos literatūra, kuri supažindina su įvairiomis pedagoginėmis, vadybinėmis paradigmomis, įvairių autorių mokslinė literatūra, interneto puslapių duomenys, statistinė duomenų analizė.

Tyrimo metodika

Bet kokia mokyklų vadovų apklausa susijusi su sunkumais. Kad tai būtų galima padaryti korektiškai ir greitai, tiriamieji tyrimui buvo atrinkti pagal patogiąją atranką. Šiame tyrime apsiribota Šiaulių apskrities bendrojo lavinimo mokyklomis nepretenduojant į statistinį imties „atsitiktinumą“. Buvo apklausti mokyklų vadovai (direktoriai ir direktorių pavaduotojai ugdymui),

nes būtent jie susiduria su nauja mokyklų finansavimo tvarka ir nuo jų priklauso švietimo įstaigos mokymo turinio, ugdymo proceso bei visos veiklos kokybė. Mėginama išsiaiškinti, ar įmanoma per trumpą laiką ir su mažiausiais finansiniais ištekliais Lietuvos mokyklą padaryti efektyvią. Ar tikrai kai kurios švietimo idėjos aplenkia socialines bei edukacines švietimo nuostatas ir susitelkia į švietimo ekonomiką ir vadybą.

Bendras respondentų skaičius virš dviejų šimtų mokyklų vadovų. Anketa buvo pateikta su uždaro ir atviro tipo klausimais, anoniminė, apklaustųjų vardo ir pavardės klausiama nebuvo. Tačiau anketos pradžioje buvo prašoma parašyti respondentų amžių, lytį, kokį mokomąjį dalyką dėsto, vadovavimo švietimo sistemoje ir švietimo įstaigai darbo stažą, vadybinę kategoriją ir nurodyti švietimo įstaigos, kuriai jis vadovauja, geografinę vietą. Anketa buvo administruojama mokyklose ir švietimo centruose, susitarus su jų vadovais. Prieš prasidedant pagrindiniam tyrimui ir matavimų etapui buvo atliktas pilotažinis tyrimas (bandomasis matavimas). Visi duomenys buvo patalpinti duomenų bazėje. Jos analizei buvo panaudotas statistinis SPSS paketas.

Tyrimo etapai:

1. Pasirengimas duomenų rinkimui ir apklausos vykdymui (2005 m. rugsėjo – spalio mėn.).
2. Žvalgomasis (pilotažinis) tyrimas (2005 m. spalio - lapkričio mėn.).
3. Anketavimas (2005 m. gruodžio – 2006 m. sausio mėn.).
4. Surinktų duomenų sisteminimas ir suvedimas (2006 m. sausio – vasario mėn.).
5. Duomenų analizė, interpretavimas (2006 m. vasario – kovo mėn.).
6. Tyrimo ataskaitos parengimas, išvadų ir rekomendacijų formulavimas (2006 m. kovo – balandžio mėn.).

Metodai

- Mokslinės literatūros sisteminė bei lyginamoji analizė;
- Empirinis – anketavimas;
- Matematinė statistinė analizė – statistinis SPSS (Statistic Package for Social Sciences) paketas, Microsoft Excel programa.

Strategija

- Temos pasirinkimas;
- Tiriamojo darbo įvado rašymas;
- Mokslinės literatūros rinkimas;
- Mokslinės literatūros analizė;
- Anketos sudarymas;
- Tyrimo atlikimas;
- Empirinių duomenų rinkimas;

- Empirinių duomenų suvedimas į duomenų bazę;
- Empirinių duomenų matematinė statistinė analizė ir apibendrinimas;
- Mokslinės literatūros sisteminė bei lyginamoji analizė;
- Išvadų ir rekomendacijų sudarymas;
- Tiriamojo darbo apiforminimas;

Rezultatų naujumas

Išanalizavus šią problemą nagrinėjančią literatūrą, šaltinius ir dokumentinę medžiagą, paaiškėjo, kad ši sritis yra mažai tyrinėta, tačiau aktuali ir nauja, nes ir šiuo metu tebevyksta mokyklų švietimo reforma ir finansavimo sistemos įdiegimo vertinimas. „Švietimo gairėse“ teigiama, kad švietimo valdymo ir finansavimo pertvarka laikytina prioritetine sritimi. Nuo jos esmingai priklauso tolesnės švietimo reformos sėkmės.

Rezultatų teorinis reikšmingumas

Tyrimo teorinį reikšmingumą apibūdina šios pasiekto rezultato aplinkybės:

- Lietuvos švietimo reformos kontekste Mokinio krepšelio įvedimas sukėlė švietimo įstaigų vadovų nepasitenkinimą šia finansavimo sistema, nes mokyklai skiriamos lėšos sumažėjo, tai norima pagrįsti tyrimu;
- sukaupta nauja medžiaga apie Šiaulių apskrities švietimo sistemą ir jos situaciją po naujo finansavimo principo įvedimo;
- išplėsti teoriniai vaizdiniai apie bendrąjį švietimo sistemos modelį šalies kontekste.

Rezultatų praktinis reikšmingumas

Tyrimo praktinį reikšmingumą lemia tai, kad:

- nustatyti švietimo reformos vertinimo rodikliai, kuriais įvertinta dabartinė Šiaulių apskrities bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistemos situacija.
- Mokinio krepšelio įtaka bendrojo lavinimo mokyklų vadybai pagrįsta moksliniu tyrimu, apimančiu švietimo sistemą vienijančiu lygmeniu.
- tyrimo rezultatai atveria galimybę tobulinti ugdymo įstaigų finansavimą, tęsti tyrimus, įvertinti švietimo sistemos privalumus ir trūkumus.

1. KAITA IR REFORMA ŠVIETIMO SISTEMOJE

1.1. Pagrindinių sąvokų analizė

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: LR Švietimo įstatymas. Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28).

A

Akreditacija – pripažinimas, kad įvertintas objektas atitinka nustatytus kriterijus.

B

Bendrasis lavinimas – ugdymas pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio, atitinkamas specialiojo ugdymo programas.

Bendrojo lavinimo mokykla – mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas.

F

Formalusis švietimas – švietimas, vykstantis pagal teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas ugdymo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija.

I

Išsilavinimas – Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka pripažinta, asmens tam tikro lygio brandą liudijanti kompetencija, žinios, įgūdžiai, gebėjimai ir vertybinės nuostatos.

K

Kompetencija – mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma.

Kvalifikacija – įstatymų, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas mokėjimas ir teisė verstis tam tikra profesine veikla.

M

Mokinio krepšelis – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, 2004, p. 5).

Mokykla – įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas.

Mokyklos bendruomenė – vienos mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai ir kiti asmenys, siejami mokymosi toje mokykloje santykių ir bendrų švietimo tikslų.

Mokyklos ūkio lėšos – netiesiogiai su švietimo procesu susijusios lėšos (mokyklos ūkiui valdyti ir eksploatuoti, mokiniams vežioti ir kitoms ūkio išlaidoms skiriamos lėšos).

Mokymo lėšos – tiesiogiai su švietimo procesu susijusios lėšos (darbo užmokesčiui pagal ugdymo planą, mokytojų kvalifikacijai tobulinti, vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms, taip pat ugdymo procesui valdyti, mokyklos bibliotekai, psichologinei, specialiajai pedagoginei, specialiajai ir socialinei pedagoginei pagalbai bei sveikatos priežiūrai mokykloje skiriamos lėšos).

Mokymo sutartis – mokinio ir švietimo teikėjo susitarimas dėl mokymo ir mokymosi.

Mokinys – asmuo, kuris mokosi.

Mokytojas – asmuo, ugdantis ir mokantis mokinius pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas.

N

Neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas.

Nevalstybinė mokykla – Lietuvos Respublikos juridinio (išskyrus Seimą, Vyriausybę, Švietimo ir mokslo ministeriją, kitas ministerijas, Vyriausybės įstaigas, įstaigas prie ministerijų, apskrities viršininką, savivaldybės tarybą) ar fizinio asmens įsteigta mokykla, juridinio ar fizinio asmens įsteigta mokykla kartu su kitų valstybių juridiniais ar fiziniais asmenimis, kitos valstybės juridinio ar fizinio asmens įsteigta mokykla.

P

Pedagogas – asmuo, įgiję valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją.

Privalomasis švietimas – Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas.

S

Savivaldybės mokykla – savivaldybės tarybos įsteigta mokykla bei mokykla, savivaldybės tarybos įsteigta kartu su Lietuvos Respublikos juridiniais ar fiziniais asmenimis.

Specialiųjų poreikių mokinys – mokinys, kurio galimybės mokytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų.

Specialiųjų programų lėšos – programoms ir projektams fizinių ir juridinių asmenų skirtos lėšos, parama, mokestis už švietimą ir kitas paslaugas.

Sutartinis mokinys – tai II pakopos (5-8 kl.) mokinys, jei klasės komplekto mokinių skaičiaus vidurkis yra 25 (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, 2004).

Š

Švietimo darbas – kryptinga švietimo teikėjo veikla, skirta mokinio vertybinėms nuostatoms, žinioms ir kompetencijai plėtoti.

Švietimo įstaiga – mokykla, pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikianti įstaiga, kurios pagrindinė veikla – švietimo darbas ar (ir) švietimo pagalba.

Švietimo pagalba – specialistų teikiama pagalba mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams, leidžianti padidinti švietimo veiksmingumą.

Švietimo planavimas – švietimo tikslų, uždavinių ir jų įgyvendinimo būdų numatymas.

Švietimo programa – iš anksto apibrėžtas formaliojo arba neformaliojo švietimo darbas, kuriuo siekiama numatyto rezultato.

Švietimo programos modulis – iš anksto apibrėžta savarankiška švietimo programos dalis.

Švietimo stebėsena – nuolatinė švietimo būklės ir kaitos analizė, vertinimas, prognozavimas.

Švietimo teikėjas – mokykla, laisvasis mokytojas ir kitas švietimo teikėjas (įstaiga, įmonė, organizacija, kuriai švietimas nėra pagrindinė veikla), šio Įstatymo nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti švietimą.

Švietimo vadyba – veikla, kuria organizuotai siekiama užsibrėžtų švietimo sistemos ir atskirų švietimo organizacijų tikslų (Želvys, 2003, p. 10).

U

Ugdymas – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas.

Ugdymo planas – ugdymo programos vykdymo reglamentas.

Ugdymo programa – įvairiai formalizuota švietimo programa (modulis), kurios turiniu, perteikimo būdais ir metodais siekiama numatyto rezultato.

Ugdymo turinio koncentras – ugdymo tikslų bei uždavinių, didaktinių nuostatų, ugdymo programos turinio bei siektinų rezultatų reglamentuotas ugdymo tarpsnis.

Ugdymo turinys – integruota žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų sistema.

V

Valstybinė mokykla – Seimo, Vyriausybės, Švietimo ir mokslo ministerijos, kitos ministerijos, Vyriausybės įstaigos, įstaigos prie ministerijos arba apskrities viršininko įsteigta mokykla bei mokykla, įsteigta valstybės institucijos kartu su Lietuvos Respublikos juridiniais ar fiziniais asmenimis.

Visuotinis švietimas – visiems Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, valstybės laiduojamas švietimas.

1.2. Švietimo kaitos samprata

Daugiau nei prieš dešimtmetį prasidėjęs, prieštaravimų kupinas perėjimas iš uždaros į atvirą visuomenę, iš komandinės – į rinkos ekonomiką, įsijungimas į dinamišką Vakarų demokratijos pasaulį, pasistūmėjimas nuo pramoninės prie žinių visuomenės, globalizacija, informacijos sprogimas nulemia ypač sparčią šiuolaikinio gyvenimo kaitą (Švietimo gairės, 2002, p. 25). Kaip

pasak B. Simonaitienės (2003), gyvename sudėtingų politinių, socialinių, ekonominių ir organizacinių pokyčių laikais. Pokyčiai, būdingi šiam laikotarpiui, apibendrinami ir pateikiami kaip perėjimas nuo modernumo realijų prie postmodernių realijų.

L. Stoll, D. Fink (1998) teigia, nors kaita ne visada veda prie pažangos, tačiau pažanga visada reiškia kaitą. Anot P. Dalin, H.G. Rolff, B. Kleekamp (1999), S. Rosenholtz (1989) ir Č. Lusthauso (1997), kaita yra procesas, o ne įvykis. Todėl, apibendrinti galima R. Želvio (2003) mintimi, kad „kaita neišvengiama, ir bandymai ją stabdyti gali turėti katastrofiškų padarinių. Kaita vyksta, nesvarbu, ar ji mums patinka, ar ne. Vadinasi, galime teigti, jog esame pasmerkti kaitai. Kaitą galima traktuoti arba *voliuntaristiniu,* arba *deterministiniu* požiūriu. Pirmuoju atveju ji laikoma sąmoningų ir kryptingų pastangų padariniu, antruoju – natūralių socialinių dėsnių ir mechanizmų nulemtu procesu“ (Želvys, 2003, p. 36). Tam pritaria ir D. Hopkins, M. Ainscow, M. West (1998) teigdami, kad organizacijos kaita dažniausiai pasireiškia viena iš dviejų formų: *natūrali kaita,* sistemingas, dažniausiai nepastebimas perėjimas iš vieno būvio į kitą, ir *planinga kaita,* kai norima sustabdyti savaiminį įvykių procesą ir tam tikru momentu nutraukus prieš tai pradėtą veiklą įvesti naują tvarką. Kaitos, kuri pasireiškia dviem formomis, šaltiniai paprastai esti dvejopi: išorės ir vidaus (žr. 1 pav). Vidaus, nesvarbu individo ar organizacijos, kaita suprantama kaip natūrali arba organiška. Išorės kaitą, priešingai, yra sunkiau priimti – juk tai kiti darys mums, mūsų mokyklai. Pasak R. Želvio (1998), išorės kaita yra pateikiama iš šalies, todėl šiai kaitai dažnai prieštaraujama.

	Išorės	Vidaus
Planinga	Tikslinga veikla	Naujovė
Natūrali	Asmens tobulėjimas ir augimas	Aplinka

1 pav. *Kaitos tipologija.*

Šaltinis: Hopkins, D., Ainscow, M., West, M. (1998). Kaita ir mokyklos tobulinimas.

Paskutinio dešimtmečio patirtis vis labiau skatina pritarti natūraliai kaitai. Kaita, būdama pastovi ir visa apimančiu procesu, dažnai yra nenuspėjama. Todėl, R. Želvio (1998) nuomone, kaitos neįmanoma kontroliuoti, negalime, jos pradėti arba sustabdyti. Galime tik mėginti daryti jai įtaką, t.y. suteikti jai norimą tempą, pageidaujamą kryptį ar priimtinesnį pobūdį.

Vienas žymiausių šiuolaikinių švietimo kaitos teoretikų M. Fullan (1998), suformulavo aštuonis pagrindinius kaitos principus, kuriuos jis pavadino naujosios kaitos paradigmos pamokomis. Šie principai yra ypač svarbūs, siekiant suprasti pastarojo meto švietimo kaitos dėsningumus:

1. *Kuo kaita sudėtingesnė, tuo mažiau įmanoma ją reguliuoti.*

Aiškiai pervertintume savo galimybes, jeigu manytume galį valdyti kaitą. Vykstant visuotiniams pokyčiams, dalies procesų eiga natūrali, nevaldoma ir nepriklauso nuo mūsų valios bei pastangų.

Kiekvienoje visuomenėje švietimo sistema gyvena savo gyvenimą t.y. funkcionuoja gana autonomiškai. Net ir labai centralizuotai valdomą sistemą įmanoma veikti tik iki tam tikros ribos. Neįmanoma priversti žmonių kitaip galvoti arba įgyti naujų įgūdžių. Negalima paliepti išsiugdyti atsidavimo darbui ar motyvacijos. Daugiausia, ką galime pasiekti,- tai sukurti sąlygas, leidžiančias žmonėms tai daryti. Nepakeitę mastymo ir įgūdžių, pokyčius norima linkme galėsime kreipti tik labai ribotai: jeigu pasikeitimų ir įvyks, jie bus gana paviršutiniški.

2. *Kaita nėra linijinio pobūdžio; ji kupina neapibrėžtumų, o kartais- ir netikėtumų.*

Nerimas, sunkumai ir nežinomybės baimė visada būdingi kaitos procesui, ypač iš pradžių. Galime teigti, kad sunkumai pradinėse stadijose yra garantuoti. Maža to, dažnai vėlesnės stadijos taip pat nenuspėjamos. Kartais būna tik blogiau tuomet, kada, atrodytų, viską darome teisingai. Kartais, priešingai, viskas eina geryn, nors atrodo, darome klaidą po klaidos. Kaitos procese visada egzistuoja laimės komponentas. Kartais, nepaisant visko, mus lydi sėkmė, kartais nesiseka ir tiek.

3. *Problemos yra mūsų pagalbininkės.*

Problemos kaitos metu neišvengiamos, tačiau be jų mes negalime nieko išmokti ir sulaukti sėkmės. Tik problemų dėka galime rasti kūrybiškų sprendimų. Jei kyla problemų, vadinasi pokyčiai tikrai vyksta. Ir priešingai, problemų nebuvimas signalizuoja, kad realiai nedaug kas tepasikeitė. Jei ankstyvosios kaitos stadijos vyksta lengvai, tai tikras požymis, jog kaita paviršutiniška. Taigi konfliktas yra esminis vykstančios kaitos komponentas. Konfliktų sprendimas veda prie realių pokyčių ir didesnio pasitenkinimo tuo, kas pasiekta.

4. *Vizija ir strateginis planavimas neturi būti pernelyg ankstyvi.*

Popieriuje sukurta vizija būna neilgaamžė. Taip yra dėl dviejų priežasčių. Pirma, sudėtingos kaitos sąlygomis negalime susikurti vien kokias nors teorijas ar mūsų norus įkūnijančios vizijos. Vizija išplaukia iš to, kas praktiškai vyksta. Antra, tam, kad darbas vyktų sėkmingai, reikalinga kolektyvinė vizija. Bendrai, visiems priimtinai vizijai suformuoti reikia laiko. Kita vertus, dažnai vizijos būna neilgaamžės ir tada, kai pradinėje jų kūrimo stadijoje dalyvauja per daug žmonių. Tuomet greitai suformuoti visiems priimtiną viziją būna sunku, ir dažnai apsiribojama paviršutinišku jos svarstymu. Paviršutiniškumas ir lemia tokios vizijos neilgaamžiškumą. Pernelyg ankstyvas strateginis planavimas taip pat kvestionuotinas. Jis gali klaidinti. Realiai vykstanti kaita gali neatitikti mūsų susikurtų planų, tad vėliau tenka ne kartą juos koreguoti. Todėl vargu ar tikslinga būtų skirti pernelyg daug laiko ir jėgų išankstiniam planavimui. Rigidiškas švietimo teoretikų susikurtų planų laikymasis, neatsižvelgiant į kaitos realybę, - dar daugiau abejonių kelianti strategija.

5. *Individualizmas ir kolektyvizmas yra nevienodai svarbūs.*

Mokytojo profesija neretai apibūdinama kaip pasmerkianti vienatvei. Pedagogas dažnai jaučiasi vienišas. Jis ateina į mokyklą ir didžiąją dalį laiko praleidžia klasėje, nesutikdamas kolegų ir su jais

nebendraudamas. Toks izoliavimasis apriboja ieškojimų ir inovacijų procesą bei keitimąsi naujomis idėjomis; mokytojai daugiausia remiasi vien savo patirtimi. Tačiau pavojingas ir kitas kraštutinumas. Pernelyg didelis kolektyvizmas skatina grupinį mąstymą (amerikiečių psichologo I. Janis pasiūlytas terminas, reiškiantis besąlyginį konformizmą, kai nekritiškai paklūstama grupės nuomonei). Tam, kad švietimo kaita vyktų norima linkme, būtina ugdyti pedagogų gebėjimą savarankiškai mąstyti ir dirbti, ir kartu sutelktai siekti bendrų tikslų.

6. Neveiksminga nei vienpusė centralizacija, nei decentralizacija.

Pernelyg didelė centralizacija – tai perdėta kontrolė, o decentralizacija – chaosas. Švietimo reformų istorija parodė, kad pokyčiai „nuleisti iš viršaus“, nėra veiksmingi. Tačiau švietimo viršūnės ir toliau tebetaiko šį principą, nes, pirma, nemato kitų alternatyvų; antra, nori greitų ir apčiuopiamų rezultatų. Dažnai tokių veiksmų imamasi vien dėl politinių priežasčių. Kita vertus, „iš apačios“ inicijuojami projektai taip pat žlunga, jei jų nepalaiko aukštesnės švietimo grandys. Kaitos procesai turi vienu metu vykti ir „viršuje“, ir „apačioje“. Įsitikinimas, kad viską galima valdyti ir kontroliuoti tik iš viršaus, yra iliuzija. Kita vertus, iliuzija yra įsitikinimas, kad decentralizavus švietimo sistemą galima visiškai ignoruoti centrinę valdžią. Patinka mums tai ar ne, bet centrinė valdžia ir mokykla yra viena kitai reikalingos ir viena be kitos negali nei įgyvendinti kaitos procesų, nei apskritai egzistuoti.

7. Lemiamą reikšmę turi ryšiai su išore.

Daugelis organizacijų, ypač švietimo, pagrindines jėgas skiria vidaus raidai ir nepakankamai dėmesio – išorinei aplinkai. Tačiau švietimo kaita neišvengiamai vyksta plačiame socialiniame ir ekonominiame kontekste. Visi visuomenėje vykstantys procesai yra glaudžiai susiję. Jei ignoruosime kaitą, vykstančią už mokyklos sienų, nesugebėsime daryti bent kiek didesnės įtakos ir pačios mokyklos kaitai. Taigi tiek išorės, tiek vidaus aplinka turi būti vienodai traktuojama.

8. Kaitos procese turi dalyvauti visi.

Kaita yra pernelyg sudėtingas procesas, kad ją būtų galima patikėti ekspertams. Pokyčių negali įgyvendinti pavienės, tegu ir labai iškilios asmenybės. Tam nepajėgūs nei formalūs vadovai, nei švietimo ekspertai. Kaitoje turi dalyvauti visi vienaip ar kitaip su švietimu susijęs asmenys ir interesų grupės. Esminių pokyčių galima pasiekti tik tada, kai visi pedagogai imsis iniciatyvos keisti savo darbinę aplinką.

Anot E. Gečienės (2003), visos aštuonios dinamiškų pokyčių pamokos atskleidžia galimybes plėtoti vieną modelį, kuris susijęs su asmens gebėjimu derinti visiškas priešingybes, skatinti siekti pokyčių ir tuo pačiu sudaryti sąlygas savarankiškam mokymuisi, būti pasirengusiam netikėtumams, sunkumuose įžvelgti kūrybiškus sprendimus ir turėti viziją. Vertinti asmenį ir grupę, derinti centralizaciją ir decentralizaciją skatinančias jėgas, siekti nuoseklumo viduje, nepamirštant dėmesio išorei. Vertinti asmenis kaip pokyčių darytojus, kurie vėliau tampa sisteminių pokyčių autoriais.

Įgyvendinti pokyčius, kaip rašo B. Everard, G. Morris (1997), – tai ne tik apibūdinti tikslą: tai sąveikos procesas, dialogas, grįžtamasis ryšys, tikslų ir planų keitimas, įvairių jausmų ir vertybių valdymas, dalykiškumas, mikropolitika, nusivylimas, kantrybė ir maišatis. O kaip teigia R. Želvys (1998), kuo sudėtingesni pokyčiai, tuo sunkiau daryti jiems įtaką. Inicijuoti pokyčius sistemoje kaip visumoje retai tepavyksta.

Kalbant apie kaitos ypatumus, verta susipažinti su A. Hargreaves, žinomo kaitos teoretiko, suformuluotais švietimo kaitos principais, kurie savo ruožtu papildo ir paįvairina M. Fullan kaitos paradigmų pamokas (Želvys, 2003, p. 42-43):

1. **Tikslų santykinumas.** Sudėtingos ir sparčios kaitos laikotarpiu geriau užsibrėžti laikinus ir mažiau apibrėžtus tikslus, nes juos neišvengiamai reikės ne kartą svarstyti iš naujo ir papildyti.
2. **Emocinis aspektas.** Emocinis fonas daro kaitos procesui didelę įtaką. Jei švietimo reformatoriai emocinius reformos aspektus ignoruos, jausmai ir emocijos vis tiek prasiverš ir paveiks racionaliai priimtų sprendimų įgyvendinimą.
3. **Politikos įgyvendinimas.** Nors sisteminės reformos paprastai inicijuojamos visos šalies mastu, pokyčių sėkmė priklauso nuo to, kaip juos supras ir įvertins kiekviena švietimo institucija. Todėl, jei tik įmanoma, politinius sprendimus būtina priimti konkrečiose darbo vietose, t.y. ten, kur jie bus įgyvendinami. Įprastinė centralizuotos kaitos schema pernelyg biurokratiška ir nelanksti, kad galėtų atsižvelgti į konkrečias vietos aplinkybes. Kita vertus, sprendimų priėmimo galias galima deleguoti tik tada, kai vietos lygmuo pasirengęs tuos sprendimus priimti.
4. **Rekultūrizacija.** Kad kaita vyktų planingai, būtina bendradarbiavimo kultūra. Užuot laukę, kol senoji karta išeis į pensiją ir kolektyvą įsilies „naujo kraujo“, bendradarbiavimo kultūrą turime kurti tarp žmonių, kurie dirba šiuo metu. Praktika rodo, kad noras ir gebėjimas keistis toli gražu ne visada priklauso nuo žmogaus biologinio amžiaus.
5. **Restruktūrizacija.** Organizacijų kultūros neegzistuoja vakuume: jos apibrėžtos laike ir erdvėje, t.y. struktūrizuotos. Nors kaita prasideda nuo restruktūrizacijos, t.y. naujo požiūrio į darbą, ir bendradarbiavimo kultūros formavimosi, būtų neteisinga neįvertinti struktūrinių pokyčių. Besiformuojančių naujųjų santykių pobūdis priklauso ir nuo struktūrinių organizacijos ypatumų, todėl svarbu laiku pakeisti atgyvenusias struktūras. Rekultūrizacija ir restruktūrizacija – vienas kitą skatinantys ir papildantys procesai.
6. **Organizacijų mokymasis.** Bendras darbas – vienas iš mokymosi šaltinių. Kad išliktų ir tobulėtų, organizacijos privalo mokytis. Tačiau vien individualaus darbuotojų tobulinimosi sparčios kaitos laikotarpiu negana. Organizacijų nariai turi mokytis dirbti grupėmis ir komandomis. Bendradarbiavimo kultūra individualų mokymąsi paverčia kolektyviniu.

Aptartieji švietimo kaitos principai, anot R. Želvio (2003), rodo šio proceso visapusiškumą ir sudėtingumą. Kuo pokyčiai sudėtingesni, kuo didesnius ir įvairesnius švietimo segmentus jie apima, tuo sunkiau juos paveikti. Retai tepavyksta inicijuoti sėkmingus sistemos kaip visumos pokyčius. Suinteresuotos jėgos už institucijos ribų gali dėti daug pastangų, tačiau jei pati institucija nėra motyvuota siūlomų pokyčių priimti, pastangos liks bevaisės. Iniciatoriams sunku pakeisti jėgų pusiausvyrą ir institucijos viduje, jeigu čia yra įtakingų grupių, norinčių išlaikyti *status quo* (Želvys, 2003, p. 43).

Kalbant apie kaitos procesą R. Želvys (1998) skiria tris pakankamai toli vienas nuo kito nutolusius etapus, arba fazes: pasirinkimo, arba inicijavimo, įgyvendinimo ir tolesnio tęstinumo, arba institucionalizavimo. R. Želvys (2003) pritaria D. Hopkins, M. Ainscow, M. West (1998), kad inicijavimo fazė susijusi su sprendimu diegti naujoves ir įsipareigojimu veikti. Šioje fazėje svarbiausia nuspręsti kada pradėti diegti naujoves ir išanalizuoti dabartinę mokyklos būklę. Įgyvendinimas tai daugiausiai dėmesio sulaukusi proceso fazė. Jos metu stengiamasi naujovę taikyti, arba, pasak R. Želvio (2003), šioje pakopoje naujovės išbandomos praktiškai, sprendžiamos kylančios problemos ir dalijamasi patirtimi. Tolesnio tęstinumo, arba institucionalizavimo, pakopoje sprendžiamas klausimas, ar naujovė taps įprastu dalyku, ar bus atmesta, o gal įvyks taip, jog sunyks savaime. L. Stoll, D. Fink (1998) aiškina, kad papildoma ir svarbi yra rezultatų stadija. Ji apima įvairius mokyklos bendruomenės ar visos struktūros pasiektus rezultatus, bet daugiausia dėmesio kreipiama į patobulinimo laipsnį, kuris vyksta pagal tiksliai apibrėžtus kriterijus. Arba, kaip teigia R. Želvys (2003), ketvirtoje rezultatų pakopoje, kaitos rezultatai įvertinami ir apibendrinami:

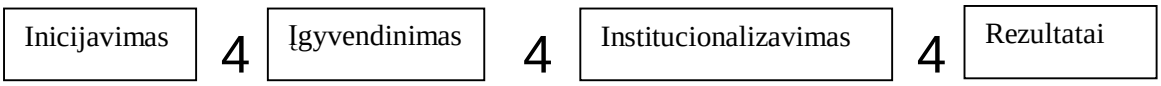

2 pav. *Kaitos proceso schema.*
Šaltinis: Želvys, R. (2003). Švietimo politika ir monitoringas.

R. Želvio (1998) manymu, ši schema yra labai supaprastinta. Realiai kaitos procesas yra kur kas sudėtingesnis, nes:

- Kiekvieną fazę veikia daugybė įvairių faktorių, kurių neįmanoma iš anksto numatyti;
- Kaita nėra tolydus procesas; vienos fazės metu vykstantys pokyčiai gali pakeisti ankstesnėse fazėse priimtus sprendimus;
- Kaitos mastai gali būti labai nevienodi – pradedant konkrečia mokyklos iniciatyva ir baigiant visa apimančia šalies švietimo reforma;
- Labai sunku nustatyti kiekvienos fazės trukmę. Inicijavimas gali trukti ne vienerius metus. Įgyvendinimo fazei reikia ne mažiau kaip dviejų metų. Tik tuomet galima

sakyti, kad pokyčių įgyvendinimui buvo skirta pakankamai laiko. Riba tarp įgyvendinimo ir institucionalizavimo taip pat labai sąlyginė. Rezultatus galima įvertinti per palyginti trumpą laiką, tačiau tam, kad būtų galima susidaryti išsamų kaitos vaizdą, reikia vertinti ne tik rezultatus, bet ir patį procesą. Ne itin sudėtingi pokyčiai paprastai įvyksta per 3-5 metus. Sudėtingi, visa apimantys pokyčiai gali trukti nuo 5 iki 10 metų (Želvys, 1998, p. 16-17).

R. Želvys (2003) užduoda klausimą, koks sąvokų „kaita“, „reforma“ ir „inovacija“ ryšys? Pokyčiai dažniausiai bręsta pamažu ir vyksta kasdien, paprastai be sąmoningo mūsų kišimosi. Reformos tai esmingi pasikeitimai, kurių metu iniciatoriai stengiasi sąmoningai veikti kaitą ir tuo metu vyksta svarbūs struktūriniai ir sisteminiai pokyčiai. Tuo tarpu inovacijomis vadinti inicijuojami pokyčiai, kurių tikslas yra tobulinti konkrečius pedagoginės veiklos aspektus. Galima teigti, jog inovacijos vietoj to, kad keitusios sistemą, dažnai ją tiesiog daro veiksmingesnę ir kartu atlieka stabilizuojamąjį vaidmenį.

Kaip teigia A. Hargreaves (1999), visame pasaulyje viena iš svarbiausių ir visa apimančių valstybės reformų yra visuotinė švietimo reforma. M. Karčiauskienė (2003), remdamasi profesoriaus J. Laužiko mintimis, teigia, kad švietimo reforma – tai gyvenimo, visos tautos reforma, paliečianti tiek socialinę ir ekonominę, tiek dorovinę ir kultūrinę krašto padėtį. Apibendrinti galima M. Lukšienės (2000) mintimi, jog švietimo reforma tai vienas svarbiausių veiksnių, galintis prisidėti prie žmogaus ir visuomenės kaitos sąmoningumo, tikslingumo ir sėkmingumo.

Skirtingai nuo švietimo kaitos, švietimo reforma yra politinis procesas. Ir tai svarbu suprasti, jog reforma – tai nuoseklus šalies švietimo sistemos keitimas, kuris iš anksto nulemtas valstybinės švietimo politikos posūkių. R. Želvys (2003), skiria penkias švietimo politikos proceso sudedamąsias dalis, arba pakopas:

1. **Problemos iškėlimas.** Ką turime spręsti? Kodėl manome, kad tai problema? Ką žinome apie jos priežastis?

Problemą gali iškelti visuomenė, politikai, pedagogų bendruomenė, žiniasklaida ir kt. Ji gali bręsti metų metus, tačiau gali kilti ir netikėtai. Ekspertai turi ištirti, ar tai iš tiesų problema, spręstina švietimo politikos priemonėmis, ir nustatyti gilumines jos priežastis. Ekspertizės negalima patikėti siauram, vienai institucijai ar teorinei krypčiai atstovaujančiam specialistų būriui. Svarbu išgirsti bent keletą nepriklausomų nuomonių. Kvalifikuota, objektyvi ir tiksli diagnozė – būtina tolesnių sėkmingų švietimo politikos žingsnių sąlyga.

2. **Politikos formavimas.** Kokie galimi problemos sprendimo būdai? Kaip įvertinti jų tinkamumą, kaštus ir galimą poveikį? Kokiomis galimybėmis disponuojame ir ko pasigendame?

Švietimo reformatoriams nelengva ištrūkti už jau esamų paradigmų rėmų. Naujų būdų galima ieškoti susipažįstant su kitų šalių patirtimi, semiantis idėjų iš gretimų viešosios politikos sričių. Reikia vengti automatiškai perkelti idėjas į konkretų šalies ir esamos švietimo sistemos kontekstą. Nedera pamiršti ir to, kad kitų šalių ar gretimų sričių reformų autoriai yra suinteresuoti nušviesti savo iniciatyvas kuo palankiau, tad jų patirtį reikia vertinti kritiškai. Kita vertus, reformos koncepcija gali būti iš esmės teisinga, bet pernelyg brangiai atsieinanti. Ne visa, kas įmanoma ekonomikoje, bus pagal kišenę švietimui. Svarbu pasverti galimybes ir sukaupti pokyčiams įgyvendinti būtinus išteklius.

3. **Svarstymas ir sprendimų priėmimas.** Kas ir su kuo turi konsultuotis? Kaip bus svarstoma? Kokio lygmens ir formos būtina priimti sprendimą?

Prieš priimant sprendimą, reikia numatyti, kieno interesai gali būti užkliudyti, t.y. nustatyti suinteresuotųjų grupes. Svarbu išsiaiškinti, kas įgyvendinant naująją politiką laimės daugiausia ir kas labiausiai nukentės. Neretai grupės, kurių naudai vieni ar kiti švietimo politikos žingsniai atliekami, turi nedaug galių ir įtakos, o tie, kurių interesai gali būti paliesti, yra gana įtakingi ir organizuoti. Pastarųjų jokiu būdu nedera ignoruoti, o būtina įtraukti į galimų politinių alternatyvų svarstymą. Labai svarbu rasti stiprių sąjungininkų ir užsitikrinti kuo aukštesnio lygmens politinį palaikymą. Be abejo, konkrečios priimamo sprendimo formos ir būdai priklausys nuo šalies valdymo sistemos centralizavimo laipsnio.

4. **Politikos įgyvendinimas.** Kokios sprendimo įgyvendinimo priemonės ir būdai gali duoti geriausią laukiamą rezultatą?

Daugelis novatoriškų švietimo idėjų nebuvo įgyvendintos ne dėl to, kad yra nevykusios, bet kad pačiam jų įgyvendinimui neskirta užtektinai dėmesio. Politikai įgyvendinti vien politinės valios negana – reikia ir šios politikos įgyvendinimo įgūdžių. Kaip tik jų politinių partijų paskirtiems švietimo vadovams neretai trūksta. Be to, tiek šie, tiek profesionalūs švietimo vadovai paprastai dirba tik tam tikrą kadenciją, trumpesnę, kad išryškėtų pasiekti ilgalaikės politikos tikslai. Dažnai pasirenkamas paprasčiausias – „iš viršaus į apačią“ – įgyvendinimo būdas. Deja, šiandienos pasaulyje jau ne kartą įsitikinta šio būdo ribotumu. Veiksmingesniems būdams reikia daugiau laiko, atsidavimo ir išteklių. Švietimo politikams ne visada pakanka kantrybės ir išmanymo ieškoti alternatyvių politikos įgyvendinimo priemonių ir metodų.

5. **Politikos įvertinimas.** Kaip ir ką vertinti ir matuoti?

Įvertinti politiką reikia dėl to, kad būtų garantuotas grįžtamasis ryšys, nurodytos pasitaikančios klaidos bei sunkumai ir pasiektas didesnis politikos veiksmingumas. Tačiau politinius sprendimus priimantiems ir įgyvendinantiems žmonėms ne visada lengva objektyviai įvertinti savo darbo vaisius. Todėl šiam darbui būtina pasitelkti išorės vertintojus. Organizacijų lygmeniu tokį vertinimą galėtų atlikti gretimų ugdymo įstaigų vadovai, mokyklų tobulinimo centrų konsultantai ir kt.

sistemos lygmens politiką geriausiai įvertintų su centrinėmis švietimo struktūromis tiesiogiai nesusiję ir universitetuose, nevyriausybinėse švietimo organizacijose arba nepriklausomuose švietimo konsultavimo centruose dirbantys švietimo politikos analitikai.

M. Fullan (1998), D. Hopkins, M. Ainscow ir M. West (1994) reformos ir kaitos sąvokų santykį nusako labai paprastai: reforma – tai planinga kaita. Taigi, kaip teigiama Švietimo gairėse (2002), švietimo kaita – dabarties būtinybė. Švietimas privalo nuolat keistis, kad tinkamai atliktų savo paskirtį, t.y. tarnautų sparčiai kintančios visuomenės poreikiams. Tuo pačiu, švietimas turi nuolat stiprinti savo galias, jog sparčios kaitos sąlygomis sugebėtų padėti visuomenei išlikti savimi ir išsaugoti jos tapatybę.

1.3. Švietimo reformos Lietuvoje apžvalga

Žvelgiant istoriniu požiūriu XX a. paskutinis dešimtmetis ir XXI a. pradžia Lietuvos švietimui buvo labai palankūs tuo pačiu ir svarbūs. Atkurta nepriklausomos Lietuvos valstybė, Lietuvos grįžimas į JTO narių tarpą, priėmimas į ES. Tai sukūrė būtinybę imtis sisteminės, visas švietimo sritis aprėpiančios pertvarkos. Sisteminės pertvarkos požiūriu šio laikotarpio Lietuvos švietimo situaciją būtų problemiška lyginti su Vakarų Europos ar pasaulio valstybėmis, kurios visą tą laiką ir ilgiau gyveno nuoseklų savarankių valstybių švietimo raidą. Lietuvos švietimui per nepilnus du dešimtmečius teko modeliuoti ir kurti naują švietimo tikslų ir uždavinių sampratą, ugdymo turinį, metodus, strategijas, ką visos Vakarų Europos valstybės kūrė dešimtmečiais, nuolatos keisdamos, tobulindamos, reformuodamos.

P. Rado (2003) teigia, jog didžiumoje Vakarų Europos šalių esminių struktūrinių pokyčių metas jau baigėsi (dešimtąjį dešimtmetį nė viena Vakarų Europos šalis nepradėjo rimtų struktūrinių pertvarkų), taip pat nė vienai nebuvo iškilusių problemų, kurios priverstų rimtai svarstyti sisteminės mokyklų aplinkos klausimų. Visiškai priešingai šiam modeliui, Vidurio ir Rytų Europos šalyse neliko nė vienos neišjudintos sistemos grandies. Net jei kai kurios reformos siekė keisti tik mokymo programas ir vertinimą, būtinų pokyčių svarba privertė peržiūrėti ir kitus segmentus. Pasak R. Želvio (1999), beveik visos Centrinės ir Rytų Europos šalys priėmė tam tikrus įstatymų pakeitimus, kurie formaliai leido įgyvendinti esminius švietimo sistemos pertvarkymus. Anksčiausiai įstatymų reforma prasidėjo Vengrijoje, kur jau 1985 metais buvo priimtas netipiškas socialistinės sistemos šaliai Švietimo įstatymas, numatantis esminę švietimo sistemos decentralizaciją. Tuo tarpu didžioji dauguma Centrinės ir Rytų Europos šalių naujus įstatymus priėmė tik po socialistinės sistemos žlugimo (1990 – 1992 m.).

Švietimo reformų teoretikai M. Fullan (1998) ir P. Rado (2003) teigia, jog reformos gali vykti trejopai: „iš viršaus“, „iš apačios“ bei vienu metu „iš viršaus ir iš apačios“. Anot R. Želvio (1999), nors visose Centrinėse ir Rytų Europos šalyse iniciatyvos pasireiškia „iš apačios“, tačiau

vykstančios reformos inicijuojamos „iš viršaus“. Kitokia reformų eiga pokomunistinėse šalyse neįmanoma, nes, sunku tikėtis, jog pedagoginės bendrijos šiose valstybėse sugebės per trumpą laiką atsikratyti totalitarizmo sąlygomis išsiugdyto pasyvumo ir apatijos; kita vertus sunku tikėtis, kad visa apimančius pokyčius galima įgyvendinti vietos iniciatyvomis. Pastaruoju metu, visuomenei įžengus į nuolatinės kaitos laikotarpį, R. Želvio (2001) teigimu, labai svarbią reikšmę įgyja kaitos vadyba. Švietimo kaitos vadybą galima išskirti kaip atskirą švietimo vadybos šaką, tačiau toks išskyrimas ne visada turi prasmę: juk kaitos aspektas integruojamas į visų kitų švietimo vadybos šakų turinį. Prasmingai švietimo kaitai reikia naujų ateities planų ir radikalių mokyklos kultūros pokyčių, reikia sisteminės kaitos. Tikslas, pasak P. Delin, H. G. Rolff, B. Kleekamp (1999), yra sukurti tokią organizaciją, kuri pati mokytųsi ir sugebėtų kūrybingai reaguoti į aplinkos pokyčius. Tai būtų organizacija, kuri tvirtai gebėtų keisti mokykloje mokymo programą, ugdyti bei prižiūrėti personalą ir metodines grupes, plėtoti vadybinius bei organizacinius tikslus ir kuri institucionalizuotų nepertraukiamą mokyklos tobulėjimo procesą.

Kai kalbama apie veiksmingą švietimo vadybą, omenyje turima, jog išmanyti vadybą privalo ne tik švietimo organizacijų vadovai, bet ir asmenys, atsakingi už visos švietimo sistemos funkcionavimą. Kitaip sakant, švietimo vadybos terminas apima tiek mokyklų bei kitų švietimo organizacijų vadybą, tiek ir pačios švietimo sistemos vadybą. Tarybinėje švietimo sistemoje vieni asmenys politinius sprendimus priimdavo, kiti – įgyvendindavo. Klasikiniai autokratiniai ir perdėm centralizuoti valdymo modeliai, R. Želvio (2003) nuomone, vadovavosi principu, jog politiką formuoja tik nedidelė grupė aukščiausio lygmens vadovų, o visų kitų lygmenų vadovai atlieka tik administracinį darbą, t.y. įgyvendina „iš viršaus“ jiems „nuleistą“ politiką. Decentralizuotose ir liberalizuotose sistemose daugelis galių priimti sprendimus deleguojama žemesniosioms švietimo grandims. Tuomet strateginis planavimas ir politikos formavimas tampa visų lygmenų švietimo vadovų uždaviniu. Šiuo požiūriu švietimo politikos ir švietimo administravimo sritis į visumą jungia šiuolaikinė švietimo vadyba. Šiandien švietimo sistemoje dirbantis vadovas turi būti plataus profilio vadybininkas, atliekantis ne tik administratoriaus, bet ir politikos formuotojo funkciją.

R. Želvio (2003) nuomone, „dėl itin didelės švietimo sistemos centralizacijos ir autoritarinio vadovavimo pobūdžio iki nepriklausomybės atkūrimo švietimo vadyba Lietuvoje egzistuoti paprasčiausiai negalėjo. Prielaidos iš esmės pakeisti stagnuojančią švietimo valdymo sistemą susidarė devintojo dešimtmečio pabaigoje“ (Želvys, 2003, p. 19). Atkūrus valstybingumą, iškilo reikalas iš esmės pertvarkyti Lietuvos politinį, socialinį, ekonominį bei kultūrinį gyvenimą. Anot Ž. Jackūno (1993), reikia vadovautis nuostata, kad naująjį Respublikos istorinės raidos etapą turi ženklinti kryptingos valstybės ir visuomenės pastangos grįsti tautos kelią į ateitį savosiomis valstybingumo ir kultūros tradicijomis, laiduojančiomis mūsų tautinį, kultūrinį tapatumą ir tęstinumą. Tame kelyje reikia atsikratyti sovietinės kultūros įtakos, atsiverti gyvam ir vaisingam

dialogui su humanistines vertybes akumuliavusia Vakarų Europos kultūra. Tokia linkme kreiptinas tautos ir valstybės veikimas, kūrybinis darbas, kurio vienas svarbiausių dabarties barų yra radikali, visaapimanti švietimo pertvarka (Jackūnas, 1993, p. 12).

R. Bruzgelevičienė (2001) aiškina, kad švietimas prisiėmė įsipareigojimą tapti pagrindiniu visuomenės raidos veiksniu, socialinių reformų pamatu, netgi lenkti bendrąją visuomenės raidą, o dėl savo svarbos prašėsi būti pripažįstamas prioritetiškai Lietuvos valstybės remiama sociokultūrinės veiklos sritimi. Švietimas modeliavo ir mūsų šalies ateities viziją – moderni Lietuvos tauta, atvira visuomenė, demokratinė valstybė.

Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, parengta ir paskelbta dar 1988 m., jau paneigė priklausymą nuo Tarybų Sąjungos švietimo bei numatė pertvarkyti šią sritį demokratiniais pagrindais ir visą ugdymą grįsti nacionaline kultūra (Bruzgelevičienė, 2001, p. 12). Ši švietimo samprata, populiariai vadinta Tautinės mokyklos koncepcija (autorės M. Lukšienė ir L. Tupikienė), pradėjo švietimo reformą. Kaip teigia R. Želvys (1999), ši samprata buvo išdėstyta sąjunginiame švietimo darbuotojų suvažiavime 1988 metų gruodžio mėnesį Maskvoje. Tarp kitų reikalavimų čia taip pat buvo išsakytos nuostatos, jog reikia atsisakyti centralizavimo ir suteikti respublikoms teisę steigti bei uždaryti visų tipų mokymo įstaigas ir nustatyti jų profilius, taip pat savarankiškai formuoti švietimo politiką – nustatyti visų švietimo grandžių struktūrą, mokymosi trukmę, mokymo ir auklėjimo turinį, vidaus tvarką ir kt. Švietimo sistemos pamatu pasirinkta tautinė kultūra. Lietuvos tautinės mokyklos idėja buvo grindžiami mokyklos pertvarkos principai, struktūra, mokymo ir auklėjimo proceso reforma. Pasiūlytoji tautinės mokyklos koncepcija, aiškiai rezistuojanti to meto unitarinei švietimo sistemai, tapo lyg ir katalizatorium, išjudinusiu Lietuvos švietimo grandies – vidurinės mokyklos reformavimo – procesą (Švietimo politika, tendencijos. 1997, p.108). Ž. Jackūno (1997) manymu, 1988 metai pagrįstai laikytini Lietuvos švietimo reformos pradžia.

1989 m. lapkričio mėn. buvo sudaryta Švietimo sistemos pertvarkos taryba ir paskelbti jos veiklą reglamentuojantys nuostatai. Šios Tarybos paskirtis ir tikslas – spartinti švietimo reformą, prisidedant prie švietimo reformos strategijos ir politikos formavimo. Antai gruodžio 17 d. Lietuvos TSR švietimo sistemos pertvarkos taryba pritarė tautinės mokyklos koncepcijos siūlomai vidurinės mokyklos struktūrai (4+6+2), kartu pateikti ir pritarimo argumentai (Barkauskaitė, 1997, p. 8-9). Pasak M. Barkauskaitės (1997), 1989 metus pedagogai galėtų vadinti savęs žadinimo, bendraminčių atradimo, rūpesčio vaiku ir tauta pajautimo metais. Tais pačiais metais ieškota būdų, kaip pažadinti mokytoją, kad jis atsisakytų savo autoritariškumo, „diktatūrinių“ darbo metodų, keistų požiūrį į darbą, gerintų santykius su kolegomis ir mokiniais, pajaustų savo kaip žmogaus vertę, orumą, savigarbą ir būtų savarankiškas ugdytojas.

1990 m. sausio 17 d. paskelbiamas Lietuvos TSR švietimo įstatymo projektas, teigiantis, kad „neatimama kiekvienos tautos teisė ir vienintelis tautos išsaugojimo būdas yra tautinės kultūros plėtojimas“ (Barkauskaitė, 1997, p. 9). Kitais metais, kaip rašo R. Bruzgelevičienė (2001), „1991 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė *Lietuvos respublikos švietimo įstatymą* ir įtvirtino juo demokratinius švietimo tikslus bei principus“ (Bruzgelevičienė, 2001, p. 12). Tais pačiais metais spalio 4 d. paskelbta Lietuvos švietimo reformos programa. 1992m. Kultūros ir švietimo ministerija priėmė ir paskelbė Lietuvos švietimo koncepciją, kuri pagrindė nenutrūkstamos (permanentinės) švietimo sistemos kūrimą, demokratinius švietimo pertvarkos principus bei gaires ir numatė reformos veiksmų programą iki 1997 m. Pasak J. Žilionio (2002), Lietuvos švietimo koncepcija – vienas reikšmingiausių reformos dokumentų, atspindinčių visos švietimo sistemos struktūrą, bendrąjį ir profesinį ugdymą, aukštąjį mokslą ir suaugusiųjų švietimą, pedagogų rengimą, švietimo valdymą ir finansavimą, ugdymo proceso aprūpinimą.

Remiantis M. Barkauskaite (1997), 1993 m. buvo susikaupta prie „bendrųjų programų“ rašymo, ruošimosi, derinimo vienų egzaminų sistemai, mokymosi pagal skirtingų lygių programas įvedimo ir praktinio realizavimo, įvairių dokumentų tobulinimo, atestacijos vykdymo ir kt. 1993 – 1996 metai yra švietimo sistemos reformos aktyvaus praktinio įgyvendinimo metai. Dar kitaip šiuos metus galima vadinti ir sustiprėjusio švietimo reformos revizavimo metais.

1997 metais baigėsi pirmasis Lietuvos švietimo reformos etapas. Pagrindinius reformos siekius pavyko įgyvendinti. Anot R. Želvio (2000), buvo parengti svarbiausi teisės aktai, reglamentuojantys įvairias švietimo organizavimo sritis, bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų I – X klasėms projektai, daugumai dalykų buvo sukurti nauji vadovėliai. Pradėjo veikti pedagoginės-psichologinės pagalbos tarnybų tinklas, buvo kuriama šiuolaikiška vaikų su specialiaisiais poreikiais ugdymo sistema. Pradėta rengtis pereiti prie dešimtmetės pagrindinės mokyklos ir profiliuoto mokymo vidurinėje mokykloje. Imta kurti jaunimo mokyklų tinklą, pertvarkyta suaugusiųjų švietimo sistema, pradėta realizuoti profesinio mokymo ir aukštesniųjų mokyklų reforma. Sukurta mokytojų ir vadovų atestacijos sistema.

Per antrąjį etapą (1998-2001), pasak D. Numgaudžio (2003), numatyta toliau įgyvendinti 1992 metais patvirtintoje Lietuvos švietimo koncepcijoje iškeltus principus. Antrojo švietimo reformos etapo prioritetus buvo siekiama aktyviai įgyvendinti. Pirmasis šio etapo prioritetas buvo ugdymo bei studijų modernizavimas, kurį buvo stengiamai orientuoti į kokybės siekį. Antrasis prioritetas tai socialinių pedagoginių mokymosi ir studijų sąlygų gerinimas, kuris išdėstė mokslo prieinamumo galimybę. Trečiasis prioritetas tai „harmonizavimo“ – tikslas, kuris reikalavo suderinti sistemos grandis taip, kad nebūtų dirbtinių barjerų racionaliems sprendimams. Įgyvendinus trečiojo prioriteto darbus, tarp švietimo institucijų buvo sustiprinti horizontalieji ir vertikalieji ryšiai (Numgaudis, 2003). Pasak E. Katiliūtės (2001), Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtinti antrojo švietimo

reformos etapo prioritetai sudaro strategines prielaidas ugdymo kaitai, tinkančiai nepriklausomai ir demokratinei valstybei.

Atlikta šio etapo 1999-2001 metų analizė parodė, kad dauguma esminių darbų padaryta arba gana sėkmingai tęsiama (Numgaudis, 2003). Daugiau naujovių atsirado bendrojo lavinimo srityje. Pagaliau buvo atliktas didelis, dešimtmečio pareikalavęs darbas, kurio dėka parengtos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai visai bendrojo lavinimo mokyklai. Ypač ryškus ir visiems labai svarbus mokyklų kompiuterizavimas, moksleivių vežiojimas (beveik ketvirtadalis Lietuvos moksleivių važinėja į mokyklas). Numatyta, kad jei artimiausia mokykla yra už trijų kilometrų, moksleiviai turi būti vežiojami. To pasiekti nebuvo lengva, tačiau geltonieji autobusiukai tai vienas iš sėkmingų šio klausimo sprendimų. Akivaizdus laimėjimas ir Mokinio krepšelio įvedimas. Naujos finansavimo sistemos dėka nebevėluoja pedagogų atlyginimai, taip pat skiriama lėšų ir kitoms ugdymo proceso reikmėms realizuoti. Vis daugiau dėmesio skiriama pedagogų kvalifikacijai kelti, mokymo priemonėms įsigyti, bibliotekų ir skaityklų fondams turtinti. Socialinių darbuotojų, psichologų atsiradimas mokyklose gerokai pagerino situaciją kuriant palankų mokyklos klimatą, globojant kokių nors sunkumų turinčius moksleivius, sprendžiant socializacijos, narkomanijos prevencijos ir kitus klausimus (Numgaudis, 2003).

Antrasis švietimo reformos etapas iš pačių švietimo vadovų reikalauja nemažo pasirengimo, o tuo pačiu įpareigoja parengti jaunuomenę gyvenimui ir veiklai informacinėje visuomenėje. Todėl švietimo sistemoje būtina pakeisti nusistovėjusius santykius, įpročius, požiūrį į darbinę veiklą ir jos rezultatus. Būtinas pertvarkomasis vadovavimas įdiegiant pakitusį ugdymo turinį, keičiant institucijų struktūrą, įgyvendinant profilinį mokymą, optimizuojant mokyklų tinklą ir pertvarkant pedagoginių bendruomenių veiklą, jų patirtinę kompetenciją papildant teorinėmis žiniomis ir sukuriant motyvacijos sistemą, priverčiančią vykdytojus palaipsniui paversti aktyviais proceso dalyviais (Švietimo vadybos modernizavimas, 2001).

Apskričių, savivaldybių, švietimo centrų vadovai, specialistai ir mokymo įstaigų vadovai yra tiesioginiai II švietimo reformos etapo prioritetų vykdytojai. Ypač svarbu, kad juos vykdytų tikri profesionalai, gebantys ne tik planuoti, organizuoti ir įgyvendinti šiuos prioritetus, bet ir sugebantys juos derinti su regiono ar konkrečios mokymo įstaigos sąlygas atitinkančiu vadovavimu (Švietimo vadybos modernizavimas, 2001).

Vykstant švietimo reformai kiekviename jos etape kiek kitaip buvo planuojamas reformos įgyvendinimas. Tautinės mokyklos vizijos etape įgyvendinimas nebuvo planuojamas, nes pati tautinės mokyklos koncepcija vėliau buvo įteisinta jau kaip Lietuvos švietimo koncepcija. Pastaroji turėjo švietimo reformos programą. Antrajame švietimo reformos etape buvo parengtas prioritetų įgyvendinimo planas, kuris vėliau peraugo į kasmet tikslinamus strateginius veiklos planus pagal

prasidėjusios strateginio valdymo reformos valstybinėse institucijose reikalavimus (Ališauskas, 2003).

Lietuvai tapus ES (Europos sąjunga) nare, prisiimti visi ES valstybių įsipareigojimai. Kaip teigiama, Švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje Lietuvos švietimas 2004 (2004), vienas iš tokių įsipareigojimų yra Lisabonos strategijos įgyvendinimas. Įgyvendinant Lisabonos strategijos tikslus, 2003 m. liepos 4 d. LR Seimas patvirtino Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatas.

Valstybinė švietimo strategija 2003-2012 metams numato, kad nuo 2003 metų tęsiamas šių strateginių tikslų įgyvendinimas:

- Sukuriama veiksminga ir darni, atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionaliu išteklių naudojimu pagrįsta švietimo sistema;
- Išplėtojama tęstinė, mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti ir prieinama, socialiai teisinga švietimo sistema;
- Užtikrinama švietimo kokybė, atitinkanti atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius (Lietuvos švietimas 2004, 2004, p. 19).

2003 m. rudenį pradėta rengti Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metams įgyvendinimo programa. Iškilo būtinybė apibendrinti ir lig šiol vykusios reformos įgyvendinimo planavimo pamokas. Prezidento Valdo Adamkaus suburta darbo grupė rengė „Švietimo gaires“ (toliau Gairės), jiems talkino Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojai, kurie padėjo rengti Gairių projektą, rinko įvairius duomenis, rašė kai kuriuos tekstus. Tai labai svarbus dokumentas, lemsiantis ne tik tolesnę švietimo, bet ir visos šalies raidą. „Švietimo gairės“ apibrėžia švietimo darbus iki 2012 metų (Numgaudis, 2003).

Kai kurie specialistai teigia, jog ši Valstybinė švietimo strategijos įgyvendinimo programa pernelyg ambicinga ir vargu ar bus įmanoma viską įvykdyti iki numatytos datos. Kiti pasisako, jog šiuos darbus reikia dar labiau spartinti. Žinoma visi nori, kad Lietuvos specialistai pagamintų tokius produktus ir teiktų tokias paslaugas, kurios būtų gerai vertinamos ne tik mūsų, bet ir Europos Sąjungos šalyse. Be abejonės, „Švietimo gairės“ - tai Lietuvos švietimo koncepcijos (1992) nubrėžtų idėjų, siekių ir veiklos krypčių tąsa. Tarp šių svarbiausių švietimo dokumentų yra akivaizdus ryšys. Gairės numato darbus toli į priekį ir kai žinai, kur eini, daug lengviau ir greičiau gali pasiekti savo tikslų (Numgaudis, 2003). Gairės skirtos formuluoti naujas dabar iškilusias reikmes, nubrėžti naujus tikslus bei uždavinius.

Rengiant Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metams įgyvendinimo programą buvo atsižvelgta į praeities pamokas ir laikytasi modernių viešojo administravimo ir kokybės vadybos teorinių įžvalgų. Žvelgiant atgal galima pastebėti, jog kiekvieno švietimo sistemos lygmens

reformos darbai buvo suplanuoti atskirai ir neskatino siekti bendrų tikslų. Tikriausiai tai buvo viena iš priežasčių, kodėl jau antrajame švietimo reformos etape buvo iškelti visoms švietimo grandims bendri prioritetai: kokybė, mokymosi ir studijų sąlygos, harmonizavimas. Trečiasis prioritetas - specialiai apima švietimo sistemos vidinės dermės ir bendradarbiavimo uždavinius. Gali būti, kad posistemių uždarumas ir noras reformuoti visą sistemą jau pirmajame etape vertė eiti plačiu mastu neišskiriant svarbiausių prioritetų (Ališauskas, 2003). Taip pat galima išskirti įgyvendinamos strategijos planavimo pagrindą, tai nedaugelio socialiai svarbių vertybių paryškinimas ir įgyvendinimo sėkmės rodiklių numatymas. Vertybinis požiūris turėtų padėti suvienyti politikus, visų grandžių vadovus, praktikus ir piliečius, t.y. tiek vidines švietimo sistemos grandis, išorinę politikų ir visuomenės bei švietimo klientų paramą.

Visi išvardyti švietimo reformos tikslai ir principai, apibrėžti 1992 metais, yra svarbūs šiandien taip pat bus svarbūs ir toliau. Lietuvos švietimo koncepcijos bendroji kryptis, išlaikyta per visus reformos metus (sukurta dar 1989 metais), ir toliau išlieka ta pati (Numgaudis, 2003). Anot Ž. Jackūno (2001), vieną iš didžiausių Lietuvos švietimo pranašumų pabrėžia ir vieni iš autoritetingiausių Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) ekspertai. Jų nuomone, Lietuvos pažangą įgyvendinant švietimo reformą lemia tvirti teoriniai reformos pagrindai. Paskutinėje ataskaitos dalyje, kurioje apibendrinami tyrimo rezultatai, teigiama: „Lietuva padarė reikšmingą pažangą švietimo reformos srityje nuo Nepriklausomybės atkūrimo. Pažangai daug pasitarnavo platus Respublikos vadovų pritarimas pagrindiniams ugdymo tikslams, išdėstytiems 1992 metais paskelbtoje „Lietuvos švietimo koncepcijoje“ bei nuoseklus siekimas per prabėgusį dešimtmetį įgyvendinti šiuos tikslus. Nors kai kurios „Koncepcijos“ detalės šiandien galėtų būti kitokios, esminiai principai lieka vieni šiuolaikiškiausių ir pažangiausių tarp tų, su kuriais OECD tyrinėtojų grupei teko susidurti bet kur kitur Rytų ir Centrinėje Europoje“ (Jackūnas, 2001, p. 13). OECD ekspertai teigiamai vertina ir kitus Lietuvos švietimo sistemos žingsnius bei švietimo reformos būklę, t.y. stiprią teisinę švietimo bazę, neįgalių vaikų integruotą mokymą, nacionalinio egzaminų centro veiklą, aukštojo mokslo pertvarką, kuri atsispindi ir yra įtvirtinta Aukštojo mokslo įstatyme (Jackūnas, 2001).

Tačiau Ž. Jackūnas (2001) teigia, kad ekspertai atkreipia dėmesį ir į daugelį ekonominių bei finansinių švietimo bėdų: menką valstybės finansinę paramą ugdymo procesą aprūpinant techninėmis bei metodinėmis priemonėmis, žemą kompiuterizacijos lygį ugdymo procese. Abejonių OECD ekspertams kelia kai kurie švietimo reformos procesai, būtent: mokymosi pagrindinėje mokykloje trukmės pailginimas, įvedant dešimtą klasę, profiliuoto mokymo galimybių panaudojimas nedidelėse kaimo mokyklose, moksleivių, turinčių menkesnių akademinių gebėjimų, ateitis gimnazijose, kurios iki 2010 metų turėtų pakeisti vidurines bendrojo lavinimo mokyklas, taip pat vadovėlių stoka, perdėm sudėtinga jų rengimo ir leidybos tvarka ir kt. (Jackūnas, 2001, p. 16).

Tačiau, anot Didžiosios Britanijos konsultacinės kompanijos „Anglia Assessment Ltd“ vyr. konsultanto A. Zabulionio (2005), nereikia dramatizuoti – idealių sistemų nebūna. Kiekviena turi savo problemų ir, deja, daro klaidų. Bet sistemos kokybė priklauso ne nuo klaidų skaičiaus, o, ko gero, nuo to, kaip pati sistema sugeba savo klaidas pripažinti ir jas taisyti. Įvertinti ir vėl planuoti, vykdyti, vertinti, analizuoti ir vėl, deja, klysti... (Zabulionis, 2005, p. 7).

Vienas iš svarbiųjų švietimo reformos ypatumų - jos tęstinumas. Ji buvo sumanyta Atgimimo pradžioje, Sąjūdžio išvakarėse. Ją maitino nepasitenkinimas sovietiniu švietimu ir į asmenį orientuotos demokratinės mokyklos vizija. Jau nuo pat pradžių suvokta, ir Gairėse pakartota, kad „esminė švietimo paskirtis - suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą“, taip pat „ugdyti asmens bendruomeniškumą, jo gebėjimą derinti savo siekius su pilietinės bendruomenės siekiais ir taip kurti pamatus savarankiškam ir kūrybingam tautos gyvenimui“ (Švietimo gairės, 2002, p. 7). O svarbiausias reformos trūkumas tas, kad ji per mažai reagavo į besikeičiančio gyvenimo iššūkius, tuo pačiu buvo per skubi, per daug stichiška, „primesta iš viršaus“, nepakankamai suvokta ir palaikyta mokyklų bendruomenių ir visuomenės. Todėl liko nemažai neišspręsta valdymo, finansavimo problemų. Jau pačioje reformos pradžioje ir pirmose jos dokumentuose kalbėta apie mokymąsi visą gyvenimą, tačiau praktiškai liko nesukurta tęstinio suaugusiųjų mokymosi sistema. Pritrūko veikimo iš vien tarp bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo, liko tinkamai nesutvarkytas mokyklų tinklas, nepajėgta iš esmės modernizuoti aukštąjį mokslą, taip pat nemažai problemų kelia pedagogų rengimas (Zaborskaitė, 2002).

Esminis dalykas, anot prezidento Valdo Adamkaus, yra tas, kad Gairės kuria „praktinę švietimo viziją“. Pirmiausia apžvelgiami ir kritiškai įvertinami nueito kelio rezultatai. Kaip esminis laimėjimas įvardijama tai, kad švietimo reforma gana nuosekliai rėmėsi tvirtu konceptualiu pamatu. Taip pat buvo įtvirtintos naujos švietimo vertybinės nuostatos: nuo totalitarinei santvarkai būdingos asmens ir visuomenės sampratos pereita prie demokratinės. Švietimas suvoktas kaip vientisa tautos kultūros dalis, kaip tautos kultūrinę vertę saugantis ir kuriantis veiksnys. Švietimas pradėtas orientuoti į laisvą ir atsakingą asmenį, savarankišką pilietinę visuomenę (Zaborskaitė, 2002).

Sprendžiant praktinius uždavinius, prioritetinėmis sritimis laikomas švietimo valdymas ir finansavimas. Numatoma siekti valdymo centralizavimo ir decentralizavimo pusiausvyros, aiškiai apibrėžiant valstybės, savivaldos ir mokyklų funkcijas. Anot Zaborskaitės (2002), Valstybė įsipareigoja užtikrinti nuolat augantį švietimo finansavimą pagal finansines savo galimybes. Iki 2008 m. išplėtojamos įvairios privačių investicijų į švietimą skatinimo formos, iki 2012 m. vykdomas mokyklų atnaujinimo planas, remiamas Pasaulio banko. Iki 2008 m. pasiekiama, kad visose bendrojo lavinimosi mokyklose mokiniai mokytųsi tik viena pamaina. Tobulinama mokyklų aprūpinimo sistema, po truputį didinami mokytojų, dėstytojų atlyginimai.

Iš tikrųjų užsibrėžti aukšti tikslai, dideli lūkesčiai, maksimalistiniai siekiai, ne visų ir ne visada pasiekiami ir įgyvendinami. Tačiau jie nurodo kryptį ir įkvepia, kaip ir visas „Švietimo gairių“ dokumentas. Jo kritiškas reflektavimas galėtų suteikti labai prasmingą pokytį visuomenės intelektualiniam gyvenimui ir pastūmėti jį naudinga linkme - ta linkme, kuri dažnai šiame dokumente minima ir į kurią stengiamasi orientuoti visą besikeičiančią mūsų šiandienos realybę (Zaborskaitė, 2002).

Kaip teigia A. Zabulionis (2005), reforma – tai aiškiai nusakyti ir rūpestingai suplanuoti etapai. Kiekvienas iš jų turi turėti savo pradžią ir pabaigą. Baigti etapą vadinasi pažiūrėti atgal, išanalizuoti, kas atlikta, įvertinti, kas pavyko, o kas ne. Ir ne tam, kad galėtume rasti kaltus,- o tam, kad ateityje nereikėtų kartoti tų pačių klaidų.

2. ŠVIETIMO ĮSTAIGŲ FINANSAVIMAS

B. Jankūnaitės, V. Rupainienės (2003) teigimu, šiuolaikinėje visuomenėje vykstantys nuolatiniai pokyčiai arba, kitaip tariant, kaitos kaita, nulemta daugybės priežasčių, vienaip ar kitaip įtakoja įvairias gyvenimo sritis, tuo pačiu ir švietimą. Kiekvienos reformos tikslai, mastas, metodai ir intensyvumas įvairiais laikotarpiais gerokai skiriasi. Švietimo sistema gana sudėtinga – be mokomojo turinio ir ugdymo proceso, joje yra nemažai politikos ir ekonomikos elementų. Anot A. Zabulionio (2003), švietimo reformos vyksta daug kur, ir sunku būtų nurodyti šalį, kurioje mokykla nesikeičia bent kelerius metus.

Kaip teigia V. Pruskus (1997), visos šalys stengiasi turėti patikimą mechanizmą, kuris padėtų diagnozuoti savosios švietimo sistemos būklę ir jos pokyčius. Pastarųjų kryptį rodo svarbiausi švietimo sistemą apibudinantys rodikliai. Rodiklis, pasak V. Pruskaus (2000), gali padėti gerinti švietimo sistemą priimant svarbius ir savalaikius sprendimus. Taip pat atkreipti dėmesį į tas švietimo sritis, kurioms reikia skirti daugiau ar mažiau dėmesio. Tik politikų apsisprendimas lemia, kuri švietimo sritis bus labiau paremta. Todėl labai svarbu, kad remiantis rodikliais, būtų teisingai ir kokybiškai įvertinta tų švietimo sričių būklė, taip pat turime būti įsitikinę, jog švietimo lėšos investuotos ten, kur to labiausiai reikia. Galvoje turint ne tik šiandienos realijas, bet ir numatant rytdienos poreikius ir investuojant į ateitį.

M. Le Guen (1991) teigimu, rodikliai labai svarbūs švietimo valdininkams kovojant už biudžeto lėšų dalis, skirtos švietimui, didinimą. Todėl svarbu, kad rodikliai būtų pajėgūs parodyti tikrąjį švietimo efektyvumą ir tas sritis, kurioms būtinas didesnis finansavimas. Juk pasak V. Pruskaus (1998), vienas svarbiausių švietimo būklę atspindinčių rodiklių yra švietimo finansavimas.

Lietuvoje, anot A. Zabulionio (2003), pastaruoju metu švietimo finansavimo pokyčiai siejami ne su didėjančiomis mokyklai skiriamomis lėšomis (švietimas visada buvo ir lieka labiau retorinis politikų prioritetas), bet su Mokinio krepšeliu. Šis terminas, kaip jau minėta, atėjęs iš naujos švietimo finansavimo sistemos ir kartais vadinamas „pinigai paskui moksleivį“, toks finansų skirstymas dar vadinamas *per capita*. Jo esmė, kad mokyklos finansavimas tiesiogiai priklauso nuo moksleivių skaičiaus joje. Šios idėjos pagrindimo, socialinių bei edukacinių paskatų ir padarinių analizės regėti neteko. Vis dėlto manoma, kad tai tikrai pakels švietimo kokybę. Atsakymai į klausimą, kaip ta kokybė kils, paprastai siejami su racionalesniu švietimo lėšų naudojimu ir mokyklų bei klasių stambinimu (Zabulionis, 2003, p. 102).

Lietuva – ne vienintelė šalis, susidūrusi su poreikiu keisti mokyklos finansavimą. Kaip pakeisti mokyklų finansavimo sistemą ir susieti su moksleivių skaičiumi jose, t.y. kaip apibrėžti ir taikyti Mokinio krepšelį? Anot Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentės Elenos Leontjevos (2000), „Mokinio krepšelis, tai ne mūsų išmonė: daugelyje pasaulio šalių švietimas finansuojamas

tokiu principu. Kai idėją ėmėm propaguoti labai nustebome, kad Švietimo ir mokslo ministerijos žmonėms tai buvo nežinomi dalykai“ (Leontjeva, 2000).

„Krepšelio“ suteikimas moksleiviui kartu su teise rinktis mokyklą - būtina sąlyga kurtis realiai mokyklų rinkai. Pasak E. Leontjevos (2000), būtina, kad tas krepšelis būtų vienodas kiekvienam moksleiviui. Nors naujosios švietimo finansavimo sistemos kūrėjai padarė kompromisų, lyg tai, „krepšeliai“ vienodi, tačiau vis tiek yra numatomi skirtumai (kaimo mokykla, neįgalus vaikas ir kt.). Jei šie skirtumai bus nustatyti visam laikui, tai švietimo sistemos efektyvumo bus sunku tikėtis. Paaiškės, jog galima išlaikyti ir neefektyviai lėšas naudojančią mokyklą, nes steigėjas jai galės skirti daugiau pinigų. Švietimo ir mokslo ministerija turėtų nustatyti pereinamąjį laikotarpį, kada dar galima daryti išlygas. Tačiau per šį laikotarpį turėtų įvykti radikalių pasikeitimų ir mokyklos galėtų pritraukti mokinius ten, kur sugebės juos ugdyti efektyviausiai. Ši finansavimo sistema nėra naudingesnė turtingoms ar pasiturinčioms šeimoms. Dauguma mokyklų didesnį dėmesį kreips kaip tik į tuos, kurie negali nieko pridurti prie iš valstybės biudžeto skiriamo „krepšelio“. Tada prasidės reali mokyklų konkurencija už kokybę ir už būvį (Leontjeva, 2000).

2.1. Istorinė krepšelio idėjos švietime apžvalga. Krepšelis, čekis – paslaugų apmokėjimo būdas

Švietimo finansavimo analizės ir rinkos metodų taikymo švietime pradininkas yra 1976 m. Nobelio premijos laureatas ekonomistas Milton Friedman (Zabulionis, 2003). Kaip teigia autorius, daugiau nei prieš 50 metų jis pasiūlė švietimo čekį, kurio vertė atitiktų lėšas, šalies skiriamas vienam moksleiviui mokyti. Šį čekį tėvai pateiktų pasirinktai mokyklai, kurios finansavimas priklausytų nuo moksleivių skaičiaus. Taigi mokyklos turėtų varžytis dėl moksleivių, stengtis juos patraukti geresne mokymo kokybe. Pasak M. Friedman, visos mokyklos turėtų būti privačios, o valstybės skirta institucija kontroliuotų, ar jos atitinka apibrėžtus minimalius reikalavimus. Privati mokykla gali jai netinkančio moksleivio nepriimti, taip pat nustatyti papildomus mokesčius už mokslą. (Zabulionis, 2003, p. 104).

Anuo metu, A. Zabulionio (2003) teigimu, tokia švietimo finansavimo reforma buvo labiau teorinė galimybė ir didesnio švietimo praktikų ar politikų pritarimo nesulaukė. Vėliau buvo nagrinėjami įvairūs tokio švietimo finansavimo sistemos pasiūlymai, kuriais buvo bandoma atkreipti dėmesį į socialinę nelygybę, neįgalių moksleivių poreikius, rasinius skirtumus, religinių mokyklų problemas.

Pirmasis praktinis čekinės finansavimo sistemos švietime panaudojimo atvejis, pasak A. Zabulionio (2003), yra kartu ir ryškus rasinės segregacijos pavyzdys. 1954 m. keturių JAV valstijų (Virdžinijos, Misisipės, Alabamos ir Luizianos) baltųjų tėvų vaikai gavo valstybės dotacijas

mokytis specialiose tik baltiesiems skirtose privačiose mokyklose. Vėliau ši programa buvo pripažinta antikonstitucine ir sustabdyta. Ilgą laiką čekinės švietimo finansavimo programos buvo vien akademinių diskusijų objektas. Ir tik 1990 m. ši švietimo finansavimo idėja vėl įgyvendinta praktiškai Milvokyje, paskui Klivlende, Niujorke, Viskonsino ir Floridos valstijoje (Zabulionis, 2003, p. 105).

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje nuodugniausiai čekių sistema buvo įgyvendinta Čilėje. Europoje šios sistemos elementų randama Švedijoje. Dažniausiai praktikoje šios sistemos elementai taikomi kaip socialinė parama tam tikrų socialinių grupių atstovams, skatinant juos mokytis ir siekiant užtikrinti lygias išsilavinimo galimybes (Zabulionis, 2003).

Išskirtinis Švedijos švietimo požymis toks, jog moksleiviai į visas mokyklas patenka pagal principą „kas pirmasis užsirašė, tas ir bus priimtas“. Mokykla negali jai patikusių ar nepatikusių moksleivių atsirinkti, o turi priimti visus vadovaujantis pareiškimo padavimo datą (Leontjeva, 2000). Visoms mokykloms galioja nacionalinės bendrosios ugdymo programos reikalavimai, kurias prižiūri ir kontroliuoja nacionalinė agentūra. Pasak E. Leontjevos (2000), Švedijoje ši švietimo finansavimo reforma buvo pradėta 1991 metais. Praėjus aštuoneriems metams jau 7 proc. vaikų lankė privačias mokyklas.

Kalbant apie švietimo finansavimo sistemą ir jos kaitą, Čilės švietimo reformos pavyzdys minimas dažniausiai. Tad, pasak A. Zabulionio (2003), apžvelkime šios šalies švietimo reformą išsamiau.

1980 m. Čilės vyriausybė pradėjo esminę, rinkos metodais grįstą švietimo reformą. Decentralizacija, švietimo čekiu paremtas mokyklų finansavimas, privačių ir valstybinių mokyklų konkurencija – štai pagrindiniai jos principai. Po dešimties metų demokratinė šalies vyriausybė šią reformą vykdė toliau, skirdama daug dėmesio švietimo kokybei ir lygioms galimybėms. Švietimo prioritetai valstybės politikoje pasireiškė ir finansavimu – 1998 m. valstybė švietimui skyrė 3,9 proc. bendrojo nacionalinio produkto (BNP), dar 3,1 proc. BNP sudarė privačių fondų indėliai Zabulionis, 2003, p. 106).

Esminės šalies švietimo reformos sudedamosios dalys tokios, jog visų tipų mokyklų tiek valstybinių, tiek nevalstybinių finansavimas suteikiamas pagal vidutinį mėnesinį mokyklų lankomumą, (t.y. moksleivių skaičių) bei moksleivių laimėjimų monitoringo sistemos SIMCE (Sistema de Medicinon de la Calidadde la Education – Švietimo kokybės matavimo sistema) sukūrimas. Čilėje mokinių žinių vertinimas vyksta 4 ir 8 klasėse (ispanų kalba, matematika, o apie 10% mokyklų – dar papildomai gamtos mokslai, istorija ir geografija), nuo 1988 m. buvo įvestas ir 10 klasių moksleivių žinių patikrinimas (ispanų kalba ir matematika) (Zabulionis, 2003).

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Čilės Švietimo ministerija, daug dėmesio skyrė švietimo kokybei ir lygioms galimybėms.

Nuo 1993 m., A. Zabulionio (2003) teigimu, Čilėje įsigaliojo įstatymas, kuris leidžia privačiai mokyklai rinkliavas iš tėvų, tačiau tada yra proporcingai mažinamas jos valstybinis finansavimas. Jei tėvai moka daugiau nei keturgubai, mokykla tampa visiškai privati ir valstybinio finansavimo nebetenka. Moksleivių, kurių tėvai iš dalies moka už mokslą, dalis pakilo nuo 8 proc. 1993 m. iki 32 proc. 1996 m. 1999 m. tėvai vidutiniškai mokėjo 37 proc. valstybinio švietimo čekio dydžio mokyklos rinkliavas. Šiuo metu apie 40 proc. pradinių klasių moksleivių mokosi privačiose mokyklose, kurios naudoja valstybinį švietimo čekį ar jo dalį, iš jų 8 proc. – elitinėse privačiose mokyklose, kurių valstybė finansiškai jau neberemia (Zabulionis, 2003, p. 107).

Zabulionis, A. (2003) vardija skiriamuosius Čilės švietimo reformos bruožus:

- Kompleksiškumas ir visų politinių jėgų susitelkimas (pav., bendras susitarimas padidinti švietimo lėšas nuo 4,5 iki 8 proc. BNP);
- Tradicinė finansinė tėvų parama mokyklai, valstybinių ir privačių finansų šaltinių derinimas;
- Finansavimo sistemos kaita, kaip integrali visos švietimo reformos dalis, glaudžiai susijusi su švietimo monitoringo sistemos kūrimu, dėmesiu švietimo kokybei ir lygioms galimybėms (Zabulionis, 2003, p. 107).

Tačiau kaip teigia VU Filosofijos fakulteto Socialinės teorijos katedros docentas, Atviros Lietuvos fondo valdybos narys, vienas Lietuvos regioninės švietimo politikos programos autorių Arūnas Poviliūnas, „Mokinio krepšelio“ principu paremta finansavimo sistema daugiau būdinga Lotynų Amerikos šalims (Bačiulis, 2002).

Norint suprasti švietimo finansavimo reformos tendencijas ir problemas, svarbu išnagrinėti teigiamus ir neigiamus švietimo čekio koncepcijos ypatumus.

Krepšelis, čekis, tai to paties finansų paskirstymo būdo sinonimai. Pasak A. Zabulionio (2003) tai *lėšų, specialiosios paskirties paslaugų ar kapitalo paskirstymo asmenims būdas.* Svarbiausias jo požymis tas, kad čekis yra grynųjų pinigų ekvivalentas tik tada kai asmuo, kuriam šis čekis skirtas, jį naudoja pagal tiesioginę paskirtį. Taip čekio teikėjas gali kontroliuoti jo gavėjo vartojimo prioritetus, užtikrinti, kad skirtos lėšos būtų panaudotos pagal iš anksto nustatytą paskirtį. Čekio gavėjas turi keletą (keliolika ar net daugiau) galimybių pasirinkti, t.y. ribotą laisvę panaudoti lėšas. Tai primena vartojimo prievartos ir pasirinkimo kompromisą (Zabulionis, 2003, p. 102-103).

Čekio programa – tai ne kas kita, kaip valstybės kišimasis į ekonomiką, nustatantis asmens vartojimo prioritetus. Išskirtinis šios sistemos požymis tai paslaugų, prekių, bet ne pinigų skirstymas (Zabulionis, 2003).

Šią finansavimo sistemą, anot A. Zabulionio (2003), švietime galima taikyti įvairiai, nes ji pati dar nenustato mokyklos administravimo ir ugdymo proceso vyksmo. Švietimo čekius gavusias mokyklas gali prižiūrėti valstybinės švietimo inspekcijos, galima speciali švietimo institucijų,

pretenduojančių į šiuos finansus, akreditacija. Švietimo čekiu gali naudotis ne tik visi mokyklinio amžiaus ir konkrečios amžiaus grupės bet ir įvairių socialinių sluoksnių šeimų vaikai.

Socialiniai ir edukaciniai čekio panaudojimo švietimo sistemoje tikslai paprastai aiškinami keturiais pagrindiniais švietimo finansavimo principais:

- Įgyvendinama teisė tėvams pasirinkti švietimo instituciją;
- Tėvai aktyviai įtraukiami į vaikų mokymąsi;
- Skatinama mokyklų konkurencija;
- Didesnei daliai gyventojų pasidaro prieinamos privačios mokyklos (Zabulionis, 2003, p. 103).

Šiais principais paprastai aiškinama kylanti švietimo paslaugų kokybė, racionalesnis lėšų panaudojimas ir socialinių problemų sprendimas.

Kiekviena čekinė finansavimo sistema kartu yra dalis *per capita* sistemos. Tai reiškia, jog švietimo įstaigos yra finansuojamos iš valstybės ar savivaldybės lėšų proporcingai tik besimokančiųjų skaičiui, kai neskiriama papildomo finansavimo nei remonto, nei jokiais kitais atvejais taip pat neatsižvelgiant į nuosavybės formas ar kitus kriterijus. Papildomas valstybės ar savivaldybės finansavimas švietimo įstaigoms yra skiriamas tik tada, jei jos atlieka papildomas funkcijas (pavyzdžiui, išlaiko viešą biblioteką) (Šimašius, 2000).

Tad finansiniu požiūriu, anot A. Zabulionio (2003), švietimo lėšos turi būti naudojamos racionaliai, t.y. mažos mokyklos turėtų nykti o didesnės bus skatinamos dar didėti. Tačiau pasak E. Leontjevos (2001), jei nebus sugalvota reikalavimų, kurie dirbtinai varys mažesnes mokyklas į kampą, tai jos turi puikių galimybių išlikti. Žmonėms reikia mokyklų įvairovės. Visi supranta, jog didelė mokykla turi pranašumų, nes mažina kaštus. Tačiau efektyviai dirbti ir naudoti lėšas gali ir maža mokykla, žinoma, jei ministerija nenustatys jai neįveikiamų reikalavimų. Mažos mokyklos turi galimybę išlikti, jei prisimins, kad turi kažkuo išsiskirti, kokybiškai ir naujoviškai dirbti.

2.2. Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistema taikant Mokinio krepšelio metodiką

Kiekviena kaita, o ypač daugumai gyventojų svarbi švietimo finansavimo reforma, pasaulyje plačiai diskutuojama. Tačiau, anot A. Zabulionio (2003), Lietuvoje diskusijos dėl švietimo finansavimo reformos nebuvo. Pasirinktas *per capita* būdas skiriasi nuo iki šiol taikyto mokyklos finansavimo būdo, kuriuo atsižvelgiama į klasių komplektų skaičių joje. Pagrindiniu atskaitos vienetu tampa ne klasė, bet mokinys. Švietimo ir mokslo ministerijos interneto tinklalapyje (www.smm.lt) pateikiama tik Mokinio krepšelio apskaičiavimo metodika. Kadangi moksleivio galimybė pasirinkti mokyklą nėra aptariama, Lietuvos švietimo finansavimo reformos metodą

reikėtų priskirti prie finansavimo *per capita* būdų: pinigai eina paskui mokinį į mokyklą, kurios jis pasirinkti negali (Zabulionis, 2003, p. 108). Šiuo principu (nors ir ne nuosekliai) paremtos koncepcijos pagrindu Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 m. birželio 27 d. nutarimu Nr. 785 patvirtino „Moksleivių krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodiką“. Pagal ją išlaidos ugdymui atitenka mokyklai priklausomai nuo sutartinių moksleivių skaičiaus toje mokykloje.

Naujos finansavimo tvarkos įvedimo tikslai yra šie: per finansavimo politiką garantuoti moksleiviams ir jų tėvams teisę rinktis švietimo įstaigą; efektyviai naudoti švietimui skirtas lėšas; garantuoti tolygų švietimo įstaigų finansavimą nepriklausomai nuo steigėjų savivaldybių finansinio pajėgumo; garantuoti nevalstybinių švietimo įstaigų finansavimą (vaikas, pasirinkęs mokyklą, atsineša į ją savo finansavimo „krepšelį“); turėti finansinius svertus švietimo įstaigų konkurentiškumui stiprinti, ugdymo kokybės siekiams motyvuoti, tinklui racionaliau tvarkyti; stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą (Nacionalinis švietimo plėtotės raportas, 2002).

Lietuvoje švietimo įstaigas finansuoja valstybė ir savivaldybė. Pasak V. Pruskaus (1998), du trečdaliai nacionaliniame biudžete švietimui skirtų lėšų tenka savivaldybėms, trečdalis – valstybei. Ikimokyklines mokymo įstaigas ir bendrojo lavinimo mokyklų išlaikymą finansuoja savivaldybės iš savo biudžeto, o profesines, aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas – valstybė. Kaip teigiama Švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje Lietuvos švietimas 2004 (2004), nuo 2001 m. didėjo valstybės biudžeto ir mažėjo savivaldybių biudžetų išlaidų švietimui dalis nacionaliniame švietimo biudžete. Tai sietina su toliau įgyvendinama Mokinio krepšelio metodika finansuojant bendrojo lavinimo mokyklų veiklą.

Švietimo įstaigos iš valstybės ar savivaldybės lėšų neskiria papildomo finansavimo nei remontui, nei jokiems kitiems darbams, neatsižvelgia į nuosavybės formas ar kitus kriterijus, o tuo tarpu vieno besimokančiojo finansavimo iš valstybės biudžeto suma gali skirtis priklausomai tik nuo besimokančiojo amžiaus/klasės ir, galbūt, besimokančiojo negalios. Jokių kitų išlygų neturėtų būti daroma, nes kiekviena jų tik skatintų dabartinį neefektyvumą, o mokesčių mokėtojų pinigai vėl būtų skirti ne švietimo paslaugų gavėjams, bet šių paslaugų teikėjams (Šimašius, 2000). Tačiau, šiuo metu, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, kiekvienai mokyklai yra taikomi papildomi koeficientai: pvz.: „Mokinio krepšelio” dydis tiesiogiai priklauso nuo ugdymo įstaigos tipo (pradinė, pagrindinė, vidurinė, gimnazija ir t.t.), buvimo vietos (kaimo ar miesto), specialiųjų poreikių turinčių, besimokančių skaičiaus, besimokančių tautinių mažumų atstovų skaičiaus ir t.t., o „Mokinio krepšelio” dydis kiekvienais metais apskaičiuojamas vadovaujantis Vyriausybės patvirtinta metodika (Švietimo politika, 2002). „Mokinio krepšelio” lėšos yra naudojamas, siekiant: įvykdyti mokymo plano reikalavimus, kelti mokytojų kvalifikaciją, įsigyti vadovėlių ir mokymo priemonių, administruoti mokyklą, išlaikyti ir nuolat atnaujinti mokyklos biblioteką, garantuoti pedagoginę-psichologinę pagalbą ir mokinių pavežimo klausimus. Mokyklos aplinka (remontas,

komunaliniai mokesčiai, darbo užmokesčiai ir socialinis techninio personalo draudimas, bei kiti mokesčiai) ir įvairios, į bendrojo ugdymo planus neįtrauktos, programos turi būti finansuojamos iš mokyklos steigėjo skiriamų lėšų arba kitų šaltinių (Švietimo politika, 2002). Mokyklos taip pat gauna tikslinių programų lėšas pastatams atnaujinti, kompiuteriams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti. Jos gali gauti lėšų iš tėvų, rėmėjų ir įvairių švietimo projektų. Dalį lėšų mokyklos užsidirba pačios teikdamos papildomas švietimo ar kultūrines paslaugas. Per 2003-2004 metus patobulinta gyventojų pajamų mokesčio apskaitos tvarka, kai tėvai finansiškai skatinami investuoti į savo vaikų išsilavinimą.

Lėšų skyrimas švietimui, anot V. Pruskaus (1999), priklauso nuo daugelio veiksnių, pirmiausia nuo šalies ekonominio pajėgumo, švietimo tradicijų, nuo to kiek lėšų švietimui skiria privatus sektorius. Labai gaila, tačiau Lietuvos verslo struktūroms nėra aktualu remti švietimą, nes esama darbo jėgos pasiūla ir jos kvalifikacija daugiau ar mažiau patenkina jos poreikius. Taigi, pasak V. Pruskaus (1998), nėra suvoktas ir įsisąmonintas nei toks poreikis, nei būtinumas tai daryti. Be to, Lietuvoje vyraujantis smulkusis ir vidutinis verslas, esant dabartinei mokesčių sistemai, neturi ir didesnių finansinių galimybių dosniau paremti švietimą. Bendrojo vidaus produkto (BVP) didėjimas ar mažėjimas geriausiai parodo šalies ekonomikos vystymosi tendencijas. Didėjantis BVP sudaro sąlygas daugiau lėšų skirti švietimui. Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymu (2000 m. gruodžio 7 d. Nr. IX-71), buvo nustatyti šie švietimo finansavimo santykiniai rodikliai: 2001, 2002, 2003 ir 2004 metais švietimui finansuoti skirti ne mažiau kaip 6,5% bendrojo vidaus produkto (BVP). Tačiau remiantis statistiniais duomenimis, 2001 m. švietimui buvo skirta 6,1% BVP (Lietuvos švietimas 2001, 2002, p.12), 2002 m. – 6,1% BVP, 2003 m. švietimui buvo skirta 5,9% BVP (Lietuvos švietimas 2004, 2004, p. 23), o 2004 m. jau 6,5% BVP. Lyginant su kitomis šalimis, tokia dalis gana didelė, bet dėl mažo BVP nedidelė jos skaitinė išraiška.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1520 (Žin.,2001, Nr. 106-3810) patvirtintos „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatos", kuriomis nuo 2002 metų įvestos tikslinės valstybės lėšos vaiko ugdymui finansuoti – Moksleivio krepšelis. Šios tikslinės lėšos skiriamos mokytojų atlyginimams, kvalifikacijos tobulinimui, vadovėliams, mokymo priemonėms, pavadavimui, valdymui, pedagoginei, socialinei ir psichologinei pagalbai, socialiniam draudimui, mokyklos bibliotekai.

Analizuojant 2002 m. ir 2003 m. Mokinio krepšelio struktūrą matyti, kad lėšos skirtos pedagogų algoms ir valdymo lėšoms, iš esmės nesikeitė. Padaugėjo lėšų, skirtų vadovėliams, vaizdinėms techninėms priemonėms bei pedagogų kvalifikacijai kelti, kaip tai buvo numatyta Mokinio krepšelio metodikos pakeitimuose (Lietuvos švietimas 2004, 2004).

Mokymo lėšų naudojimo metodinėse rekomendacijose (2004), pateikiamas Mokinio krepšelio dydis (bazinis) nuo 2004 m. sausio 1 d. iki balandžio 30 d. buvo 1555 Lt. Trečdaliu padidintos

lėšos: vadovėliams įsigyti 2002 m. buvo skiriama 10,5 Lt, 2003 m. – 21 Lt, 2004 m. – 31,5 Lt, mokymo priemonėms 2002 m. buvo 2,1 Lt, 2003 m. – 4,2 Lt, 2004 m. – 6,3 Lt, mokytojų kvalifikacijai tobulinti 2002 m. buvo skiriama 4,5 Lt, 2003 m. – 9 Lt, 2004 m. – 13,5 Lt. Mokinio krepšelis iš viso padidėjo 17 Lt., tam papildomai skirti 11,8 mln. Lt. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki metų galo mokinio krepšelio dydis bus 1703 Lt. Mokinio krepšelis padidintas, nes nuo gegužės 1 d. didėja bazinė mėnesinė alga nuo 105 iki 115 Lt, todėl pedagogams atlyginimas padidės vidutiniškai 9,5 proc. Tam papildomai skirta 68,388 mln. Lt. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 69 straipsnio 2 dalimi, nuo 2004 m. sausio 1 d. mokinio krepšelio principas taikomas ir priešmokyklinio ugdymo grupėms bei valstybinėms specialiosioms ir specialiosioms internatinėms mokykloms. Apskričių viršininkų administracijoms 2004 m. iš valstybės biudžeto papildomai skiriama per 700 tūkst. Lt. Pagal Lietuvos respublikos švietimo įstatymo 75 straipsnio 2 dalį „nuo 2005-2006 mokslo metų pereinama prie visuotinio priešmokyklinio ugdymo“, todėl priešmokyklinio ugdymo grupių finansavimui buvo skirta 24,465 mln. Lt. Šios lėšos buvo paimtos iš savivaldybių biudžetų ir skiriamos toms pačioms savivaldybėms kaip specialioji tikslinė dotacija. 2005 ir 2006 m. yra skiriama papildomų lėšų iš valstybės biudžeto naujoms grupėms finansuoti. Taip pat yra numatyta papildomų valstybės biudžeto lėšų naujoms priešmokyklinėms grupėms finansuoti nuo 2004 m. rugsėjo 1 d., atsižvelgus į mažėjantį mokinių skaičių ir mažesnį lėšų poreikį (Mokymo lėšų metodinės rekomendacijos, 2004 , p. 5).

2004 metų Mokinio krepšelyje numatyta 8,5 mln. Lt socialinių pedagogų etatams finansuoti (apie 800 etatų) ir 2,04 mln. Lt bibliotekininkų atlyginimams padidinti nuo 2004 m. sausio 1 d. Specialioji tikslinė dotacija padidėjo iki 1,146183 mln. Lt, t. y. lyginant su 2003 m. padidėjo per 97 mln. Lt. Nuo sausio 1 d. „profesijos krepšelis“ skaičiuojamas visose profesinėse mokyklose, ne tik tose, kuriose teikiamas bendrasis lavinimas (Laurinčiukienė, 2004, p. 3).

Vyriausybė, atsižvelgusi į praktinius Mokinio krepšelio įgyvendinimo rezultatus tuo pačiu savivaldybių ir mokyklų išsakytas pastabas ir pasiūlymus, didina švietimo finansavimą. Ugdymui 2005 m. skiriama 1,2 mlrd. Lt., t. y. 51,1 mln. Lt daugiau nei 2004 m. 2005 m. Mokinio krepšelis didėja beveik 100 Lt. Nuo sausio 1 d. mokinio krepšelis – 1728 Lt., o nuo rugsėjo 1 d. padidėjo iki 1802 Lt (2004 mokinio krepšelis-1703 Lt). Dėl naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo papildomai Mokinio krepšeliui nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. skirta beveik 17 mln. Lt. (Sunkėja mokinio krepšelis, 2004). Mokytojų atlyginimai vidutiniškai padidėjo 60-70 Lt. Taip pat buvo nutarta, jog nuo 2005 m. Mokinio krepšelyje vadovėliams ir mokymo priemonėms skiriama 20 proc. daugiau lėšų, negu 2004 m. 2005 m. krepšelio dalis vadovėliams buvo 41,4 Lt (nuo 2004 m. gegužės 1 d. vienam mokiniui skirta po 31, 5 Lt). Mokymo priemonių finansavimas didėja iki 8,28 Lt (2004 m. buvo 6,9 Lt). Vadovėliams ir mokymo priemonėms 2005 m. papildomai skiriama 4,6 mln. Lt. Mokytojų kvalifikacijai tobulinti dalis Mokinio krepšelyje sudarė 24,4 Lt (2004 m.

buvo 14,6 Lt). Tam 2005 m. skiriama papildomai 6,7 mln. Lt. Vietoj buvusių 3 dienų per metus mokytojai gali kelti ir tobulinti kvalifikaciją 5 dienas per metus (Sunkėja mokinio krepšelis, 2004). Įgyvendinant Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą savivaldybėse pedagoginės tarnybos finansuojamos iš Mokinio krepšelio lėšų. Joms finansuoti skirta beveik 5 mln. Lt. Priešmokyklinio ugdymo grupėms finansavimas didinamas 10 proc., o integruotiems šių grupių specialiųjų poreikių vaikams – 20 proc. Tam papildomai skirta daugiau nei 3 mln. Lt. Mokinio krepšelis savivaldybių centrų vidurinių, suaugusiųjų mokyklų, suaugusiųjų mokymo centrų XI-XII kl. bei gimnazijų 3-4 klasėms, jeigu mokykloje yra tik dvi tokios klasės, sutartinių moksleivių koeficientai didinami 10 proc. Tam papildomai 2005 metams skirta per 1,1 mln. Lt. Didinamas finansavimas integruotiems specialiųjų poreikių mokiniams bendrojo lavinimo klasėse. Nuo 2005 m. jų krepšelis padidėjo 10 % ir šiam padidinimui papildomai skirta daugiau nei 5,2 mln. Lt. Atsirado galimybė įsteigti apie 800 mokytojo padėjėjo etatų. Taip pat nutarta 20% padidinti Mokinio krepšelį ir specialiųjų mokyklų (centrų, skyrių) specialiųjų klasių, kuriose ugdomi aklieji, silpnaregiai bei kurtieji ir neprigirdintys, mokiniams. Tam papildomai skiriama beveik 78 tūkst. Lt. (Sunkėja mokinio krepšelis, 2004, p.1).

Tobulinama Mokinio krepšelio metodika apima vis daugiau švietimo sričių – bendrąjį lavinimą, priešmokyklinį ugdymą, profesinį mokymą. Jau 2006 metais planuojama parengti atskirą Mokinio krepšelį neformaliam mokymo ugdymui. Šiuo atveju, jei mokykla neorganizuoja papildomo ugdymo užsiėmimų, tai mokinys gali susirasti ir lankyti norimą neformaliojo ugdymo įstaigą kurioje jis lavins savo gebėjimus. Tačiau artimiausiu laiku pagal vyriausybės nutarimą valstybės lėšos į tą mokyklą ar ugdymo įstaigą keliaus kartu su juo. Ministerija nuo šių metų rugsėjo 1 dienos ketina parengti atskirą moksleivio krepšelį neformaliam mokymo ugdymui (Moksleivio krepšelis, 2006).

Nuo 2006 m. sausio 1 d. beveik 150 litų didėjo bazinis Mokinio krepšelis metams vienam mokiniui. 2006 m jis jau yra 1942 Lt (nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. buvo 1802 Lt). Vykdant Naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo programą, mokytojams iš krepšelio papildomai tarifikuojama viena valanda už pasiruošimą pamokoms, taip darbo užmokestis didėja 4,3 proc., mokyklų vadovams ir kitiems su ugdymo procesu susijusiems pedagoginiams darbuotojams darbo užmokestis taip pat padidėjo 4,3 proc. 2006 m. mokinio krepšelyje 50 proc. padidintos lėšos pedagoginėms psichologinėms tarnyboms, atlyginimas socialiniams pedagogams ir psichologams. Pastariesiems atlyginimas išaugo 29,3 proc. (Laurinčiukienė, 2006, p. 6).

Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva nuo 2006 metų iš Mokinio krepšelio lėšų bus pradėta finansuoti mokinių pažintinė veikla, tam numatyta skirti beveik 3 mln. Litų (Malinovskis, 2006). „Dabar kiekviena mokykla turės savo lėšų mokinių ekskursijoms ir pažintinei veiklai organizuoti, nors dalis savivaldybių ir anksčiau sprendė šį klausimą skirdamos papildomų lėšų mokinių pažintinei veiklai organizuoti“, – sakė švietimo ir mokslo ministerijos sekretorius Alvydas

Puodžiukas. Tai viena iš Švietimo ir mokslo ministerijos parengtos Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos dalių. Pasak ministerijos sekretoriaus A. Puodžiuko, mintis įtraukti lėšas ekskursijoms, keliavimams, pažintinei veiklai į Mokinio krepšelį kilo po diskusijos su mokiniais, mokinių tėvais ir mokyklų administracija rajonų, kaimo mokyklose. Jie skundėsi, jog trūksta ekskursijų, pažintinių kelionių po muziejus, teatrus, o tam trūksta lėšų (Malinovskis, 2006).

Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1520 (Žin., 2001, Nr. 106-3810) 20.1. pirmasis etapas, punkte teigiama, jog „2002 metais <...> iki 15 procentų moksleivių krepšelių lėšų steigėjas gali perskirstyti mokykloms“. Tame pačiame nutarime 20.2. antrasis etapas ir 20.3. trečiasis etapas, teigiama, kad „nuo 2004 metų <...> steigėjas gali perskirstyti mokykloms iki 10 procentų skiriamų lėšų“. Dėl bazinio Moksleivio krepšelio koeficiento nustatymo 2005 metams, Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d., nutarimo Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų patvirtinimo“ ir 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. gruodžio 3 d., nutarimu Nr. 1561 (Žin., 2004, Nr. 177-6537), nutarė: „<...>Mokyklų steigėjai gali perskirstyti moksleivio krepšelio lėšas tarp mokyklų iki 5 procentų visos specialiosios tikslinės dotacijos arba Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų dalies“.

Mokinio krepšelio dydis, atsiskaitymo tarp steigėjų tvarka mokiniui pereinant iš vienos mokyklos į kitą, specialios dotacijos savivaldybėms dydis (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos; 5 priedas) nustatytas Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (Žin., 2003, Nr.121-5466) 5 straipsnyje. To paties įstatymo 6 straipsnis nustato specialiosios tikslinės dotacijos mokinio krepšeliui finansuoti naudojimą: „Nustatyti, kad vykdant biudžetą nepanaudotos specialios tikslinės dotacijos mokinio krepšeliui finansuoti sumos, įvykdžius bendruosius ugdymo planus, gali būti naudojamos kitoms savivaldybių švietimo reikmėms finansuoti“. Švietimo ir mokslo ministerijos (ŠMM) Bendrojo ugdymo departamento direktorius Arūnas Plikšnys teigia, jog straipsnyje nebeliko žodžio „planuoti“, kuris reiškė, jog buvo įmanoma Mokinio krepšelio lėšas metų pradžioje paimti ir naudoti kitoms reikmėms. Jei per metus tų lėšų sutaupoma, tik tada jos gali būti naudojamos kitoms reikmėms (Laurinčiukienė, 2004, p. 2). Šio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies formuluotė „Mokinio krepšelis – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui[1]“ yra suderinta su Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr.63-2853) 2 straipsnio 13 dalimi, kurioje yra apibrėžta, kas yra mokymo lėšos.

[1] Sutartinis mokinys - tai II pakopos (5-8 kl.) mokinys, jei klasės komplekto mokinių skaičiaus vidurkis yra 25.

Tokia Biudžeto nuostata reformą pagal principą „pinigai seka mokinį“ palieka tik kaip neapibrėžtą orientyrą, ir prievolė šio principo laikytis net nenustatyta. Mokinio krepšelis ir sąlyginiai moksleiviai būtų apskaičiuojami, tačiau savivaldybės, remiantis Biudžeto įstatymo 6 straipsniu, turėtų teisę lėšas skirti kitoms mokykloms, kitoms „švietimo reikmėms“. Formaliai žiūrint, savivaldybė netgi nepažeistų Biudžeto įstatymo, jei vienai mokyklai skirtų visas jai priklausančias moksleivio krepšelio lėšas, kitai - jų neskirtų, o trečiai - skirtų dvigubai daugiau, nei numato minėta metodika **[**47**]**.

Apibendrinant reikia akcentuoti, kad šia reforma siekiama:

- kiek galima efektyviau panaudoti mokiniams ugdyti skirtas, lėšas; pagerinti, ugdymo įstaigų teikiamų, paslaugų kokybę; sudaryti realias galimybes kiekvienam jaunam žmogui įgyti kokybišką ir jo poreikius bei sugebėjimus atitinkantį išsilavinimą;
- racionalizuoti bendrojo ugdymo įstaigų tinklą, sukuriant vienodas galimybes įgyti kokybišką išsilavinimą tiek mieste, tiek kaime gyvenantiems vaikams;
- sukurti sąlygas plėsti privačių bendrojo ugdymo įstaigų tinklą;
- sumažinti mokyklos nelankančių vaikų skaičių;
- stiprinti finansinę mokyklų nepriklausomybę;
- sukurti skaidrią švietimo finansavimo sistemą;
- suteikti galimybę vaikams ir jų tėvams laisvai pasirinkti ugdymo įstaigą bei sukurti sąlygas leidžiančias realiai įgyvendinti šią teisę (Švietimo politika, 2002).

Išlaidos švietimui yra produktyviausios ir naudingiausios investicijos. Pasak V. Pruskaus (1998), jos ne tik turi didelę įtaką šalies ekonominiam augimui, darbo našumo kilimui, bet ir sudaro teigiamas sąlygas socialinei nelygybei mažėti. Tuo tarpu skurdus švietimo finansavimas stabdo pilietinės visuomenės kūrimo procesą ir nesudaro galimybių įvairaus amžiaus grupių gyventojams gauti kokybišką, jų poreikius tenkinantį išsilavinimą. O tai svarbiausia turės įtakos vykdomų socialinių ir ekonominių reformų sėkmei.

2.3. Švietimo finansavimo reformos, Mokinio krepšelio privalumai ir trūkumai

Švietimo finansavimo reforma, Mokinio krepšelio idėja yra vertinama labai prieštaringai. Tarptautinio rekonstrukcijos ir plėtros banko (Pasaulio banko) ekspertas Martinas Godfrey, analizavo įvairių šalių švietimo finansavimo būklę ir kartu su kitais ekspertais atliko išsamų Lietuvos švietimo finansavimo tyrimą. Decentralizuotą švietimo finansavimo modelį „pinigai seka mokinį“ tyrėjas įvardijo kaip dabar pasaulyje praktikuojamą naują ir iš tiesų radikalų švietimo finansavimo būdą (Laurinčiukienė, 2004).

2003 m. spalio 8-osios Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto posėdžio pirmininkas R. Povilionis švietimo finansavimo reformą, Mokinio krepšelio idėją vertino kaip labai pozityvų ir konstruktyvų dalyką. „Švietimo finansavimo reforma svarbi tiek valstybei, tiek visuomenei“, - pristatydamas 2002 m. (tiriamasis laikotarpis) „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos vertinimo“ audito ataskaitą sakė Valstybės kontrolės Veiklos audito 1-ojo departamento direktorius Rimantas Sanajevas. Pasak jo, tai rodo ir valstybės skiriami pinigai bendrojo lavinimo mokyklai, ir konstatuoja, jog šios reformos rezultatas – nebevėluojantys pedagogų atlyginimai (Laurinčiukienė, 2003). Pasak Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento direktoriaus A. Plikšnio, iki švietimo finansavimo reformos skiriama suma vienam vaikui skirtingose savivaldybėse ir skirtingo tipo mokyklose svyruodavo net iki 20 kartų. Analizuodami 2002 metų švietimo finansavimo reformą, auditoriai konstatavo, kad Mokinio krepšelio lėšos, tenkančios vienam sutartiniam moksleiviui, 2002 m. skyrėsi nuo 1523 Lt. iki 1592 Lt. Pasak auditorių, tokie skirtumai tai prielaida sudaryti nevienodas starto galimybes vaikams. Lyginamuoju požiūriu tai, kas buvo prieš reformą ir ją pradėjus vykdyti, jau akivaizdžiai skiriasi (Laurinčiukienė, 2003). Ir skiriasi teigiama linkme. Tai galime traktuoti, kaip teigiamą principo „pinigai paskui mokinį“ pusę.

Auditoriai, pasak Laurinčiukienės (2003), akcentavo, jog veikiantys teisės aktai nenustato aiškų Mokinio krepšelio lėšų perskirstymo kriterijų (kurią krepšelio dalį steigėjas turi teisę perskirstyti). Švietimo finansavimo reformos nuostatose nurodyta riba – 15 proc. Atlikta 2002 m. analizė parodė, jog steigėjai (savivaldybės) atskiroms mokykloms skyrė net iki 55 proc. Mokinio krepšelio lėšų mažiau, nei priklausė pagal Mokinio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodiką. Neįvykdžiusios bendrojo ugdymo planų savivaldybės Mokinio krepšelio lėšas skyrė visai kitoms reikmėms. Auditoriai siūlė patvirtinti teisės aktų pataisas, kuriose būtų aiškiai nustatyta, kokią Mokinio krepšelio lėšų dalį gali perskirstyti bendrojo lavinimo mokyklų steigėjai. Ministras A. Monkevičius priminė, kad Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo penktasis straipsnis buvo naudingas savivaldybėms – taip jos galėjo „prakiurdinti“ Mokinio krepšelį ir jo sąskaita spręsti kitas problemas (Laurinčiukienė, 2003). Tai būtų galima traktuoti, kaip vieną iš Mokinio krepšelio trūkumų. Tačiau Spalio 8-ąją Vyriausybė pritarė Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyvai pakeisti Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 5 straipsnį. Nuo šiol savivaldybės negalės iš anksto planuoti Mokinio krepšelio lėšų taupymo ir jų skyrimo kitoms reikmėms, išskyrus švietimą. Mokinio krepšelio lėšos kitoms švietimo reikmėms galės būti skiriamos tik tuo atveju, jei jų liks baigiantis finansiniams metams. Valstybės kontrolierius Jonas Liaučius teigia, jog socialinė nelygybė švietimo sistemoje neleistina nei teritoriniu (miesto ar kaimo mokykla), nei pagal priklausomybę, ir sakė, kad per žiniasklaidą stengsis tuo įtikinti kiekvieną merą (Laurinčiukienė, 2003). „Gerbiame savivaldos teises, tačiau vaikai yra Respublikos piliečiai, nepriklausantys nuo

mero valios“, - pritarė R. Pavilionis. „Švietimo lėšos yra šventos – tuo viskas ir pasakyta. Jos negali būti skiriamos kitiems tikslams“, - teigė J. Liaučius. A. Monkevičius, kaip teigiamą švietimo finansavimo reformos pavyzdį išskyrė tai, jog būtent ši reforma nemaža vaikų padėjo susigrąžinti į mokyklas. A. Plikšnys teigė, kad ši reforma bus visiškai įgyvendinta pakeitus apmokėjimo už darbą sistemą (taikant etatinį darbo apmokėjimo principą) (Laurinčiukienė, 2003). Taigi tai buvo 2002 m. (tikrintas laikotarpis) valstybinio audito „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos vertinimas“ atgarsiai ir rezultatai. O štai 2004 m. Švietimo Naujienose publikuojamame straipsnyje ŠMM Bendrojo ugdymo departamento direktorius Arūnas Plikšnys kalba apie trečiuosius švietimo finansavimo reformos metus. „Buvo numatyta reformą vykdyti laipsniškai – trimis etapais, - pasakoja direktorius, - 2002 - aisiais buvo nuspręsta vadovėliams, mokymo priemonėms įsigyti, pedagogų kvalifikacijai tobulinti skirti trečdalį reikiamos sumos, pernai – du trečdalius, o šiemet jau skiriama visa suma. Kiek truks reforma, nebuvo apibrėžta. Diskutuojama su Savivaldybių asociacija, kada mes tą reformą galėtume užbaigti. Mąstyta taip: padidinus Mokinio krepšelio lėšas iki nustatytos sumos, gal būtų galima naudoti sukurtą metodiką, bet tam neskirti specialios dotacijos. Bet pamatėme, kad atsirandant naujiems švietimo dalykams Mokinio krepšelio metodika gali būti tų naujų dalykų „išjudintoju“. Pavyzdžiui, pagal Švietimo įstatymą per dvejus metus turime garantuoti priešmokyklinio ugdymo visuotinumą. 2005-2006 m. turėtume naudoti tą pačią finansavimo metodiką ir skirti papildomų lėšų (jų atsiranda mažėjant moksleivių skaičiui) priešmokyklinėms ugdymo grupėms finansuoti“ (Laurinčiukienė, 2004, p. 2).

Valstybės kontrolės specialistai, pristatę valstybinio audito „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos vertinimas“ rezultatus (audituotas laikotarpis – 2002 m.), akcentavo, kad savivaldybės Mokinio krepšelio lėšas naudoja ne pagal paskirtį. Taigi, valstybės kontrolės išvados apie Mokinio krepšelio naudojimą 2002 m. – tik pirmojo šios reformos etapo analizė, tačiau kaip teigia A. Plikšnys, ministerija ieško ir kitokių būdų, kaip gauti grįžtamąją informaciją apie šią metodiką. Kasmet savivaldybėms parengiami klausimynai, kurie siunčiami merams, o iš jų gaunama informacija bei siūlymai, kaip tobulinti Mokinio krepšelio metodiką, kaip koreguoti koeficientus, kaip atsiskaityti tarp savivaldybių, kai vaikas pereina iš vienos savivaldybės į kitos mokyklą, dėl lėšų perskirstymo tarp mokyklų ir t.t. „Kažkokių principinių dalykų, kuriuos siūlytų keisti savivaldybės, tikrai nėra“ – teigia A. Plikšnys (Laurinčiukienė, 2004, p. 3). Ministerija užsako tyrimus – juos atlieka Sociologijos instituto, Švietimo plėtotės centro specialistai. Švietimo ir mokslo ministerija nėra asignavimų valdytoja. Juos valdo Finansų ministerija ir būtent jai savivaldybės atsiskaito. O Švietimo ir mokslo ministerija reaguoja, kai yra kažkokių nesusipratimų ar pažeidimų. Švietimo ir mokslo ministerija kreipiasi į merą, į Vyriausybės atstovą, į Valstybės kontrolę, kad šie tirtų pažeidimus. Ji negali nei tirti, nei bausti – gali tik paprašyti informacijos.

Nors švietimo finansavimo nuostatose, kaip teigia E. Leontjeva (2000), įrašyta, jog moksleivis turi teisę rinktis mokyklą, deja, jau dabar švietimo valdininkai tvirtina, jog svarbiausias kriterijus patekti vaikui į mokyklą yra jo gyvenamoji vieta. Lietuvos laisvosios rinkos prezidentė teigia, jog neužtenka įrašyti dokumentuose, kad suteikiama laisvė rinktis mokyklą, ši teisė turi būti reali. Vaikas turi teisę rinktis bet kurią mokyklą, ne tik esančią šalia namų. Jei į vieną mokyklą yra norinčiųjų perteklius, E. Leontjeva (2000) siūlo elgtis įvairiai: administracinis būdas (nusistatyti, kad į tą mokyklą gali patekti tik to mikrorajono vaikai, ar nusistatyti kokį kitą kriterijų). Šiuo atveju lems biurokrato išmonė ir tai, kas jam atrodo teisinga; kyšiai (sugalvoti atrankos mechanizmą; kyšis nebūtinai į vadovo kišenę, tėvai gali būti labai įvairiais būdais skatinami prisidėti prie mokyklos išlaikymo); rinkos santykių įtvirtinimas. Tarkim, mokykla galės paprašyti šeimos šiek tiek primokėti prie „krepšelio“ (pavyzdžiui, 10 litų per mėnesį). Ateis į mokyklą tie, kurie sutiks su tokia sąlyga. E. Leontjevos (2000) nuomone, tai vienintelis skaidrus būdas išspręsti mokinių pertekliaus problemą: dosniau mokėti tiems, kurie suteikia geresnę švietimo paslaugą. Kyšių sistema ar biurokratiniai ribojimai – „kam noriu, tam ir leisiu“ – akivaizdžiai prasilenkia su teisingumu, sudaro prielaidas lobti ne geresniems mokytojams, bet švietimo biurokratams.

2004-2005 m. m. švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu Švietimo informacinių technologijų centras (ITC) surinko duomenis apie tai, kaip savivaldybių mokyklose panaudojamos Mokinio krepšeliui skirtos lėšos. Švietimo aprūpinimo centro leidinyje Lietuva. Švietimas regionuose 2005 (2005) teigiama, jog ITC duomenimis, lėšos, skirtos vadovėliams (Mokinio krepšelyje vadovėliams buvo skirta 33,5 Lt) įsigyti, savivaldybėse panaudojamos labai skirtingai: nuo 7,5% numatytų lėšų Birštono, 59,7% Alytaus rajono savivaldybėse iki 139,4% Molėtų ir 132,5% Jurbarko rajonų savivaldybėse (šalies vidurkis – 97,9%).

Nagrinėjant, kaip savivaldybėse panaudojamos mokytojų kvalifikacijai skirtos Mokinio krepšelio lėšos, galima teigti, kad skirtumai tarp savivaldybių ryškesni nei panaudojant vadovėliams skirtas lėšas (mokinio krepšelyje mokytojų kvalifikacijai tobulinti buvo skirta 14,2 Lt). Nė vienoje savivaldybėje tos lėšos nepanaudotos 100%. Daugiausiai lėšų mokytojų kvalifikacijai tobulinti iš Mokinio krepšelyje skirtųjų panaudota Klaipėdos rajono (76,1%), Klaipėdos miesto (75,6%), Jurbarko rajono (74,6%) ir Panevėžio miesto (73,2%) savivaldybėse. Mažiausiai iš mokinio krepšelio skirtų lėšų mokytojų kvalifikacijai, ITC duomenimis, panaudota Birštono savivaldybėse (0,7%), Šakių (4,2%) ir Vilkaviškio (4,6%) rajonų savivaldybėse. ITC duomenimis, visai tų lėšų nepanaudota Ignalinos, Kaišiadorių ir Šiaulių rajonų savivaldybėse (Lietuva. Švietimas regionuose 2005, 2005, p. 15).

Analizuojant, kaip savivaldybėse panaudojamos Mokinio krepšelio lėšos, skirtos ugdymo procesui bei mokymo priemonėms įsigyti (šioms priemonėms mokinio krepšelyje buvo numatyta 6,7 Lt), paaiškėjo, kad daugiausiai lėšų literatūrai bei vaizdinėms ir techninėms priemonėms įsigyti

buvo panaudota Plungės (1573,3% numatytųjų), Klaipėdos (888,1% numatytųjų) ir Panevėžio (810,4% numatytųjų) rajonų savivaldybėse (šalies vidurkis – 243,3%). Mažiausiai šiai sričiai numatytų lėšų buvo panaudota Birštono savivaldybėje – 37,6% ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse – 22,8%. ITC duomenimis, visai nepanaudota šiai sričiai numatytų lėšų Alytaus ir Zarasų rajonų savivaldybėse (Lietuva. Švietimas regionuose 2005, 2005, p. 16).

Tokią disproporciją tarp numatytų ir realiai panaudotų lėšų ugdymo procesui bei mokymo priemonėms įsigyti, palyginti su vadovėliams įsigyti ir mokytojų kvalifikacijai tobulinti panaudotomis lėšomis, gali lemti tai, kad mokymo priemonėms (jos yra gana brangios) mokinio krepšelyje buvo skiriama nepakankamai lėšų, steigėjai ir mokyklos ne visada tinkamai nusistato prioritetus planuojant ir skiriant lėšas. Gali būti ir taip, kad tos lėšos ne visada panaudojamos pagal paskirtį. (Lietuva. Švietimas regionuose 2005, 2005, p. 16).

2005 m. spalio 14-15 d. Vilniuje vyko konferencija „Europos trečiasis kelias: ar judame į priekį?“ (2005), kurį rengė Lietuvos laisvosios rinkos institutas, viena seniausiai ir aktyviausiai veikiančių tokio tipo organizacijų Europoje. Švedijos Ratio instituto prezidentas prof. Nilsas Karlsonas (Nils Karlson) pristatė gerai vertinamą Švedijos bendrojo lavinimo sistemos finansavimo reformą, kuri veikia jau daugiau kaip dešimtmetį ir pagal kurią įgyvendintas principas „pinigai seka mokinį“. Kaip žinoma, Lietuvoje taip pat yra įdiegtas vadinamasis „Mokinio krepšelio“ principas, tačiau laikoma, kad Švedijoje vykdyta reforma yra gerokai nuoseklesnė, nepalikta tiek spragų, kiek Lietuvoje, kur Mokinio krepšelio ir kitos švietimui skirtos lėšos galiausiai vis tiek perskirstomos iš sėkmingesnių mokyklų mažiau sėkmingoms. P. Karslonas atkreipė dėmesį, kad ši finansavimo reforma privertė švietimo įstaigas atsigręžti į paslaugos gavėjus – mokinius, kurie, nors ir finansuojami valstybės, tačiau turi nemažai galimybių kontroliuoti jiems teikiamą paslaugą. Atsirado naujoviškų privačių mokyklų, pasitempė ir kitos mokyklos, o neigiamų pasekmių nepastebėta (Europos trečiasis kelias: ar judame į priekį?, 2005).

Laisvos rinkos idėjoms atstovaujančios organizacijos pačios ne visiškai sutaria dėl dalies reformų švietimo srityje, nes dalis organizacijų mano, kad Mokinio krepšelio sistemos diegimas leistų įsileisti konkurencijos į švietimo sistemą ir taip ją pagerintų, kita dalis mano, kad tai yra iš principo ydingos sistemos gelbėjimas ir privačių iniciatyvų korumpavimas, nes jos pradėtų orientuotis nebe į laisvus vartotojų reikalavimus, o į valdžios reguliuojamus vartotojų poreikius (Švietimo politika, 2002).

Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentės E. Leontjevos (2000) nuomone, vaiko švietimas, tai viena svarbiausių paslaugų, kurias žmogus gauna gyvenime, todėl už jas reikia mokėti. Ji išskiria tokį švietimo finansavimo reformos privalumą: „krepšelių“ atsiradimas – tai garantija mokytojams, kad atlyginimai nevėluos. Dabar atsirado valstybės prievolė sumokėti mokytojams už darbą laiku.

Taigi, galima sutikti su E. Leontjevos (2000) požiūriu, jog egzistuoja švietimo finansavimo reformos potekstė: „išliks tie, kurie sugebės efektyviai mokyti vaikus, o ne tie, kurie turės tik formalius antpečius ir stažą“. Tai yra esminė ir šviesioji dabartinės švietimo finansavimo sistemos pusė. Su šia finansavimo reforma keičiasi ne tik finansavimo principai, bet ir mentalitetas.

3. MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA ŠIAULIŲ APSKRITIES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VADYBAI TYRIMO DIZAINAS

3.1. Tyrimo procedūros. Tyrimo instrumentas

Mokinio krepšelio įtaka mokyklų vadybai Šiaulių apskrities mokyklose empiriniam pagrindimui buvo atlikta apklausa. Norint gauti kuo tikslesnius tyrimo duomenis ir nustatyti, kaip Mokinio krepšelis įtakoja mokyklų vadovus ir jų veiklą, apklausa buvo vykdoma raštu (anketa).

Tyrimo metu respondentams – Šiaulių, Radviliškio, Kelmės, Joniškio, Pakruojo miestų ir rajonų mokyklų vadovams (direktoriams ir direktorių pavaduotojams ugdymo reikalams), buvo išdalinta 230 anketų (klausimynų). Sugrįžo – 203 anketos, t.y. 88,3 proc. visų išdalintų anketų.

Tyrimo empiriniams duomenims gauti naudotas darbo autorės parengtas instrumentas (Priedas Nr. 1, 88 psl.) - atviro ir uždaro tipo klausimynas. Anketos pradžioje paaiškinama, kokiu tikslu atliekamas tyrimas, akcentuojama kiekvieno tyrimo dalyvio nuomonės svarba ir tai, jog anketa anoniminė. Pateikiama anketos užpildymo instrukcija ir nurodomas uždaro tipo klausimų žymėjimo būdas – „kryžiuku“ užbraukiant respondentui priimtiną atsakymą. Atviro tipo klausimų formuluotėms atsakymų variantai nebuvo pateikiami, juos respondentas turėjo įrašyti pats.

Anketoje pateikti atviro ir uždaro tipo klausimai suformuoti pozityviais ir negatyviais teiginiais. Anketos apimtis 4 puslapiai, pateiktų klausimų skaičius – 57.

Anketą sudaro trys dalys:

1. Demografinė;
2. Bendras požiūris į švietimo reformą ir jos vertinimas;
3. Mokyklų vadovų nuomonė apie mokyklų finansavimo sistemą.

Pirmoje anketos dalyje pateikta 10 klausimų, kuriais norima išsiaiškinti svarbiausias ir tyrimui reikšmingiausias respondentų charakteristikas (lytį, amžių, kokias pareigas užima, kokia suteikta vadybinė kategorija, vadybinis ir bendras švietimo sistemoje stažas, kokiai švietimo įstaigai vadovauja ir t.t.).

Antroje dalyje suformuluota 12 klausimų. Šiais uždaro tipo teiginiais mėginta sužinoti mokyklų vadovų nuomonę apie šiandieninę ir tarybinę švietimo sistemą, įvertinti švietimo reformos pokyčius, mokyklų tinklo optimizavimo idėją, profilinį mokymą mokykloje ir tai, ar dabartinė švietimo reforma atitinka visuomenės keliamus poreikius.

Trečiąją (pagrindinę) anketos dalį sudaro 28 uždaro tipo teiginiai ir 7 atviro tipo teiginiai, prašantys parašyti respondentų nuomonę apie mokyklų finansavimo sistemą. Šios dalies pradžioje pageidaujama, kad vadovai išvardintų kelis, jų nuomone, svarbiausius mokinio krepšelio teigiamus ir neigiamus bruožus, su kuriais jie susiduria vadovaudami mokyklai. Po to pateikiami uždaro tipo teiginiai. Norima, jog apklausiamieji, atsakydami į 28 klausimus, išsakytų savo nuomonę apie

mokinio krepšelio įvedimo idėją, nurodytų, ar mokinio krepšelis daro įtaką mokyklos finansavimui, vadybinei veiklai, strateginiam planavimui. Tikėtasi išsiaiškinti, ar esama mokyklų finansavimo sistema padeda racionaliai naudoti išteklius. Taip pat norėta sužinoti, ar, įvedus finansavimo sistemą „pinigai seka mokinį“, pagerėjo mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis ir mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema. Anketos pabaigoje mokyklų vadovų klausiama, ką turėtų daryti išvardytos institucijos (mokykla, Savivaldybės administracija, Apskrities administracija, Švietimo ir mokslo ministerija, Finansų ministerija), kad mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė, efektyvesnė. Būtent trečioji tyrimo dalis leido surinkti svarbiausiąją informaciją, kuri buvo reikalinga norint įvertinti tikrąją mokyklų finansavimo sistemos situaciją ir identifikuoti galimus įvairių institucijų darbus, siekiant dar didesnio efektyvumo šioje srityje.

3.1. Imtis ir jos charakteristika

Atliekant empirinius tyrimus beveik visada yra daroma išankstinė atranka, t.y. parenkama atsitiktinė generalinės aibės elementų dalis, ištiriamas nagrinėjamo požymio pasiskirstymas šioje dalyje ir iš jos sprendžiama apie šio požymio pasiskirstymą visoje generalinėje aibėje. Ši pasirinkta dalis yra vadinama – imtimi. Tačiau ši imtis turėtų būti pakankamai reprezentatyvi[2], kad pagal jos rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą. Pagrindinis dalykas, kuris vargina tyrinėtojus, - tai imties dydis, būdas. Žinoma tiriamosios grupės dydis priklauso nuo tyrimo tikslo ir tiriamos populiacijos savybių. Nustatant imties tūrį, svarbu išsiaiškinti, kokius rezultatus norima gauti. Šiuo atveju, anot K. Kardelio (2005), socialinių tyrimų metodologijoje yra vienas principinis klausimas, t.y. kam bus taikomi tyrimo rezultatai: ar visai tiriamai populiacijai, ar tik tiriamosios grupės narių atžvilgiu. Tai pagrindinis klausimas, kuris nulemia imties tūrį. Pasirinkus reikiamą tiriamųjų skaičių, numatomas jų parinkimo būdas. Parenkant tiriamuosius asmenis dažniausiai taikomas – imties atsitiktinumo principas, t.y. visi populiacijos elementai turi turėti vienodas galimybes patekti į imtį. Sudarant atsitiktinę imtį, reikia iš populiacijos sąrašo atsitiktinai parinkti tiriamosios grupės narių skaičių. Tai kartais labai sudėtinga arba neįmanoma. Šio darbo tyrimo imtis vertinama kaip „puokštės“ principas arba serijinis. Norint pripažinti atsitiktinės imties metodologinius pranašumus socialiniuose tyrimuose ir remiantis kitų tyrėjų patirtimi, galima teigti, kad atsitiktinė imtis yra sunkiai įgyvendinama dėl tyrimo savanoriškumo, anonimiškumo principų bei anketų grįžtamumo kvotos reikalavimų (Šaparnienė, 2002). Šias problemas atliekant tyrimą teko patirti ir darbo autorei,

[2] Reprezentatyvumas (reprezentatyvus), atrankinės statistinės visumos pagrindinė savybė – kuo labiau atrankinės visumos charakteristikos atitinka generalinės visumos, iš kurios padaryta atranka, charakteristikas, tuo reprezentatyvumas didesnis.

kai mokyklų vadovai nesutiko dalyvauti apklausoje arba, sutikę joje dalyvauti, negrąžino anketų. Tačiau didesnė dalis respondentų noriai dalyvavo tyrime ir atsakė į visus pateiktus klausimus.

Pirmiausia anketoje mokyklų vadovų buvo prašoma parašyti savo amžių. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių pateiktas 1 lentelėje. Galima pastebėti, kad tyrimo imtyje nustatytos kelios pagrindinės amžiaus grupės: tai 36-45 metų (39%) ir 46-55 metų (30,5%) respondentai. Mažiausiai apklausoje dalyvavo jauniausio (iki 25 m.) ir vyriausio (virš 56 m.) amžiaus mokyklų vadovų (atitinkamai 3% ir 8%). Respondentų amžius buvo suskirstytas į penkias grupes, atsižvelgiant į tai, kokioje santvarkoje (autokratinėje ar demokratinėje) ir kokioje švietimo sistemoje (tarybinėje ar dabartinėje) šiems asmenims teko dirbti. Pirmos dvi grupės - tai vadovai, kurių amžius iki 25 metų ir nuo 26 iki 35 metų. Šie respondentai švietimo sistemoje pradėjo dirbti jau nepriklausomos Lietuvos metais, todėl jų požiūris į vykstančius pokyčius švietime turėtų būti liberalus (tačiau greičiausiai vienareikšmis). Kitų trijų grupių vadovai pagal amžiaus grupes buvo suskirstyti taip: nuo 36 iki 45 metų, nuo 46 iki 55 metų virš 56 metų. Šių grupių vadovams teko dirbti abiejuose santvarkose ir švietimo sistemose, todėl jų nuomonė, reikia manyti, turės didesnę vertę.

1 lentelė

Respondentų amžius (N=203)

	Procentai
Iki 25	3
26-35	19,5
36-45	39
46-55	30,5
Virš 56	8

Pagal lytį tyrimo dalyviai pasiskirstė taip: moterų 77,8% (158), o vyrų 22,2% (45). Ši anketa dar kartą patvirtina žinomą faktą, kad švietimo sistemoje yra ne tik daugiausiai dirbančių moterų – mokytojų, bet ir švietimo vadyboje jos žymiai lenkia vyrus.

Apklausoje mokyklų vadovų buvo prašoma pažymėti, kokį mokomąjį dalyką dėsto. Daugiausia respondentų 27 (13,4%) atsakė, jog dėsto gimtąją kalbą, 25 (12,4%) vadovai teigė, jog vaikus moko matematikos, užsienio kalbos specialistai yra 22 (10,9%), istorijos - 19 (9,4%) mokyklų vadovų. Atsakymą „kita“ (teisė, savivalda, pradinių kl.) pasirinko 17 (8,4%) apklaustųjų, dorinį ugdymą dėsto 16 (7,9%), fiziką - 15 (7,4%) respondentų, biologiją – 12 (5,9%), informacines technologijas – 11 (5,4%), geografiją – 9 (4,5%), muziką – 8 (4%), chemiją ir dailę dėsto 6 (3%) respondentai. Mažiausiai imtyje dalyvavo kūno kultūrą ir technologijas dėstantys vadovai. Jų buvo 5 (2,5%) ir 4 (2%) asmenys.

2 lentelėje pateikti duomenys apie užimamas pareigas. Jas respondentai nurodė, atsakydami į anketos klausimą. Iš visų apklaustųjų 82 (40,4%) nurodė, kad jie yra mokyklų direktoriai, o 121 (59,6%) apklaustųjų teigė, jog jie - direktoriaus pavaduotojai ugdymui. Tai suprantama, nes mokyklose jų skaičius didesnis.

2 lentelė

Respondentų pareigos (N=203)

	Procentai
Mokyklos direktorius	40,4
Mokyklos direktoriaus pavaduotojas ugdymo reikalams	59,6

Beveik pusė tyrime dalyvavusių švietimo įstaigų vadovų nurodė, kad jų bendras pedagoginis darbo stažas yra nuo 11 iki 20 metų (45,3%). Taip pat didelę dalį sudarė 21-30 metų pedagoginį stažą turintys respondentai (31,5%). Mažiausią stažą turinčių asmenų – iki 5 metų pedagoginį stažą- turėjo tik 1% apklaustųjų.

Tyrimo metu taip pat buvo norima sužinoti, kokia vadybinė kategorija yra suteikta mokyklų vadovams (žr. 3 lentelę). Iš visų atsakiusiųjų daugiau kaip pusė 59,1% (120) teigė, jog jiems suteikta I vadybinė kategorija, 14,3 % (29) nurodė turintys II vadybinę kategoriją, 24,6% (50) pažymėjo, jog – neturi vadybinės kategorijos, o 2% (4) atsakė, jog jiems suteikta III vadybinė kategorija.

3 lentelė

Respondentų vadybinė kategorija (N=203)

	Procentai
Neturi vadybinės kategorijos	24,6
I vadybinė kategorija	59,1
II vadybinė kategorija	14,3
III vadybinė kategorija	2

Mokyklų vadovų bendro darbo stažo švietimo sistemoje duomenys pateikti 4 lentelėje. Iš jos matyti, kad beveik pusė (45,3%) tyrime dalyvavusių respondentų švietimo sistemoje yra išdirbę nuo 11 iki 20 metų. Truputį mažesnė dalis (31,5%) vadovų yra išdirbę nuo 21 iki 30 metų, daugiau nei 31 metų darbo stažą nurodė 11,8% apklaustųjų, o nuo 5 iki 10 metų stažą turi 10,3% respondentų. Mažiausia dalis vadovų, t.y. tik 1% buvo turinčių darbo stažą iki 5 metų.

4 lentelė

Respondentų bendras darbo stažas švietimo sistemoje (N=203)

	Procentai
Iki 5	1
5-10	10,3
11-20	45,3
21-30	31,5
Daugiau nei 31	11,8

5 lentelėje surašyti respondentų vadovaujamo darbo stažo duomenys. Paaiškėjo, kad tyrime daugiausia dalyvavo nuo 11 iki 15 metų darbo stažą turinčių mokyklų vadovų. Tai sudaro 31% atsakinėjusių į pateiktus klausimus. Nuo 6 iki 10 metų vadovauja mokyklai 29,1% apklaustųjų. Beveik vienodai apklausta respondentų, vadovaujančių daugiau nei 21 metus ir nuo 16 iki 20 metų (atitinkamai 16,7% ir 16,3%). Tik 6,9% mokyklų direktorių ir pavaduotojų šias pareigas užima mažiau nei 5 metus.

5 lentelė

Respondentų vadybinis darbo stažas (N=203)

	Procentai
Iki 5	6,9
6-10	29,1
11-15	31
16-20	16,3
Daugiau nei 21	16,7

Atliekant tyrimą buvo norima išsiaiškinti, kokio tipo mokykloje dirba respondentai. Šis pasiskirstymas pagal mokyklas pateiktas 6 lentelėje. Reikia akcentuoti, kad į imtį įtrauktos pradinės, pagrindinės, vidurinės mokyklos, gimnazijos ir kitos (jaunimo, darželis – mokykla ir t.t.) Šiaulių apskrities mokyklos.

6 lentelė

Vadovaujamos mokyklos tipas (N=203)

	Procentai
Pradinei mokyklai	6,9
Pagrindinei mokyklai	48,3
Vidurinei mokyklai	30,5
Gimnazijai	11,3
Kitai	3

Anketinėje apklausoje daugiausia 98 (48,3%) vadovų vadovauja pagrindinei mokyklai, 62 (30,5%) respondentai vadovauja vidurinei mokyklai, 23 (11,3%) – vadovavo gimnazijai ir 14 (6,9%) – pradinėms mokykloms. Mažiausias skaičius apklaustųjų vadovavo kito tipo mokykloms. Jų buvo tik 6 (3%).

Tyrime dalyvavo respondentai iš įvairių vietovių (Šiaulių, Joniškio, Radviliškio, Pakruojo, Kelmės miestų ir rajonų), todėl buvo prašoma pažymėti kur yra mokyklos, kurioms jie vadovauja. Duomenys pateikti 7 lentelėje. Daugiausia vadovų 75 (37%) dirba apskrities centre, 50 (24,6%) mokyklų vadovų dirba miestelyje, rajono centre dirbančių respondentų buvo 48 (23,6%) ir mažiausiai apklaustųjų 30 (14,8%) dirbo kaime.

7 lentelė

Vadovaujamos mokyklos geografinė vieta (N=203):

	Procentai
Apskrities centre	37
Rajono centre	23,6
Miestelyje	24,6
Kaime	14,8

Pateiktoje anketinėje apklausoje respondentų buvo prašoma parašyti, kiek mokinių mokosi jų vadovaujamoje mokykloje (kadangi tyrime daugiausia dalyvavo pagrindinių mokyklų vadovų, todėl mokinių skaičius buvo grupuojamas atsižvelgiant į pagrindinių mokyklų nustatytą mokinių skaičiaus vidurkį, vadovaujantis leidiniu „Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos“, p. 11-12). Apibendrinus šio klausimo atsakymus, paaiškėjo, kad mokykloms, kuriose mokosi iki 130 mokinių, vadovauja 25 (12,3%) švietimo įstaigų vadovų. Net 91 (44,8%) vadovas dirba mokykloje, kurioje mokinių yra daugiau nei 600. Likę respondentai pasiskirstė taip: nuo 131 iki 300 mokinių – 33 (16,3%) apklaustieji, nuo 301 iki 600 - 54 (26,6%) vadovai.

Galima teigti, kad atliekant tyrimą buvo sudaryta imtis, kurioje atstovavo mokyklų direktoriai ir jų pavaduotojai ugdymo reikalams skirtingomis demografinėmis charakteristikomis ir individualiu požiūriu. Taip pat reikėtų akcentuoti, kad tolesnio tyrimo analizės rezultatus lems vadovai, kurie dirba didelėse mokyklose (virš 600 mokinių), kurių bendras stažas švietimo sistemoje yra nuo 11 iki 20 metų, o vadovavimo srityje dirbta nuo 11 iki 15 metų. Tai, kad atsakinėjo trigubai daugiau moterų, turėtų parodyti moteriškojo vadovavimo stilių. Informacija bus naudingesnė apskrities vadovams, nes 37% respondentų dirba apskrities mokyklose. O kadangi tyrimo imtis nemaža, tai bus galima daryti statistinius apibendrinimus, vertinant Lietuvos švietimo reformą, mokyklų finansavimo sistemą ir jos efektyvinimo prielaidas Šiaulių apskrities mokyklose.

4. MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA ŠIAULIŲ APSKRITIES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VADYBAI TYRIMO REZULTATAI

4.1. Švietimo reformos vertinimas mokyklų vadovų požiūriu

Pirmaisiais tyrimo klausimais buvo išsiaiškinti tyrimo dalyvių prioritetai ir nuomonės apie Lietuvos švietimo kokybę lyginant su tarybiniu švietimu, taip pat norėta sužinoti, ką vadovai mąsto apie mokyklų tinklo optimizavimo idėją, profilinį mokymą, švietimo reformos tempą ir t.t. Visi šie teiginiai buvo sureitinguoti ir pateiktas procentinis įvertinimas.

Įvertinus visus švietimo reformos teiginius (žr. 3 pav.), nustatyta, jog daugiausia 89,6% mokyklų vadovų sutiko su teiginiu, kad šiandieniniams švietimo reformos pokyčiams yra įtakojama „iš viršaus“. Šis atsakymas atitinka mokslininkų teorines mintis užfiksuotas šio darbo 21 psl. 4 pastraipa.

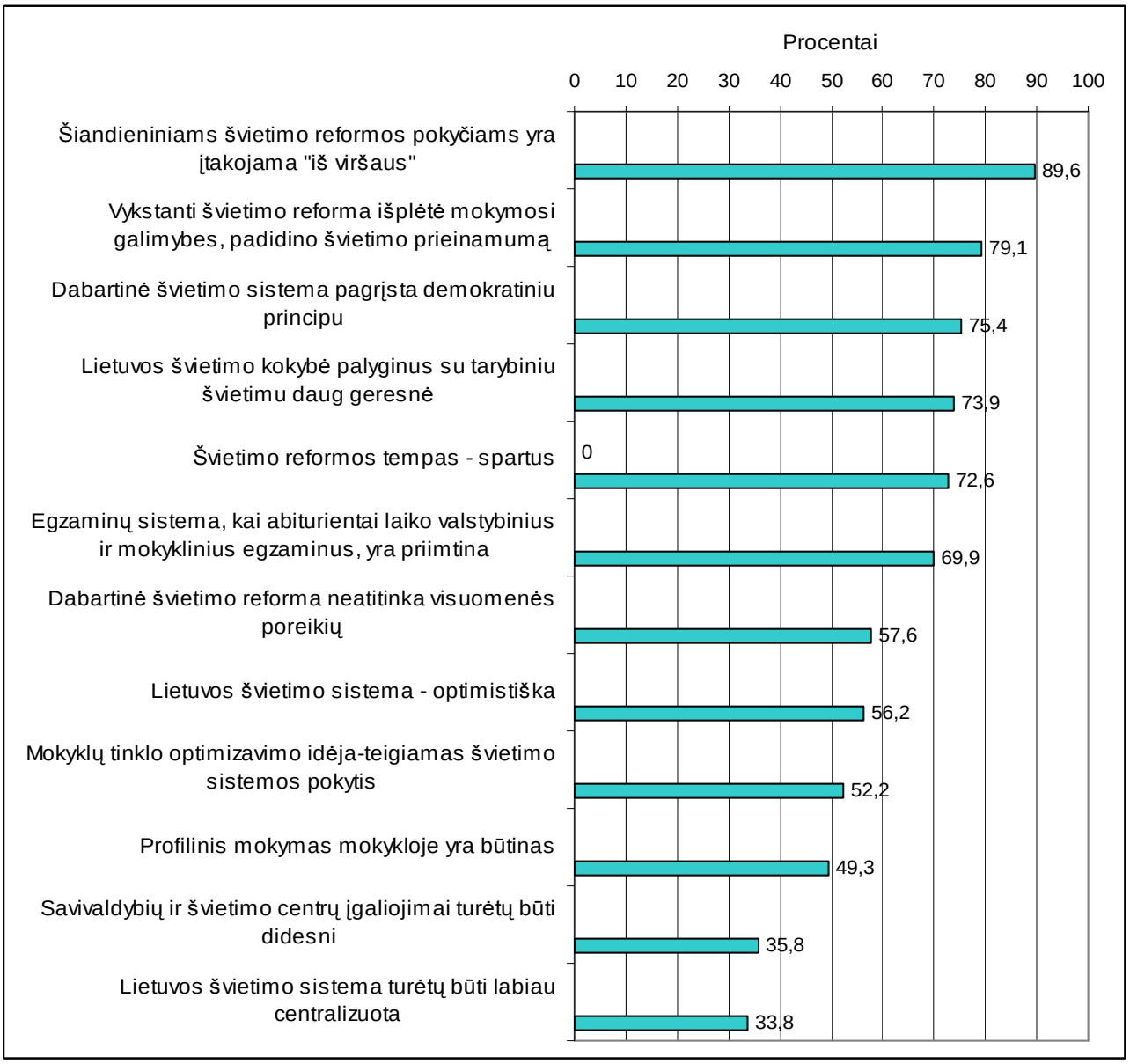

3 pav. *Mokyklų vadovų švietimo reformos vertinimo reitingas* (N=203)

79,1% respondentų sutiko, kad vykstanti švietimo reforma išplėtė mokymosi galimybes, padidino švietimo prieinamumą. Teiginiui, jog dabartinė švietimo sistema pagrįsta demokratiniu principu pritarė 75,4% apklaustųjų. Tyrimo metu mokyklų vadovų buvo prašoma pareikšti nuomonę, kuri švietimo sistema (tarybinė ar dabartinė) jų nuomone yra geresnė. Nors apie 80% respondentų teko dirbti abiejuose švietimo sistemose, tačiau 73,9% jų sutiko, jog Lietuvos švietimo kokybė palyginus su tarybiniu švietimu yra daug geresnė. Prasidėjus švietimo reformai buvo sudaryta (1989 m.) Švietimo sistemos pertvarkos taryba ir paskelbti jos veiklą reglamentuojantys nuostatai. Šios Tarybos paskirtis ir tikslas – spartinti švietimo reformą, prisidedant prie švietimo reformos strategijos ir politikos formavimo. Todėl nemaža dalis 72,6% apklaustųjų sutiko, jog švietimo reformos tempas – spartus. 2000 metais buvo įvestas visuotinis profilinis mokymas. Jis įgyvendinamas bendrojo lavinimo mokyklose nuo vienuoliktos klasės, pagrindinėse mokyklose – 9-10 klasėse arba 1-2 gimnazijinėse klasėse. Profiliavimas – tai tam tikras mokymo diferencijavimo tipas. Profiliavimo kaip ugdymo sistemos tikslas yra labiau individualizuoti ugdymą, sudaryti moksleiviams sąlygas įgyti nuodugnesnes ir kryptingesnes žinias, išugdyti bendruosius bei specialiuosius gebėjimus, tikslingai orientuotis į pasirinktą profesinės veiklos ar tolesnių studijų sritį, sparčiau socializuotis (Švietimo politika, tendencijos. 1997, p. 112). Vyresnėse klasėse yra įvestas ne tik profiliuotas mokymas tačiau abiturientams atsirado galimybė laikyti mokyklinius ir valstybinius egzaminus. Teiginiui, jog egzaminų sistema, kai abiturientai laiko valstybinius ir mokyklinius egzaminus, yra priimtina pritarė 69,9% respondentų. Daugiau nei pusė (57,6%) mokyklų vadovu pritaria, jog dabartinė švietimo reforma neatitinka visuomenės poreikių ir tik 56,2% apklaustųjų tiki, kad Lietuvos švietimo sistema – optimistiška. Tai, kad Savivaldybių ir švietimo centrų įgaliojimai turėtų būti didesni ir tai, jog Lietuvos švietimo sistema turėtų būti labiau centralizuota sutiko tik labai maža dalis vadovų (atitinkamai 35,8% ir 33,8%).

Apibendrinant galima teigti, kad didesnė dalis mokyklų vadovų pasisako už švietimo sistemą, pagrįsta demokratiniu principu, ir tai, jog švietimo reforma vyksta teigiama linkme. Su tuo sutinka ir ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) ekspertai (žr. 27 psl. 2 pastraipa).

Lietuvos švietimo reforma prasidėjo nuo 1988 metų. Žinant, jog iki tų metų buvo visiškai kita santvarka, kitas valdymas ir tai, kad nemažas skaičius vadovų dirbo ir tarybiniais ir nepriklausomos Lietuvos metais, buvo įdomu palyginti ir pažiūrėti, kaip į tuos pačius teiginius atsakė respondentai iš pirmųjų dviejų amžiaus grupių (iki 25 metų ir nuo 26 iki 35 metų), kuriems teko dirbti tik dabartinėje švietimo sistemoje ir respondentai vyresnio amžiaus (nuo 36 iki 45 metų, nuo 46 iki 55 metų ir virš 56 metų), kurie dirbo abiejuose švietimo sistemose. Vertinant buvo pasirinkti tie teiginiai (8 teiginiai) su kuriais respondentai labiausiai sutiko ir turėjo didžiausią procentinį įvertinimą (daugiau kaip 55%).

Socialistinėse švietimo sistemose pokyčiai buvo vykdomi tik „iš viršaus“ į „apačią“. P. Rado (2003), teigimu, šiose šalyse politikos kryptys buvo nustatomos komunistų partijos centrinio aparato švietimo departamento kabinetuose ar ministerijose, kurios buvo gerokai atitrūkusios nuo realaus mokyklų gyvenimo. Tada išleidus vyriausybės dekretą ar ministerijos rezoliuciją buvo tikima, jog visa sistema funkcionuoja pagal naujas nuorodas. Tačiau vykstant politiniams pokyčiams, liberalizavus žiniasklaidą, stiprėjant rinkai, jau neįmanoma švietimo reformą vykdyti taip, kaip tai buvo daroma komunistiniais laikais. Nors mūsų švietimo sistema yra liberali, tačiau respondentai į teiginį, ar šiandieniniams švietimo reformos pokyčiams yra įtakojama „iš viršaus“ atsakė taip (žr. 8 lentelę):

8 lentelė

Švietimo reformai įtakojama „iš viršaus“ (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25		16,7	16,7	66,7	
26-35		7,7	5,1	71,8	15,4
36-45		5,1	3,8	67,9	23,1
46-55		9,8		73,8	16,4
Virš 56		6,3		87,5	6,3

Apibendrinus galima teigti, kad didesnė dalis respondentų (apie 87%), net neskirstant pagal amžių, pasisako už tai, jog reformai yra įtakojama „iš viršaus“. Ši nuomonė sutampa ir su įvairių mokslininkų nuomone (žr. 21 psl. 4 pastraipa). Tik mažas skaičius vadovų nesutinka su šiuo teiginiu ar neturi nuomonės.

Antrojo švietimo reformos etapo metu (1998-2001) buvo numatyta toliau įgyvendinti 1992 metais patvirtintoje Lietuvos švietimo koncepcijoje iškeltus principus. Antrojo švietimo reformos etapo prioritetus buvo siekiama aktyviai įgyvendinti. Pirmasis prioritetas tai ugdymo bei studijų modernizavimas, kuris orientuotas į kokybės siekį. Antrojo prioriteto darbai tai socialinių, pedagoginių mokymosi ir studijų sąlygų gerinimas -išdėsto mokslo prieinamumo laidavimą.

9 lentelė

Švietimo reformos dėka padidėjo mokslo prieinamumas (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25		16,7		66,7	16,7
26-35		12,8		69,2	17,9
36-45		5,8	5,3	69,7	9,2
46-55		19,7	3,3	65,6	11,5
Virš 56		12,5	18,8	56,3	12,5

Nors švietimo prieinamumas yra vienas iš reformos prioritetų (žr. 9 lentelę), tačiau 1 (16,7%) vadovas iki 25 metų ir 5 (12,8%) - nuo 26 iki 35 metų respondentų su šiuo teiginiu nesutiko, o 9

(27,4%) apklaustieji nuo 36 metų ir vyresni į šį teiginį negalėjo atsakyti. Didesnė dalis respondentų (apie 80%) sutiko arba visiškai sutiko, kad vykstanti švietimo reforma išplėtė mokymosi galimybes, padidino švietimo prieinamumą.

Lyginant dvi skirtingas švietimo sistemas (tarybinę ir dabartinę), norėta sužinoti mokyklų vadovų nuomonę, ar dabartinė švietimo sistema pagrįsta demokratiniu principu. Respondentai, kurių amžius iki 25 metų (žr. 10 lentelę), atsakydami į šį teiginį su juo sutiko arba visiškai sutiko, nuo 26 iki 35 metų 29 (74,4%) respondentai sutiko, 2 (5,1%) – visiškai sutiko, tuo tarpu 4 (10,3%) vadovai nesutiko ir tiek pat apklaustųjų negalėjo atsakyti, ar dabartinė švietimo sistema pagrįsta demokratiniu principu.

10 lentelė

Respondentų nuomone, dabartinė švietimo sistema – demokratinė (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25				66,7	33,3
26-35		10,3	10,3	74,4	5,1
36-45	1,3	14,1	9	67,9	7,7
46-55		23	6,6	62,3	8,2
Virš 56	6,3	6,3	12,5	75	

Vyresnio nei 36 metų respondentai pasirinko visus atsakymų variantus, tačiau didesnė dalis (103) mokyklų direktorių ir pavaduotojų pritarė šiam teiginiui. Visiškai sutiko 11 respondentų, nesutiko ar visiškai nesutiko 28 apklaustieji, tuo tarpu 13 vadovų šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

Tyrimo metu buvo norima sužinoti, kaip mokyklų direktoriai ir pavaduotojai, atsižvelgiant į amžių, vertina Lietuvos ir tarybinės švietimo sistemos kokybę. Apibendrinus rezultatus galima teigti, jog vadovai, kurių amžius priklauso grupėms iki 25 metų, nuo 26 iki 35 metų tik 6 respondentai (žr. 11 lentelę) nežinojo atsakymo į šį teiginį, 3 (7,7%) nuo 26 iki 35 metų apklaustieji su šiuo teiginiu nesutiko, o 36 (79,5%) vadovai - visiškai sutiko arba sutiko.

11 lentelė

Lietuvos švietimo sistema daug geresnė palyginus su tarybine (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25			16,7	83,3	
26-35		7,7	12,8	59	20,5
36-45		17,9	10,3	61,5	10,3
46-55	1,6	21,3	4,9	62,3	9,8
Virš 56		18,8	12,5	62,5	16,3

Tuo tarpu respondentai nuo 36 metų ir vyresni tik 13 (apie 9%) iš jų nežinojo, kuri švietimo sistema geresnė, 1 (1,6%) vadovas visiškai nesutiko, kad Lietuvos švietimo kokybė palyginus su

tarybiniu švietimu daug geresnė, tačiau 111 (apie 70%) respondentų visiškai sutiko ar sutiko, jog dabartinė švietimo sistema daug geresnė.

Prasidėjus švietimo reformai, jau 1989 m. vienas iš Švietimo sistemos pertvarkos tarybos tikslų buvo švietimo reformos spartinimas. Ar tikrai švietimo reformos tempas – spartus? Kaip į šį teiginį atsakė respondentai duomenys pateikti 12 lentelėje:

12 lentelė

Respondentų nuomone, švietimo reforma vyksta sparčiu tempu (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25				100	
26-35		10,3	5,1	64,1	20,5
36-45	3,8	12,8	6,4	61,5	15,4
46-55	5,1	25,4	5,1	52,5	11,9
Virš 56		31,3	18,8	43,8	6,3

Visi vadovai (6) kurių amžius iki 25 metų su šiuo teiginiu sutiko, nuo 26 iki 35 metų 33 (84,6%) apklaustieji šiam teiginiui pritarė, likusieji nesutiko arba negalėjo pasakyti ar švietimo reformos tempas spartus. Respondentai (apie 70%) kurių amžius buvo nuo 36 iki 55 metų šiam teiginiui pritarė, apie 20% apklaustųjų nesutiko arba visiškai nesutiko, o likusieji šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Tačiau 3 (18,8%) vadovai virš 56 metų nežinojo, o 5 (31,3 %) - nesutiko, kad švietimo reformos tempas spartus.

Vykstant švietimo reformai keitėsi ir egzaminų sistema. Abiturientams atsirado galimybė laikyti valstybinius ir mokyklinius egzaminus. Kaip šią egzaminų sistemą vertina mokyklų vadovai duomenys pateikti 13 lentelėje:

13 lentelė

Šiandieninė abiturientų egzaminų sistema yra priimtina (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25			16,7	66,7	16,7
26-35		7,7	17,9	59	15,4
36-45		12,8	20,5	55,1	11,5
46-55		13,1	19,7	60,7	6,6
Virš 56	6,3		12,5	56,3	25

Vertinant respondentų nuomones galima teigti, jog didesnė dalis (apie 75%) vadovų šiai egzaminų sistemai pritaria. Tik nedidelė dalis apklaustųjų su šiuo teiginiu nesutiko ar visiškai nesutiko. Tačiau apie 17% direktorių ir pavaduotojų nežinojo ar egzaminų sistema, kai abiturientai laiko valstybinius ir mokyklinius egzaminus, yra priimtina.

Apžvelgus vienus iš pagrindinių Lietuvos švietimo reformos veiksnius ir nuveiktus darbus, galima įvertinti mokyklų vadovų nuomonę, ar dabartinė švietimo reforma tenkina visuomenės

poreikius. Iš pateiktų duomenų matyti, kad su šiuo teiginiu visiškai sutinka arba sutinka daugiausia respondentų (apie 80%) (žr. 14 lentelę), kurių amžius iki 25 metų ir nuo 26 iki 35 metų, tik nedidelė dalis 8 (apie17%) vadovai – nesutinka ir 3 (7,7%) respondentai – nežino.

14 lentelė

Vykstanti švietimo reforma neatitinka visuomenės poreikių (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25		16,7		83,3	
26-35		17,9	7,7	56,4	17,9
36-45	2,6	29,5	10,3	52,6	5,1
46-55		44,3	9,8	45,9	
Virš 56		37,5	12,5	43,8	6,3

Mokyklų vadovai, kurie priskiriami prie tų švietimo darbuotojų, kuriems teko dirbti abiejuose švietimo sistemose (nuo 36 metų ir vyresni), su teiginiu, jog dabartinė švietimo reforma neatitinka visuomenės poreikių, visiškai sutiko ar sutiko 81 (apie 50%) apklaustasis, nesutiko arba visiškai nesutiko – 58 respondentai, o 16 mokyklų vadovų šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

Tyrimo metu, vertinant švietimo reformą, paskutiniame teiginyje respondentų buvo prašoma išsakyti nuomonę apie švietimo reformos ateitį. Norėta sužinoti, ar, jų nuomone, Lietuvos švietimo sistema – optimistiška.

15 lentelė

Respondentų nuomone, švietimo sistema vertinama teigiamai (N=203)

Amžius (metai)	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Iki 25		20	40	40	
26-35		10,3	20,5	69,2	
36-45		18,2	23,4	57,1	1,3
46-55		21,3	29,5	49,2	
Virš 56		37,5	18,8	43,8	0,5

Apibendrintai vertinant švietimo sistemos optimistiškumą nustatyta (žr. 15 lentelę), kad 29 (apie 55%) mokyklų direktoriai ir pavaduotojai iki 25 metų ir nuo 26 iki 35 metų amžiaus su šiuo teiginiu sutiko, 5 (apie 15%) respondentai – nesutiko ir 10 (apie 30%) apklaustųjų atsakė, jog nežino. Didesnė dalis 83 vadovai nuo 36 metų ir vyresni atsakė, kad, jų nuomone, švietimo sistema – optimistiška, tačiau 33 respondentai su teiginiu nesutiko, o 39 apklaustieji – neturėjo nuomonės.

Apibendrinant tyrimo duomenis, galima daryti išvadas, kad didesnė mokyklų vadovų dalis, nepriklausomai nuo jų amžiaus, nei kokioje santvarkoje ir švietimo sistemoje jiems teko dirbti, teigiamai vertina švietimo sistemą ir joje vykstančius pokyčius. Tačiau, vertinant respondentų nuomonę, kaip dabartinė švietimo reforma tenkina visuomenės poreikius ir, ar Lietuvos švietimo sistema – optimistiška, matyti ir pesimistinės nuotaikos.

4.2. Mokinio krepšelio teigiamų ir neigiamų bruožų analizė

Šiuo metu švietimo finansavimo pokyčiai yra siejami su moksleivio krepšeliu. Šis terminas dar kartais vadinamas „pinigai paskui moksleivį“. Mokinio krepšelio esmė, kad mokyklos finansavimas tiesiogiai priklauso ne nuo klasių komplektų, bet nuo moksleivių skaičiaus mokykloje. Bendrą mokyklų vadovų požiūrį į finansavimo sistemą atskleidžia pastebėti ir išsakyti jų nuomone teigiami ir neigiami mokinio krepšelio bruožai.

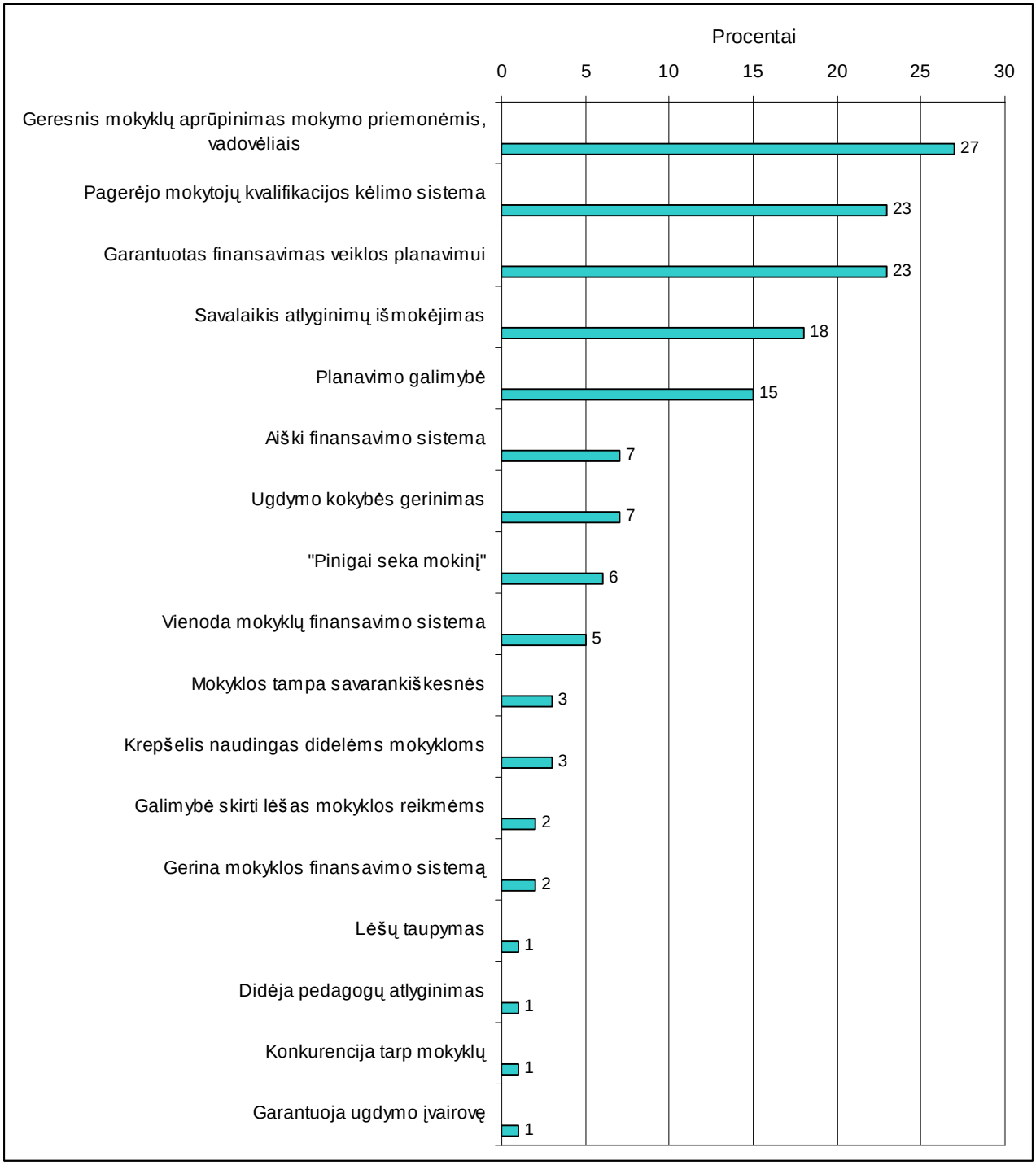

4 pav. *Respondentų išvardintų teigiamų Mokinio krepšelio bruožų reitingas* (N=155)

Vardydami šiuos (teigiamus ir neigiamus) bruožus, direktoriai ir jų pavaduotojai daugiau pateikė neigiamų bruožų nei teigiamų. Pabandžius apibendrinti išsakytas mintis, galima daryti konkrečias išvadas. Įvedus Mokinio krepšelį padaugėjo lėšų, skirtų vadovėliams, vaizdinėms techninėms priemonėms bei pedagogų kvalifikacijai kelti (žr. 36 psl. 4 pastraipa). Tai buvo numatyta Mokinio krepšelio metodikos pakeitimuose. Su tuo sutinka ir tyrime dalyvavę mokyklų vadovai (žr. 4 pav.). Net 27% pastebėjo, jog įvedus mokinio krepšelį pagerėjo mokyklų aprūpinimas vadovėliais, mokymo priemonėmis. 23% respondentų pažymėjo, kad tuo pačiu pagerėjo mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistema ir garantuotas finansavimas. Beveik penkta dalis (18%) respondentų prie teigiamų krepšelio bruožų priskyrė tai, jog pedagogai laiku gauna atlyginimą. Tuo tarpu 15% apklaustųjų pastebėjo, jog nauja finansavimo sistema atvėrė galimybes planuoti. Kai kurie vadovai (7%) pasidžiaugė, kad Mokinio krepšelio dėka švietimo finansavimo sistema pasidarė aiški, jie žino, kiek lėšų gaus jų vadovaujama mokykla, tuo pačiu žinoma, jog gerėjant finansavimui gerėja ir ugdymo kokybė. Įvedus naują finansavimo sistemą atsirado principas „pinigai seka mokinį“, jo dėka, atėjus į mokyklą mokiniui, didėja jos finansavimas, tad 6% respondentų pažymėjo, jog šis principas yra vienas iš teigiamų krepšelio bruožų. Atsakymuose, be šių išvardintų teigiamų bruožų, randame jų ir daugiau. 5% apklaustųjų, pastebėjo, kad įvedus mokinio krepšelį atsirado vienoda mokyklų finansavimo sistema, mokyklos tampa savarankiškesnės. Tuo tarpu 3% respondentų pasisako už tai, jog Mokinio krepšelio funkcionavimas yra naudingas tik didelėms mokykloms, o 2% mokyklų direktorių ir pavaduotojų mano, jog šio finansavimo dėka atsiranda galimybė skirti lėšas mokyklos reikmėms, tuo pačiu gerėja mokyklos finansavimo sistema.

Įvardydami teigiamus Mokinio krepšelio bruožus, mokyklų vadovai pastebėjo nemažai ir neigiamų krepšelio ypatumų. Pats ryškiausias neigiamas bruožas, respondentų manymu (žr. 5 pav.), yra tai, jog Mokinio krepšelis yra mažas, todėl valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai sutartinio Mokinio krepšelio lėšų skiriama per mažai. Taip teigė 13% apklaustųjų. Mokyklų steigėjai (savivaldybės) gali perskirstyti Mokinio krepšelio lėšas tarp mokyklų (žr. 39 psl. 2 pastraipa), tačiau su perskirstymo galimybėmis nesutinka 10% mokyklų vadovų. Dalis apklaustųjų, kalbėdami apie teigiamas Mokinio krepšelio puses, pažymėjo, jog naujos finansavimo sistemos įvedimas labiausiai tenkina dideles mokyklas, kuriose mokosi daug mokinių. Tuo tarpu 9% respondentų pastebėjo, kad šio Mokinio krepšelio lėšų neužtenka mažoms mokykloms ir jų trūkumą įvardino kaip neigiamą bruožą. Mokinio krepšelio metodikoje rašoma, kad sutartinio mokinio koeficientas priklauso nuo mokinio amžiaus/klasės, besimokančiojo negalios ir t.t. Tad 1-4 klasių sutartinių mokinių skaičiavimo koeficientai yra nuo 0,8208 (jei klasėje mokosi 22 mokiniai) iki 1,7765 (jei klasėje mokosi 10 mokinių). Turėdami galvoje šiuos nurodymus 7% direktorių ir pavaduotojų pageidavo, kad pradinių klasių mokinio koeficientas turėtų būti lygus vienetui.

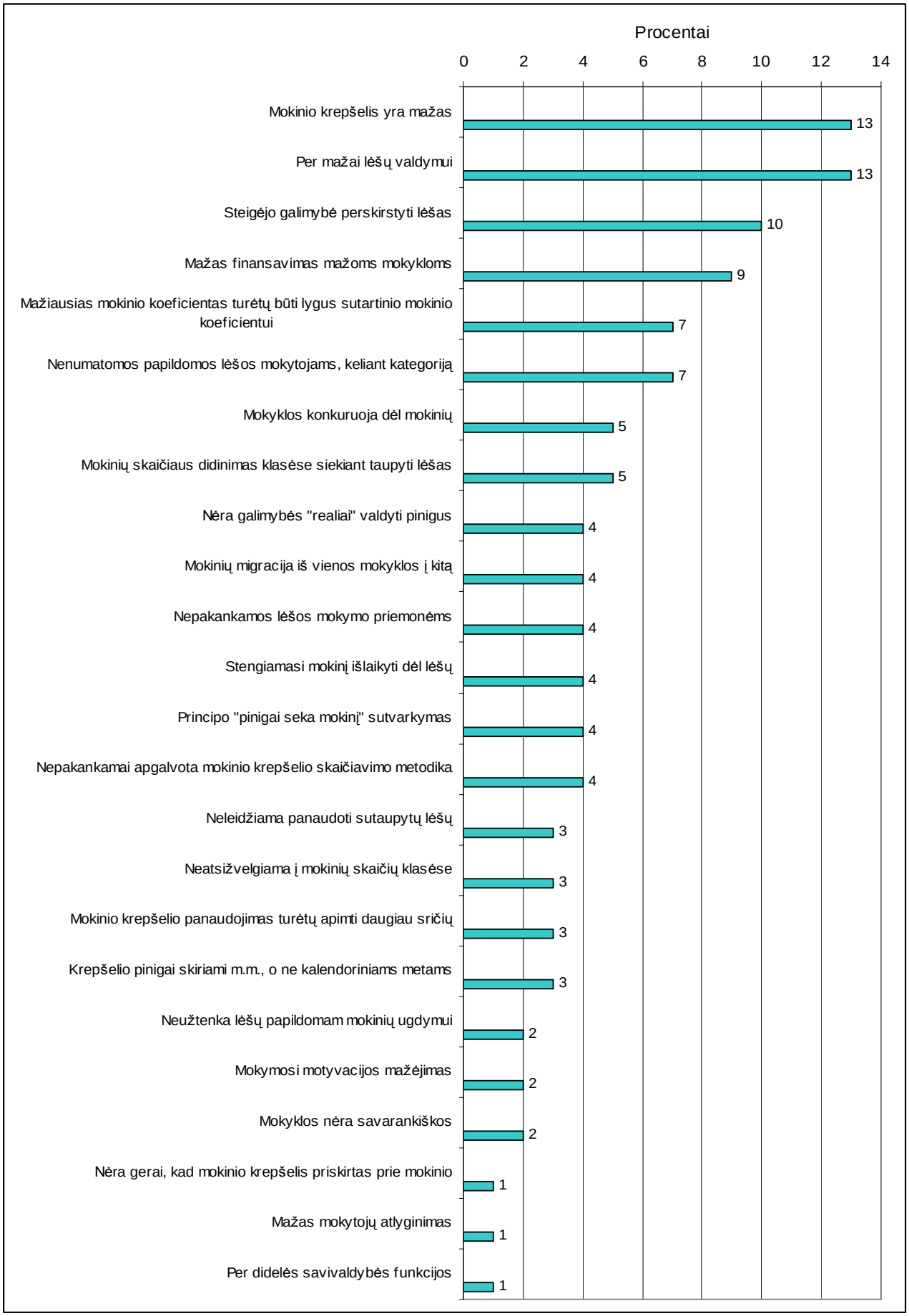

5 pav. *Respondentų išvardintų neigiamų Mokinio krepšelio bruožų reitingas* (N=157)

Mokinio krepšelio metodikoje yra apskaičiuotas svertinis vidurkis ~7,6 pagal kurį yra apskaičiuojamas visų mokyklų bendras pedagogų koeficientas ir pagal tai skiriama lėšų mokytojų algoms. Šiuo požiūriu neatsižvelgiama individualiai į kiekvienos mokyklos mokytojų stažą, kvalifikaciją, todėl mokykla, kurioje dirba daugiau pedagogų, turinčių didelį darbo stažą ir yra įgiję aukštą kvalifikaciją, skiriamų mokinio krepšelio lėšų neužtenka. Tuo vadovaudamiesi mokyklų vadovai priversti neleisti darbuotojams kelti kvalifikaciją arba už ją nemokėti. Tai 7% respondentų pažymėjo prie neigiamų Mokinio krepšelio bruožų. Maža dalis apklaustųjų konkurenciją tarp mokyklų buvo pažymėję kaip teigiamą krepšelio bruožą, tuo tarpu 5% respondentų mano, jog konkurencija tarp mokyklų yra viena iš neigiamų ypatybių. Dar vienas iš neigiamų bruožų mokyklų vadovų nuomone yra tai, kad mokyklos, norėdamos sutaupyti lėšas, priverstos didinti mokinių skaičių klasėse. Šiam teiginiu pritarė 5% apklaustųjų. 4% mokyklų direktorių ir pavaduotojų pastebėjo tai, jog, nors krepšelio dėka finansavimo sistema pasidarė aiškesnė, galimybės „realiai“ valdyti pinigus nėra. Dalis vadovų rašė, kad nepakanka lėšų įsigyti mokymo priemonėms. Vardydami neigiamus krepšelio bruožus respondentai pastebėjo tai, kad mokiniai migruoja iš vienos mokyklos į kitą, o kiekviena mokykla, žinodama, jog nuo mokinių skaičiaus priklauso jų gaunamos lėšos, suinteresuota kuo daugiau mokinių išlaikyti savo įstaigoje. Tokia pat dalis mokyklų vadovų teigė, kad nepakankamai apgalvota mokinio krepšelio metodika, todėl reikėtų ją tobulinti. Direktoriai ir pavaduotojai stengiasi taupyti mokyklai skiriamas krepšelio lėšas, tačiau 3% apklaustųjų vieną iš neigiamų bruožų įvardijo tai, jog sutaupytas lėšas jie negali panaudoti savo nuožiūra. Tokia pat dalis respondentų teigė, kad nėra atsižvelgiama į mokinių skaičių klasėse ir siūlė, jog mokinio krepšelis turėtų apimti daugiau sričių, o pinigai turėtų būti skiriami nuo mokslo metų pradžios, o ne nuo kalendorinių metų. 2% mokyklų vadovų teigia, jog mokyklos nėra savarankiškos, nors naujoji švietimo finansavimo sistema egzistuoja jau ketvirtus metus. Taip pat pažymėjo, jog neužtenka lėšų papildomam mokinių ugdymui ir mažėja mokinių mokymosi motyvacija.

Apibendrinant šį skyrių reikėtų pasakyti, kad naujoji finansavimo sistema turi nemažai teigiamų bruožų. Pasak vadovų, tai ir ugdymo kokybės gerėjimas, geresnis mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis bei skaidresnė mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema. Mokinio krepšelio dėka atsirado galimybė planuoti veiklą ir paskirstyti lėšas visiems metams. Deja, buvo pastebėta ir užrašyta nemažai neigiamų šio finansavimo bruožų. Vadovai siūlo tobulinti Mokinio krepšelio metodiką, leisti mokykloms būti savarankiškoms, o tai reiškia, jog mokyklų steigėjai (savivaldybės) turėtų mažiau kontroliuoti ir koordinuoti mokyklų darbą ir skaidriai skirstyti mokykloms priklausančias lėšas.

4.3. Mokyklų finansavimo sistemos vertinimas vadovų požiūriu

Įvesta nauja švietimo finansavimo sistema (Mokinio krepšelis) labiausiai palietė mokyklų vadovus. Būtent jiems teko didžiausias išbandymas. Jie turi racionaliai paskirstyti bei naudoti mokinių ugdymui skiriamas lėšas tuo pačiu užtikrindami ugdymo kokybę. Atsiradus naujai finansavimo sistemai, kilo būtinybė tobulinti vadybinius įgūdžius, jaustis atsakingam už švietimo įstaigos finansinę būklę ir t.t. Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip mokyklų direktoriai ir pavaduotojai vertina mokyklų finansavimo sistemą. Visi 28 teiginiai buvo sureitinguoti ir pateikti procentiniu įvertinimu.

Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymu buvo nustatyti švietimo finansavimo santykiniai rodikliai, kuriais remiantis švietimui turėjo būti skiriama ne mažiau kaip 6,5% BVP. Tačiau remiantis statistiniais duomenimis tai nebuvo įvykdyta ir švietimui skirta mažiau lėšų (žr. 36 psl. 2 pastraipa). Todėl apibendrinus mokyklų vadovų atsakymus (žr. 6 pav.) galima pastebėti, jog net 188 (92,6%) respondentai sutiko su teiginiu, kad švietimui skiriama bendro vidaus produkto dalis yra per maža. Mokymo lėšų naudojimo metodinėse rekomendacijose nurodoma, jog Valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai skiriama vidutiniškai iki 10 procentų sutartinio mokinio krepšelio lėšų. Todėl 187 (92,2%) apklaustųjų nuomone, didžiausia finansavimo sistemos problema ta, kad per mažas procentas lėšų skiriamas valdymui ir kitai pagalbai. Nauja švietimo finansavimo sistema buvo įvesta 2002 metais. Analizuojant 2002 m. ir 2003 m. Mokinio krepšelio struktūrą pastebėta, jog padaugėjo lėšų skirtų vadovėliams, vaizdinėms techninėms priemonėms bei pedagogų kvalifikacijai kelti. Tai pažymėjo ir 183 (90,2%) vadovai. Jie pritaria, jog Mokinio krepšelio dėka pagerėjo mokyklų aprūpinimas vadovėliais ir 177 (87,2%) respondentai sutiko, kad pagerėjo mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema. 176 (87,1%) mokyklų vadovai pažymėjo, jog integruotiems specialiųjų poreikių mokiniams, Mokinio krepšelis turėtų būti labiau didinamas. Mokymo lėšų naudojimo metodinėse rekomendacijose pateikiami nurodymai, kokia Mokinio krepšelio lėšų suma yra skiriama vadovėliams, mokymo priemonėms, mokytojų kvalifikacijai tobulinti ir t.t., todėl direktorių ir pavaduotojų buvo klausiama, ar šios lėšos padeda racionaliai paskirstyti bei naudoti mokinių ugdymui skiriamas lėšas. Iš visų tyrime dalyvavusių respondentų 169 (83,3%) su šiuo teiginiu sutiko. Lietuvos respublikos švietimo įstatymas *(Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))* tiek švietimui, tiek pačiai visuomenei kelia įvairius tikslus, tačiau nemaža dalis 168 (82,8%) respondentai pritaria, jog ir Mokinio krepšelis prisideda prie bendrųjų švietimo sistemos tikslų įgyvendinimo. Kadangi Mokinio krepšelio principas buvo įvestas prieš ketverius metus, tad vadovų buvo prašoma pažymėti, kaip jie vertina šią idėją. 156 (77,7%) respondentai teigia, jog, jų nuomone, Mokinio krepšelio idėja yra priimtina, nes gerina mokyklų finansavimą ir su šia nuomone sutiko.

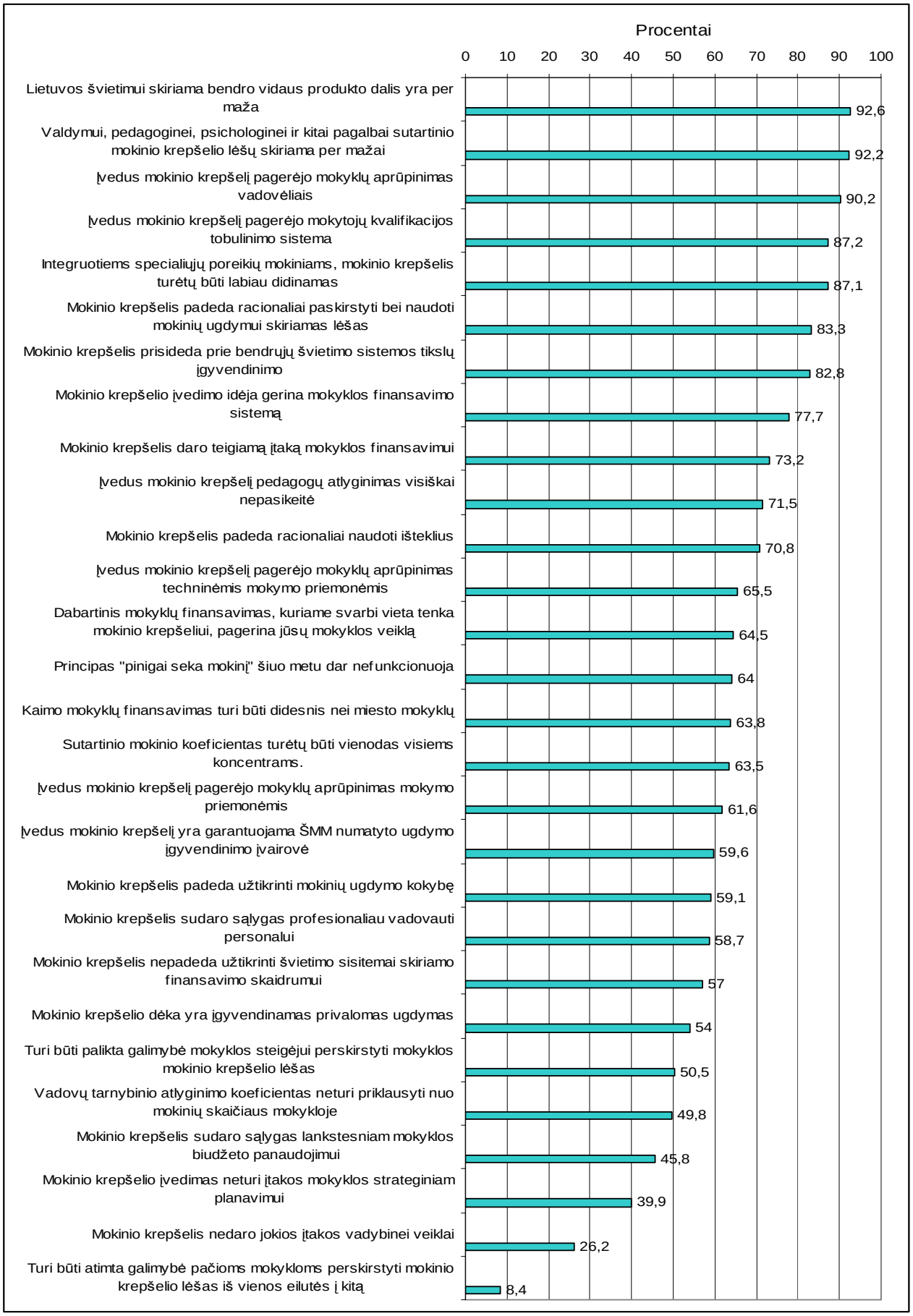

6 pav. *Mokyklų vadovų finansavimo sistemos vertinimo, taikant Mokinio krepšelį, reitingas* (N=203)

147 (73,2%) vadovų nuomone, Mokinio krepšelis daro teigiamą įtaką mokyklos finansavimui. Atliekant tyrimą klausimynas buvo paruoštas apklausti mokyklų direktorius ir pavaduotojus, norint sužinoti Mokinio krepšelio įtaką vadybai. Su teiginiu, ar Mokinio krepšelis nedaro jokios įtakos vadybinei veiklai nesutiko 135 (66,8%) apklaustieji. Vertindami teiginį, ar mokinio krepšelio įvedimas neturi įtakos mokyklos strateginiam planavimui, nesutiko truputį daugiau kaip pusė, 122 (60,1%) respondentai. 118 (58,7%) vadovų pritarė, jog Mokinio krepšelis sudaro sąlygas profesionaliau vadovauti personalui. Taip pat 131 (64,5%) respondentas pažymėjo, jog dabartinis mokyklų finansavimas, kuriame svarbi vieta tenka Mokinio krepšeliui, pagerina jų mokyklos veiklą.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklų direktoriai ir pavaduotojai pasisako už Mokinio krepšelio įvedimą ir tai vertina kaip teigiamą švietimo reformos žingsnį. Tačiau norint pasiekti, jog gerėtų mokinių ugdymo kokybė, kad Mokinio krepšelis padėtų įgyvendinti švietimo sistemai keliamus tikslus, reikia didinti finansavimą.

Analizuojant mokyklų vadovų požiūrį į finansavimo sistemą, prasminga palyginti, kaip į šią sistemą žiūri ir ją vertina mokyklų direktoriai, o kaip pavaduotojai ugdymo reikalams. Todėl buvo parinkti teiginiai, kurie yra susieti su Mokinio krepšelio įvedimu ir vadybine veikla. Kadangi įvesta nauja finansavimo sistema reikalauja ne tik ekonominių žinių, bet tuo pačiu didesnio vadybinio supratimo vadovauti kolektyvui ir sugebėjimo racionaliai bei efektyviai paskirstyti lėšas, priimti palankius švietimo įstaigai sprendimus ir t.t. Įvertinant tai, kad šia veikla labiau užsiima mokyklų direktoriai, tad norėta sužinoti, kaip šią finansavimo sistemą vertina direktoriai ir pavaduotojai atskirai.

Pirmuoju teiginiu buvo norima sužinoti mokyklų vadovų nuomonę, ar Mokinio krepšelio įvedimo idėja gerina mokyklos finansavimo sistemą? Iš lentelėje (žr. 16 lentelę) pateiktų duomenų aiškėja, jog nebuvo respondentų, t,y. nei pavaduotojų, nei direktorių, kurie su šiuo teiginiu visiškai nesutiko. Net 12 pavaduotojų (10%) ir 3 direktoriai (4%) nežino, ar krepšelio įvedimo idėja gerina mokyklos finansavimo sistemą. Šiam teiginiui pritarė (sutinku ir visiškai sutinku) 70 (86%) direktorių ir 86 (75%) pavaduotojų. 9 (11%) direktoriai ir 21 (18%) pavaduotojas pasirinko atsakymą „nesutinku“. Žinant, kad į klausimyną atsakinėjo 119 pavaduotojų ir 82 direktoriai, galima teigti, jog mokinio krepšelio idėjai labiau pritaria pastarieji.

16 lentelė

Respondentų nuomonių pasiskirstymas, vertinant Mokinio krepšelio įvedimo idėją (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		11	4	76	10
Pavaduotojas		18	10	65	8

Kitu teiginiu norėta išsiaiškinti, ar, įvedus naują finansavimo sistemą, mokyklų vadovams yra lengviau paskirstyti bei naudoti mokinių ugdymui skiriamas lėšas. Apibendrinant respondentų nuomones (žr. 17 lentelę), galima teigti, kad su šiuo teiginiu sutiko ar visiškai sutiko 169 (apie 84%) direktoriai ir pavaduotojai, nesutiko tik 23 (apie 12%) apklaustieji, o 11 (apie 4%) vadovų negalėjo atsakyti, ar mokinio krepšelio dėka galima racionaliau paskirstyti ir naudoti lėšas skirtas mokinių ugdymui.

17 lentelė

Naudojant Mokinio krepšelį lėšos, moksleivių ugdymui, paskirstomos racionaliai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		12	2	82	4
Pavaduotojas		11	7	72	10

Švietimo institucijas įtakoja įvairios išorinės jėgos: politinės, ekonominės, socialinės, technologinės ir kt. Ne mažiau svarbi ir vidaus situacija: žmonės, informacija, finansiniai ištekliai, kurių stoka ar nepatenkinama kokybė taip pat gali vienaip ar kitaip paveikti organizacijos būseną. Todėl bet kuri organizacija gali funkcionuoti tik tada, kai jos vadovas bei visi darbuotojai objektyviai įvertina minėtas išorės ir vidaus sąlygas, prognozuoja ateitį, organizuoja numatyta linkme savo veiksmus ir nuolatos kontroliuoja esamą padėtį. Švietimo institucijos strategija - dar kompleksiškesnis dalykas, nes švietimo ir ugdymo esmė įneša savo savitumų. Mokyklos strateginio vystymo klausimai sprendžiami kuriant mokyklos strategiją, reikalauja tarpdalykinių žinių – vadybos ir edukologijos sintezės (Jucevičius ir kt., 2003, p. 11).

Tyrimo metu buvo norima išsiaiškinti, ar Mokinio krepšelio įvedimas neturi įtakos mokyklos strateginiam planavimui? Duomenys, kaip šiuo klausimu pasisako tyrime dalyvavę respondentai, pateikti 18 lentelėje.

18 lentelė

Mokinio krepšelis neįtakoja strateginio planavimo (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius	3	61	7	29	
Pavaduotojas	1	56	12	31	

52 (64%) mokyklų direktoriai ir 70 (57%) pavaduotojų visiškai nesutinka ir nesutinka, kad mokinio krepšelio įvedimas neturi įtakos mokyklos strateginiam planavimui, o 20 (apie 10%) apklaustųjų – nežino. Tuo tarpu 61 respondentas sutinka, jog finansiniai ištekliai yra nesvarbūs ir neįtakoja strateginį planavimą.

Teiginio, ar Mokinio krepšelis sudaro sąlygas profesionaliau vadovauti personalui, respondentų atsakymų variantai pasiskirstė taip (žr. 19 lentelę):

19 lentelė

Respondentų nuomone, Mokinio krepšelis turi įtakos personalo vadovavimui (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		37	4	57	2
Pavaduotojas	1	32	9	58	

Vertinant šio teiginio atsakymų variantus, galima pastebėti, jog 48 (59%) direktoriai visiškai sutinka arba sutinka ir 70 (58%) pavaduotojų sutinka, kad mokinio krepšelio dėka galima profesionaliau vadovauti personalui. Tačiau 69 vadovai su šiuo teiginiu nesutinka ar visiškai nesutinka, o 14 respondentų atsakė – nežino.

Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos baigiamosiose nuostatose yra pateikta, kad valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai skiriama vidutiniškai iki 10 procentų (intervalas 5-15 procentų) sutartinio mokinio krepšelio lėšų (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, 2004, p. 13). Atsižvelgiant į tai, kad už šias lėšas turi būti išlaikomi mokyklos direktorius, pavaduotojai, spec. pedagogas, psichologas, didesnei daliai mokyklų sutartinio mokinio krepšelio lėšų neužtenka, todėl mokyklos priverstos atsisakyti kai kurių paslaugų (pvz. spec. pedagogo, psichologo). Duomenys, kaip šią situaciją vertina mokyklų vadovai, pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė

Respondentų nuomone, valdymui lėšų skiriama per mažai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius	1	1	2	48	48
Pavaduotojas	1	3	6	50	40

Didelė dalis respondentų 78 (96%) direktoriai ir 109 (90%) pavaduotojai visiškai sutiko arba sutiko, kad valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai sutartinio mokinio krepšelio lėšų yra skiriama per mažai, 7 apklaustieji – nesutiko, o 9 vadovai šiam teiginiui pasirinko atsakymo variantą – „nežinau“.

Nauja finansavimo sistema buvo įvesta tikintis sutaupyti ir planingai panaudoti švietimui skirtas lėšas. Ar Mokinio krepšelis sudaro sąlygas lankstesniam mokyklos biudžeto panaudojimui tyrime dalyvavusių mokyklų vadovų atsakymai pateikiami žemiau:

21 lentelė

Respondentų nuomone, mokyklos lėšos naudojamos efektyviai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius	1	45	3	50	1
Pavaduotojas	2	44	2	41	1

Beveik vienodas respondentų skaičius 91 (apie 46%) (žr. 21 lentelę) su šiuo teiginiu sutiko ir nesutiko 90 (46%) vadovų. Visiškai sutiko 2 (1%) apklaustieji ir 4 (apie 2%) respondentai visiškai nesutiko. Iš visų apklaustųjų 16 (apie 3%) mokyklų vadovų neatsakė, ar mokinio krepšelis padeda lanksčiau naudoti mokyklos lėšas, ar ne.

Valstybinėje švietimo strategijoje 2003-2012 metams, nuostatose numatoma tęsti strateginių tikslų įgyvendinimą ir siekiama sukurti veiksmingą ir darnią, atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionaliu išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą. Tyrimo metu mokyklų vadovų buvo klausiama, ar tikrai Mokinio krepšelis padeda racionaliai naudoti išteklius?

Iš pateiktų duomenų matyti (žr. 22 lentelę), kad 60 (73%) direktorių ir 83 (69%) pavaduotojai su šiuo teiginiu visiškai sutiko arba sutiko. 39 (apie 20%) respondentai pažymėjo, jog jie nesutinka, kad mokinio krepšelis padeda racionaliai naudoti išteklius, o 20 (apie 10%) apklaustųjų šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

22 lentelė

Respondentų nuomone, Mokinio krepšelio dėka ištekliai naudojami racionaliai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		20	7	68	5
Pavaduotojas		19	12	65	4

Švietimas tai pagrindinė šiandienos lietuvių visuomenę jungianti jėga. Švietimas kitaip tariant neatskiriama tautos kultūros dalis, tai tiltas tarp tautos praeities ir ateities. Jis – pagrindinis šiuolaikinės visuomenės tapatybės saugotojas ir kūrėjas. Esminis švietimo tikslas ir paskirtis – suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą, ugdyti asmens bendruomeniškumą, jo gebėjimą derinti savo siekius su pilietinės bendruomenės siekiais, ir taip kurti pamatus savarankiškam ir kūrybingam tautos gyvenimui.

Atsakydami į teiginį, ar Mokinio krepšelis prisideda prie bendrųjų švietimo sistemos tikslų įgyvendinimo, atsakymų variantai pasiskirstė sekančiai: 71 (87%) mokyklų direktorius (žr. 23 lentelę) ir 97 (80%) pavaduotojai visiškai sutiko ar sutiko. 15 (apie 7%) respondentų nesutiko, jų nuomone mokinio krepšelis neturi jokios įtakos ir prie bendrųjų švietimo sistemos tikslų neprisideda. 20 (10%) apklaustųjų atsakė, jog jie nežino.

23 lentelė

Mokinio krepšelio dėka įgyvendinami švietimo sistemos tikslai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		3	10	77	10
Pavaduotojas		10	10	76	4

Kiekvienos švietimo reformos tikslas yra gerinti mokyklos veiklą. Nenuvertinant viena vertus, „viršūnių“ (ministerijos), kita vertus, „apačių“ (mokyklų bendruomenių) vaidmens, galima pagrįstai teigti, kad itin svarbiu asmeniu šiame pokyčių procese tampa mokyklos vadovas – direktorius ir pavaduotojas (Šaparnis, 2000). Decentralizuotose ir liberalizuotose sistemose, pasak R. Želvio (2003), nemažai sprendimų leidžiama priimti žemesnėms švietimo grandims. Tada strateginis planavimas ir politikos formavimas tampa visų lygmenų švietimo vadovų uždaviniu. Šiuo požiūriu švietimo politikos ir švietimo administravimo sritis į visumą jungia šiuolaikinė švietimo vadyba. Šiandieninėje švietimo sistemoje dirbantis vadovas turi būti plataus profilio vadybininkas, kuris atlieka ne tik administratoriaus, bet ir politikos formuotojo funkciją. Tačiau ar įvesta nauja finansavimo sistema, Mokinio krepšelis nedaro jokios įtakos mokyklų vadybinei veiklai ir kaip šiuo klausimu pasisako tyrime dalyvavę vadovai duomenys pateikti 24 lentelėje.

24 lentelė

Mokinio krepšelis neįtakoja vadybai (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius	5	62	4	28	1
Pavaduotojas	6	61	9	24	

Su teiginiu, kad Mokinio krepšelis nedaro jokios įtakos vadybinei veiklai, visiškai nesutiko ir nesutiko 55 (67%) direktoriai ir 80 (67%) pavaduotojų. 14 (apie 7%) respondentų pažymėjo atsakymo variantą – „nežinau“, o 53 mokyklų apklaustieji sutiko su nuomone, jog nauja finansavimo sistema nedaro jokios įtakos jų vadybinei veiklai.

Švietimo programos ugdymo turinį sudaro žinių, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų sistema. Konkretus ugdymo turinys formuojamas ir sistemingai atnaujinamas atsižvelgiant į atitinkamo tipo mokyklai keliamus ugdymo tikslus, besikeičiančios socialinės bei kultūrinės aplinkos lemiamus Lietuvos visuomenės poreikius, vietos bei mokyklos bendruomenės reikmes, taip pat konkrečius mokinių ugdymosi poreikius bei interesus. Visų šių nurodytų reikalavimų laikomasi rengiant ikimokykliniam, priešmokykliniam ugdymui, bendrajam lavinimui, profesiniam mokymui, studijoms aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose skirtas ugdymo programas, išsilavinimo standartus ir kvalifikacinius reikalavimus, egzaminų programas, vadovėlius, kitas

mokymo priemones, papildomą ugdymo medžiagą. Ar įmanoma, įvedus naują finansavimo sistemą, įgyvendinti ŠMM numatytą ugdymo įvairovę, buvo klausta mokyklų direktorių ir pavaduotojų.

25 lentelė

Mokinio krepšelio dėka garantuojama ugdymo įvairovė (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		29	9	60	2
Pavaduotojas		29	13	55	3

Su teiginiu, kad įvedus mokinio krepšelį yra garantuojama ŠMM numatyto ugdymo įgyvendinimo įvairovė (žr. 25 lentelę) sutiko ir visiškai sutiko 51 (62%) direktorius ir 70 (58%) pavaduotojų. 59 (29%) respondentai – nesutiko, o 23 (apie 11%) apklaustieji pažymėjo, jog atsakymo į šį klausimą nežino.

Naujos finansavimo tvarkos įvedimo tikslai yra per finansavimo politiką garantuoti moksleiviams ir jų tėvams teisę rinktis švietimo įstaigą, efektyviai naudoti švietimui skirtas lėšas, garantuoti tolygų švietimo įstaigų finansavimą, garantuoti nevalstybinių švietimo įstaigų finansavimą, turėti finansinius svertus švietimo įstaigų konkurentiškumui stiprinti, ugdymo kokybės siekiams motyvuoti, tinklui racionaliau tvarkyti; stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą (Nacionalinis švietimo plėtotės raportas, 2002). Šie tikslai yra pagrindiniai ir jų dėka mokyklos veikla įvedus Mokinio krepšelį, turėtų gerėti. 26 lentelėje pateikti duomenys, kaip pasiskirstė mokyklų vadovų atsakymai.

26 lentelė

Mokyklos veikla, švietimo finansavimo dėka, gerėja (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius		23	11	57	9
Pavaduotojas	1	21	15	61	2

Atsakydami į šį teiginį 54 (63%) direktoriai ir 77 (63%) pavaduotojai visiškai sutiko ir sutiko, 45 respondentai nesutiko ir visiškai nesutiko. 27 (26%) apklaustieji nežinojo, ar dabartinis mokyklų finansavimas, kuriame svarbi vieta tenka mokinio krepšeliui, pagerina jų vadovaujamos mokyklos veiklą.

Švietimo įstatymo 70 straipsnyje yra sakoma, kad valstybinės (išskyrus aukštosios) ir savivaldybės mokyklos vadovo, jo pavaduotojo ugdymui, ugdymą organizuojančio skyriaus vedėjo pareiginė alga priklauso nuo išsilavinimo, pedagoginio darbo stažo, vadybinės kvalifikacinės kategorijos ir veiklos sudėtingumo. Švietimo ir mokslo ministro įsakyme „Dėl švietimo įstaigų darbuotojų ir kitų įstaigų pedagoginių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“

pakeitimo 2005 m. gruodžio 21 d. Nr. ISAK- 2611, teigiama, jog vadovų tarnybinių atlyginimų koeficientai priklauso ir nuo mokinių skaičiaus jų vadovaujamoje mokykloje. Gimnazijų ir jaunimo mokyklų vadovams mokamas 5–20 procentų tarnybinio atlyginimo priedas. Priedo dydį nustato mokyklos steigėjas ar jo įgaliotas asmuo. Tyrimo metu respondentų buvo prašoma pažymėti, kaip jiems atrodo, ar vadovų tarnybinio atlyginimo koeficientas neturi priklausyti nuo mokinių skaičiaus mokykloje? Kaip šiuo klausimu pasisako mokyklų direktoriai ir pavaduotojai duomenis matome 27 lentelėje.

27 lentelė

Vadovų atlyginimas neturi priklausyti nuo mokinių skaičiaus mokykloje (N=203)

Pareigos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
	%	%	%	%	%
Direktorius	10	34	2	38	16
Pavaduotojas	7	40	6	33	14

Apžvelgus atsakymus į šį teiginį galima pastebėti, jog 36 (44%) direktoriai ir 57 (47%) pavaduotojai visiškai nesutinka ir nesutinka, kad vadovų tarnybinio atlyginimo koeficientas neturi priklausyti nuo mokinių skaičiaus mokykloje. Beveik pusė (101) apklaustųjų teigė, kad su šiuo teiginiu visiškai sutinka ir sutinka, o 9 (4%) respondentai negalėjo atsakyti.

Apibendrinant šį skyrių ir vertinant mokyklų direktorių ir pavaduotojų nuomonę apie mokyklų finansavimo sistemą, galima teigti, jog mokinio krepšelio įvedimo idėjai pritaria didesnė dalis direktorių nei pavaduotojų ir sutinka, kad būtent šio principo dėka pagerėjo mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis bei mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema. Didžiausia dalis mokyklų direktorių sutinka, jog valdymui, pedagoginei ir psichologinei pagalbai sutartinio mokinio krepšelio lėšų skiriama per mažai, tam pritaria beveik tokia pat dalis ir pavaduotojų. Nemaža dalis vadovų sutiko, kad mokinio krepšelis sudaro sąlygas profesionaliau vadovauti personalui, leidžia racionaliai naudoti išteklius. Vienodas procentas mokyklų direktorių ir pavaduotojų nesutinka, kad mokinio krepšelis nedaro jokios įtakos vadybinei veiklai.

4.4. Mokyklų vadovų pasiūlymai dėl Mokinio krepšelio racionalesnio naudojimo analizė

Atliekant anketinę (nestandartizuotą) apklausą mokyklų vadovų buvo prašoma parašyti, ką turėtų daryti išvardytos institucijos (mokykla, Savivaldybės administracija, Apskrities administracija, Švietimo ir mokslo ministerija, Finansų ministerija), kad Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė, efektyvesnė. Tiriamiesiems nebuvo primetamas nei kintamųjų turinys, nei konkretus derinys, tuo tarpu informacija buvo išgauta autentiška.

Analizuojant mokyklų vadovų nuomones paaiškėjo (žr. 7 pav.), jog beveik penktadalis (19%) respondentų pažymėjo, kad pati mokykla turėtų pagal savo poreikius planuoti ir perskirstyti lėšas. 7% vadovų pasisakė už tai, kad mokyklos bendruomenė lėšas turėtų naudoti planingai ir pagal paskirtį.

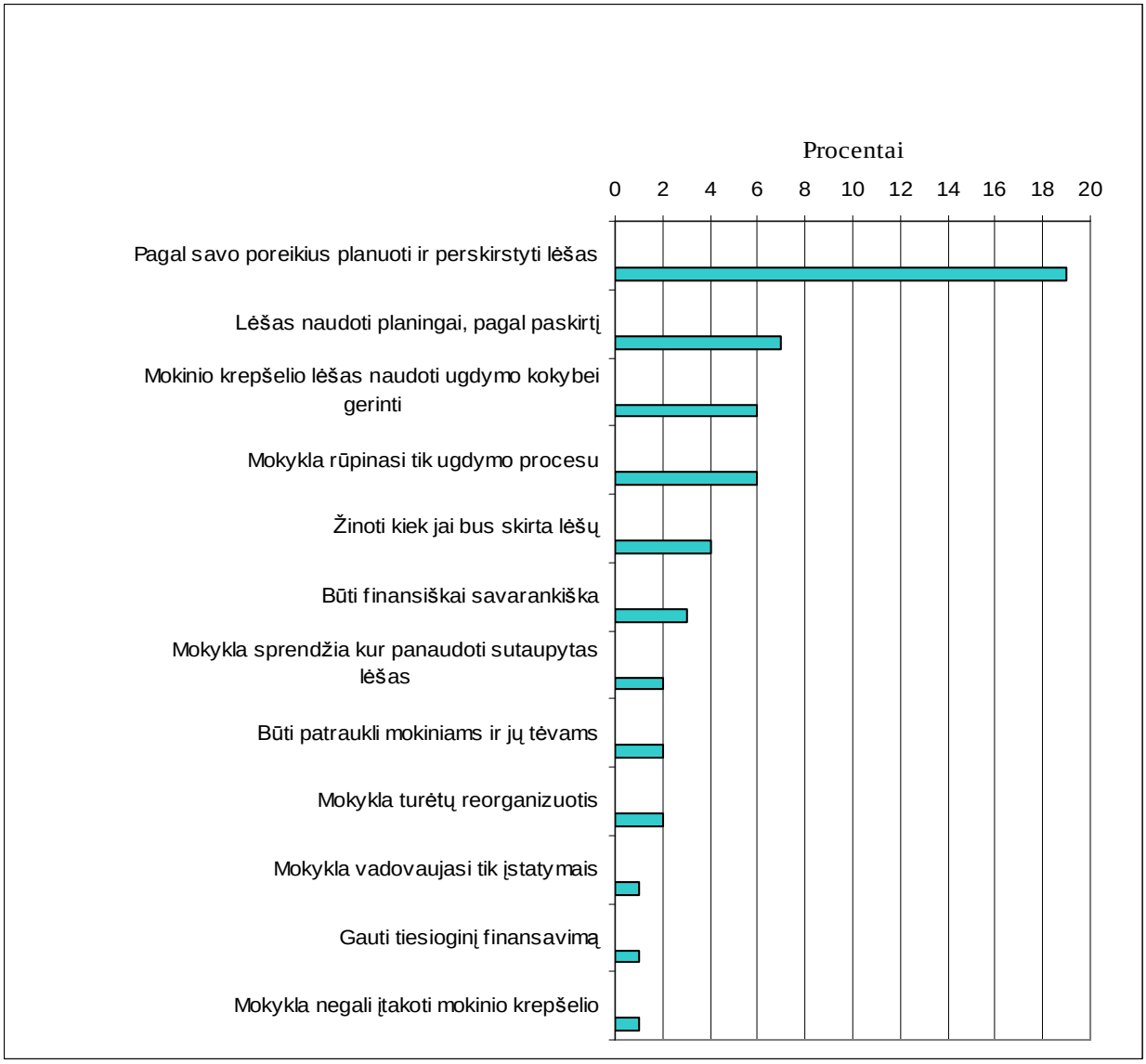

7 pav. *Mokyklų vadovų siūlymų mokyklai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, reitingas* (N=114)

Sparti Lietuvos švietimo reforma, prasidėjusi iš karto po Nepriklausomybės paskelbimo, įžengė į naują etapą, kurio pagrindinis prioritetas- švietimo kokybės laidavimas. Tam, kad švietimo kokybė gerėtų 6% respondentų pritaria, jog mokykla visas Mokinio krepšelio lėšas turi naudoti tik ugdymo kokybei gerinti. Tokia pat dalis mokyklų direktorių ir pavaduotojų pažymėjo, jog mokykla turi rūpintis tik ugdymo procesu, o ne tai, kaip išgyventi su turimomis lėšomis. Mokyklų steigėjas gali perskirstyti lėšas (žr. 39 psl. 2 pastraipa), tai yra daroma metų pradžioje atiduodant mokyklai priklausančias lėšas ir metų pabaigoje (jei yra sutaupytų lėšų). Todėl 4% vadovų norėtų tiksliai žinoti, kiek jų vadovaujamai mokyklai yra skirta lėšų ir laiku visas jas gauti. Tuo tarpu mažesnė

dalis respondentų (2%) norėtų, kad mokykla pati galėtų nuspręsti, kur panaudoti sutaupytas lėšas. Vienas iš finansavimo tvarkos įvedimo tikslų yra stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą (žr. 35 psl. 2 pastraipa). Norą būti finansiškai savarankiškais pareiškė 3% tyrime dalyvavusių mokyklų vadovų. Nedidelė dalis apklaustųjų (2%) mano, jog jų mokykla turėtų reorganizuotis ir tuo pačiu būti patraukli mokiniams ir jų tėvams.

Apibendrinant vadovų nuomones ir pasiūlymus, ką turėtų daryti pati mokykla, kad Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų efektyvesnė, daugiausia respondentų pasisako už realaus finansinio savarankiškumo galimybę skirstant mokinio krepšelio lėšas mokyklos poreikiams. Taip pat supranta, kad mokykla turi visą Mokinio krepšelį panaudoti tik ugdymo kokybei gerinti ir tuo pačiu stengtis būti patraukli bendruomenei ir pritraukti kuo daugiau mokinių.

Nemažai mokyklų vadovų pareiškė pasiūlymus ir pageidavimus Savivaldybės administracijai. Respondentų nuomone (žr. 8 pav.), mokyklų steigėjas turėtų neperskirstyti lėšas. Taip mano 12% iš tyrime dalyvavusių apklaustųjų.

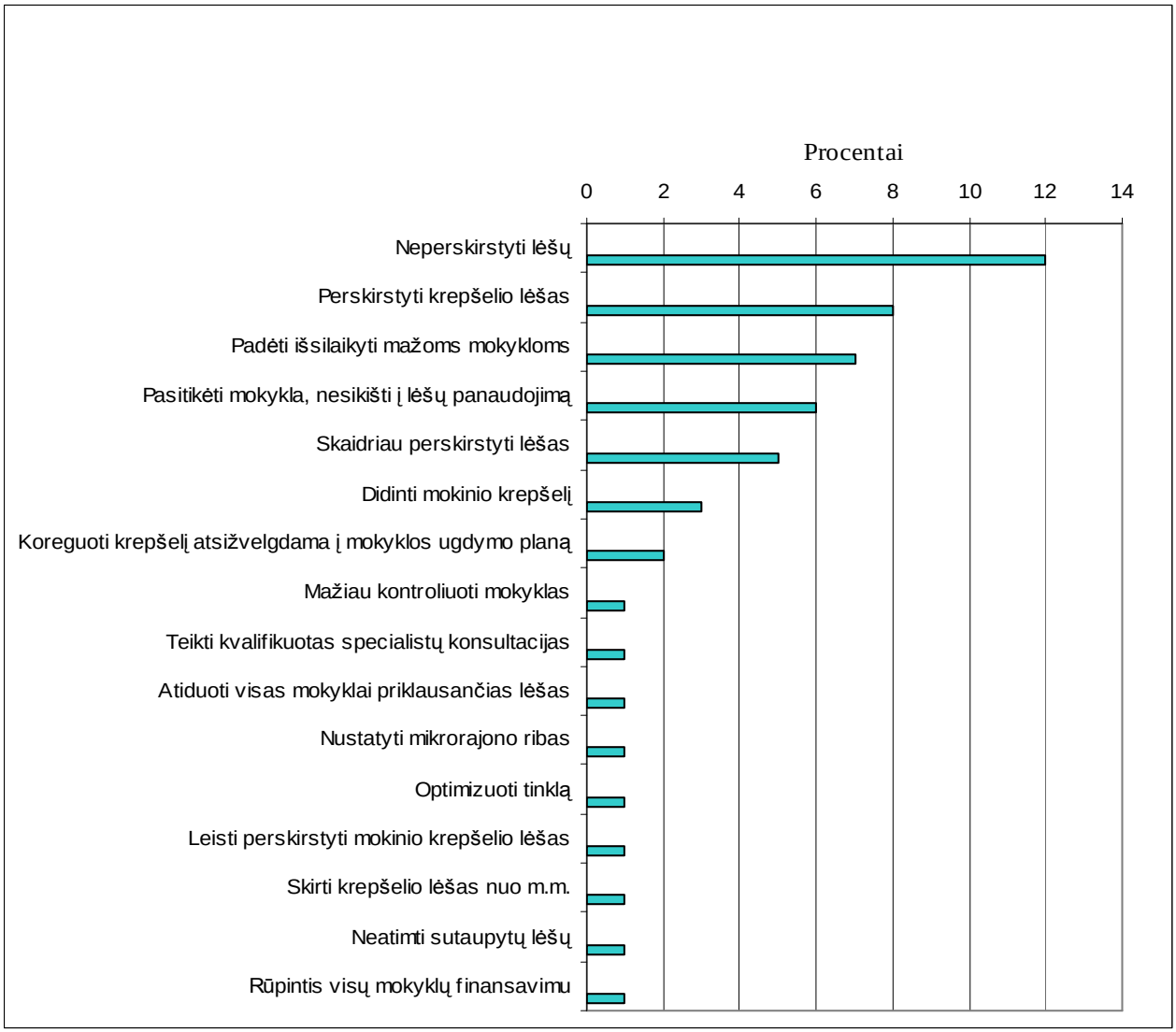

8 pav. *Mokyklų vadovų siūlymų Savivaldybės administracijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, reitingas* (N=109)

Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentės E. Leontjevos nuomone (žr. 31 psl. 2 pastraipa), Mokinio krepšelis turėtų būti vienodas kiekvienam moksleiviui. Tačiau šiuo metu yra numatomi skirtumai (kaimo mokykla, neįgalus vaikas ir kt.). Jei tie skirtumai bus patvirtinti ir išliks visam laikui, tai švietimo sistemos efektyvumo bus sunku tikėtis. Neefektyvi kaimo mokykla bus išlaikoma, nes steigėjas jai galės skirti daugiau lėšų. Su šiais skirtumais sutinka 8% vadovų, kurie norėtų, kad savivaldybės administracija ir toliau perskirstytų mokinio krepšelio lėšas tarp mokyklų, o 7% respondentų norėtų sulaukti pagalbos iš mokyklų steigėjų, kurie padėtų išsilaikyti mažoms mokykloms. Tačiau 6% mokyklų direktorių ir pavaduotojų mano, jog savivaldybės administracija turėtų labiau pasitikėti mokykla ir nesikišti į lėšų panaudojimą. 5% respondentų pritaria minčiai, kad steigėjui būtų suteikta galimybė perskirstyti mokyklai priklausančias mokinio krepšelio lėšas, tačiau pageidautų, jog jos būtų perskirstomos skaidriau. Nors bazinio Mokinio krepšelio koeficientas nustatomas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, kai kurie mokyklų vadovai (3%) siūlo, kad savivaldybės administracija didintų Mokinio krepšelį. 2% apklaustųjų mano, jog norint, kad mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė, efektyvesnė, savivaldybės administracija turėtų koreguoti krepšelį, atsižvelgdama į kiekvienos mokyklos ugdymo planą.

Apibendrinant pasiūlymus, pateiktus Savivaldybės administracijai, jau pirmaisiais patarimais mokyklų vadovų nuomonės išsiskyrė. Beveik vienodas skaičius respondentų norėjo, kad Mokinio krepšelio lėšos būtų neperskirstomos, tačiau kita dalis apklaustųjų siūlė – perskirstyti krepšelio lėšas. Suprasdami, jog naujos finansavimo sistemos įvedimas privers mažinti mokyklų skaičių, tuo pačiu reikės atsisakyti darbuotojų, nemaža dalis vadovų (ypač mažų mokyklų) norėtų sulaukti finansinės pagalbos iš mokyklų steigėjų.

Apskrities administracijai mokyklų direktoriai ir pavaduotojai pasiūlymų pateikė labai nedaug. Daugiausia vadovų (žr. 9 pav.) t.y. 13% mano, jog apskrities administracija turėtų kontroliuoti kaip skirstomos Mokinio krepšelio lėšos. Tuo tarpu 3% respondentų norėtų, kad apskritis nesikištų į Mokinio krepšelio lėšų skirstymą. Tokia pat dalis apklaustųjų siūlo apskrities administracijai labiau bendradarbiauti su mokyklomis, prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip naudojamos krepšelio lėšos ir koordinuoti visų grandžių (mokyklų, švietimo centrų, savivaldybių) darbą. Nedidelė dalis apklaustųjų (2%) norėtų, kad apskrities administracija labiau domėtųsi ir teiktų pasiūlymus Švietimo ir mokslo ministerijai dėl Mokinio krepšelio metodikos. Tačiau tokia pat dalis mokyklų vadovų mano, jog apskritis nieko nedaro ir nedarys.

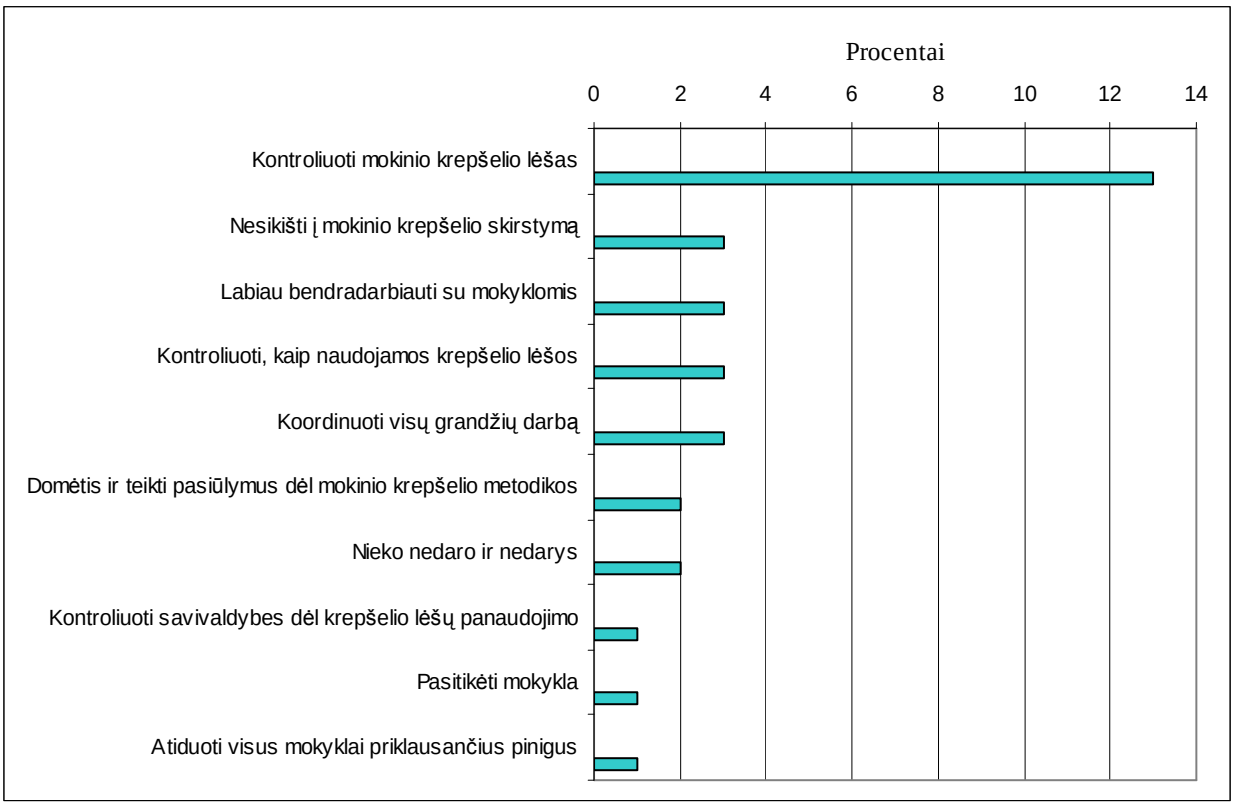

9 pav. *Mokyklų vadovų siūlymų Apskrities administracijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, reitingas* (N=71)

Apibendrinant mokyklų direktorių ir pavaduotojų pateiktus pasiūlymus Apskrities administracijai, galima teigti, jog didesnės pagalbos ar supratimo iš šios įstaigos respondentai nesitiki. Apklaustieji norėtų, jog apskrities kontrolės dėka būtų efektyviau paskirstomos ir naudojamos Mokinio krepšelio lėšos, labiau bendradarbiaujama su mokyklos bendruomene.

Vardydami tai, ką turėtų daryti Švietimo ir mokslo ministerija (žr. 10 pav.), 14% mokyklų direktorių ir pavaduotojų nuomone svarbiausias ir pagrindinis klausimas yra Mokinio krepšelio metodikos tobulinimas. 10% respondentų ministerijai siūlo išklausyti ir atsižvelgti į mokyklų pasiūlymus. Kadangi ne visi darbai, kuriuos atlieka mokytojai yra apmokami (dalyvavimas posėdžiuose, susirinkimuose, klasės vadovo darbas ir t.t.) todėl 6% vadovų norėtų, jog būtų apmokami visi mokytojams priskirti darbai. Tokia pat dalis apklaustųjų siūlo, kad Švietimo ir mokslo ministerija didintų Mokinio krepšelio lėšas skirtas mokyklai. Vardydami teigiamus Mokinio krepšelio bruožus beveik trečdalis vadovų pastebėjo, kad įvedus naują finansavimo sistemą pagerėjo mokyklų aprūpinimas vadovėliais, mokymo priemonėmis. Tačiau prie darbų ir pasiūlymų, ką turėtų daryti Švietimo ir mokslo ministerija, 3% apklaustųjų siūlo labiau aprūpinti mokyklas mokymo priemonėmis. Prasidėjus švietimo reformai viena iš idėjų buvo optimizuoti mokyklų tinklą. Šiai dienai ši veikla dar vyksta, todėl 3% respondentų siūlo iki galo sutvarkyti mokyklų tinklą. Kartu su nauja švietimo finansavimo sistema atsirado principas „pinigai seka mokinį“, kuriuo yra finansuojamas mokinys, o ne mokykla. Mokymo lėšų naudojimo metodinėje

rekomendacijoje yra nurodyta atsiskaitymo už išvykusius mokinius tvarka, kur 18.4. punkte sakoma, jeigu mokinys išvyko (toliau tekste – I mokykla) į tos pačios savivaldybės mokyklą (toliau tekste – II mokykla), savivaldybės administracija atitinkamai patikslina I ir II mokyklos sąmatą (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, 2004, p. 27). Tuo pačiu 18.5. punkte teigiama, jeigu mokinys išvyksta į kitos mokyklos savivaldybės mokyklą, II mokyklos steigėjas, vadovaudamasis 17 punkto Mokinio krepšelio baziniais dydžiais, parašo sąskaitą faktūrą už visus mokymosi mėnesius iki finansinių metų pabaigos I mokyklos steigėjui (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, 2004, p. 28). Tačiau šiuo metu šis principas dar nefunkcionuoja, nes nėra iki galo sutvarkyta įstatyminė bazė, todėl 3% mokyklų vadovų siūlo sutvarkyti principą „pinigai seka mokinį“.

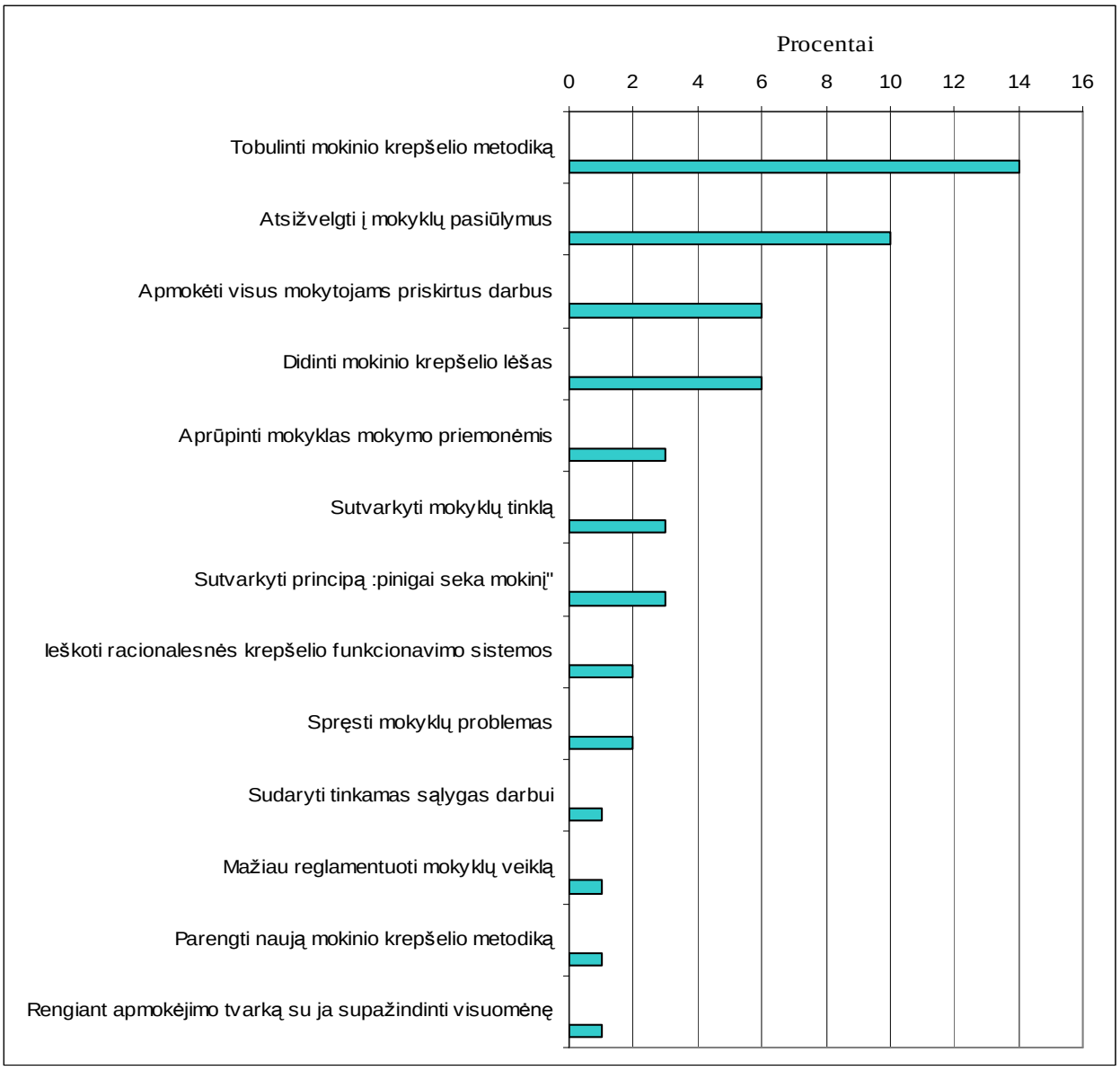

10 pav. *Mokyklų vadovų siūlymų Švietimo ir mokslo ministerijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, reitingas* (N=106)

2% respondentų norėtų, kad Švietimo ir mokslo ministerija ieškotų racionalesnės Mokinio krepšelio funkcionavimo sistemos ir padėtų mokykloms spręsti iškilusias problemas.

Apibendrinant Švietimo ir Mokslo ministerijai išsakytas mintis galima teigti, jog dauguma mokyklų vadovų pritaria finansavimo sistemai, tačiau siūlo atsižvelgiant į mokyklų pasiūlymus tobulinti Mokinio krepšelio metodiką.

Nemažas mokyklų direktorių ir pavaduotojų skaičius pareiškė pasiūlymus ir Finansų ministerijai. Net ketvirtadalis (25%) tyrime dalyvavusių respondentų (žr. 11 pav.) pasisakė už tai, jog vienas svarbiausių šios ministerijos indėlių į tai, kad Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė yra lėšų didinimas. 5% apklaustųjų siūlė, kad keičiantis infliacijai būtų perskaičiuojamas ir Mokinio krepšelis. Nedidelė dalis vadovų (3%) mano, jog Finansų ministerija turėtų didinti pedagogų atlyginimus, daugiau lėšų skirti mokymo priemonėms įsigyti, leisti lanksčiau naudoti Mokinio krepšelio lėšas. Tokia pat dalis respondentų siūlo glaudžiau bendradarbiauti abiems ministerijoms (ŠMM ir Finansų ministerijai).

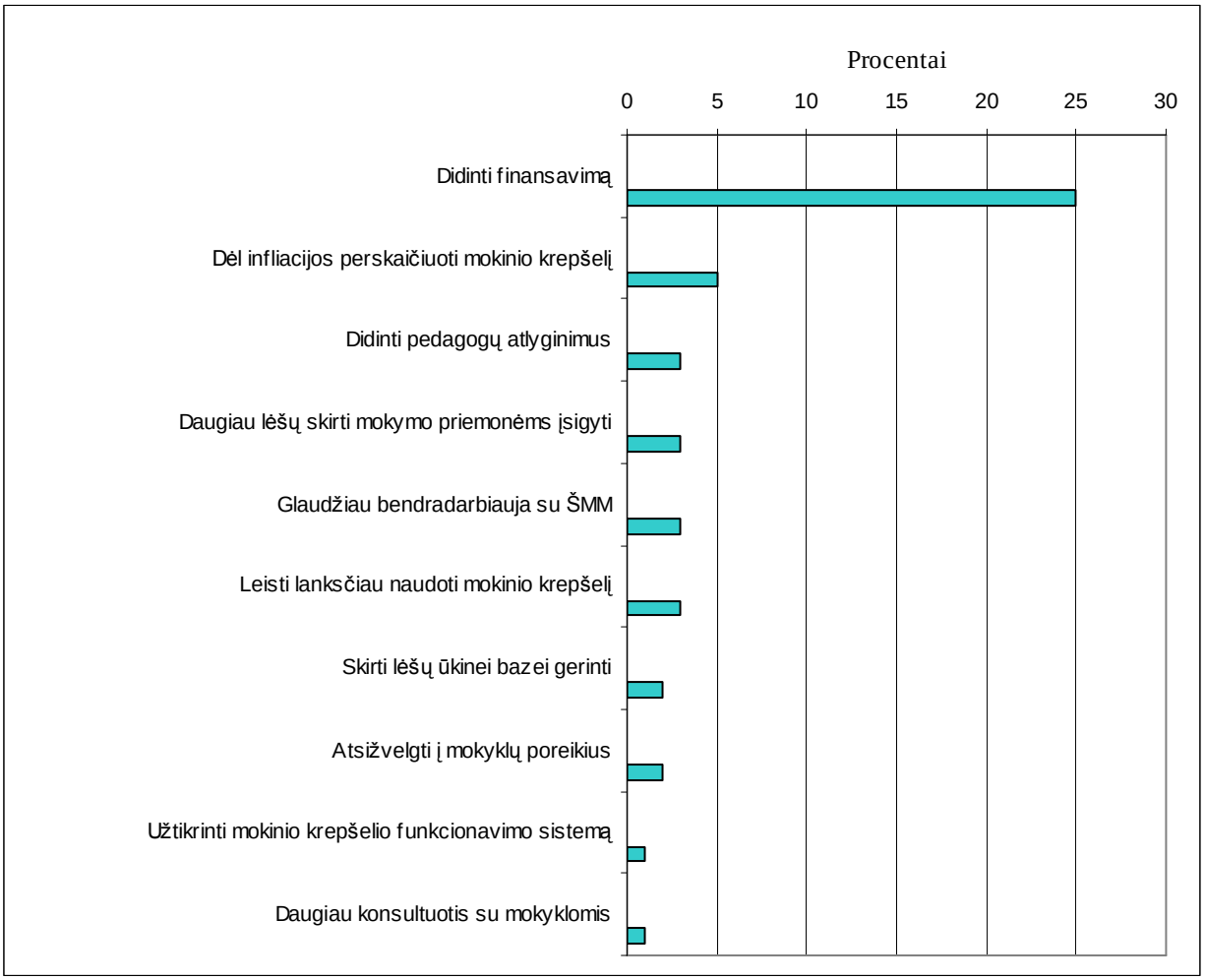

11 pav. *Mokyklų vadovų siūlymų Finansų ministerijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, reitingas* (N=98)

Mokinio krepšelis yra naudojamas, siekiant: įvykdyti mokymo plano reikalavimus, kelti mokytojų kvalifikaciją, įsigyti mokymo medžiagos, administruoti mokyklą, išlaikyti ir nuolat atnaujinti mokyklos biblioteką, garantuoti pedagoginę-psichologinę pagalbą ir mokinių pervežimą. Mokyklos aplinka (remontas, komunaliniai mokesčiai, darbo užmokesčiai ir socialinis techninio personalo draudimas, bei kiti mokesčiai) ir įvairios, į bendrojo ugdymo planus neįtrauktos, programos yra finansuojamos iš mokyklos steigėjo skiriamų lėšų arba kitų šaltinių. Tačiau 2% mokyklų vadovų norėtų, kad Finansų ministerija skirtų lėšų mokyklų ūkinei bazei gerinti, o skirdama Mokinio krepšelio lėšas individualiai atsižvelgtų į kiekvienos mokyklos poreikius.

Apibendrinant pasiūlymus pateiktus Finansų ministerijai galima daryti išvadas, jog daugiausia mokyklų vadovų mano, jog Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar efektyvesnė, jei mokykloms būtų skiriamas didesnis finansavimas, o keičiantis infliacijai būtų perskaičiuojamas ir Mokinio krepšelis.

IŠVADOS

Įvertinus tyrimo teorinį kontekstą pateikiamos tokios išvados:

1. Lietuvos švietimo reforma nuosekliai vyksta jau beveik du dešimtmečius. Ji teigiamai vertinama mokslininkų, politikų ir mokyklos administracijos. Sparti gyvenimo kaita švietimui kelia vis naujus reikalavimus į kuriuos visuomenė gali atsakyti tik remdamasi šiuolaikine, nuolat atsinaujinančia švietimo sistema, todėl būtina planuoti tolesnius pertvarkos darbus ir svarbiausia nepamiršti vieno elementaraus dalyko - ryšio su visuomene.
2. Švietimo finansavimas ir išteklių naudojimas reformuojamas taip, kad padėtų švietimo sistemai geriau prisitaikyti prie laisvos rinkos sąlygų ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą bei kokybę.
3. Pereinama prie švietimo sistemos finansavimo, kai švietimo lėšos įtraukiamos į apskaitą ir skiriamos pagal patvirtintus prioritetus ir metodiką tiek vietos, tiek regiono, tiek valstybės lygiu.
4. Teigiamai vertinamas Mokinio krepšelio įvedimas mokyklų vadovų nėra traktuojamas kaip pokyčių švietimo sistemoje veiksnys, o dažniau apibendrinamas kaip galimybė planuoti ir racionaliau panaudoti lėšas. Mokinio krepšelio įvedimas siejamas su kvalifikacijos kėlimu, su aprūpinimu vadovėliais ir kitomis priemonėmis, taip pat pastebima jo įtaka mokyklų vadybai.

Įvertinus tyrimo empirinį kontekstą pateikiamos tokios išvados:

1. Švietimo reforma ir jos pagrindiniai žingsniai: mokyklų tinklo optimizavimas, profilinis mokymas, valstybinių ir mokyklinių egzaminų sistema - vykdoma teisinga kryptimi ir gerai vertinama mokyklų vadovų.
2. Šiandieninis švietimo reformos tempas yra – spartus, o jos pokyčiams yra įtakojama „iš viršaus“, su tuo sutinka švietimo reformos teoretikai ir mokyklų vadovai.
3. Vykstanti švietimo reforma išplėtė mokymosi galimybes, padidino švietimo prieinamumą, tačiau nemaža dalis mokyklų direktorių ir pavaduotojų pasisako už tai, jog ši reforma neatitinka visuomenės poreikių ir nenori sutikti, kad Lietuvos švietimo sistema – optimistiška.
4. Išanalizavus teigiamus Mokinio krepšelio bruožus matyti, kad pagerėjo mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema. Mokyklų bendruomenė žino, kiek lėšų per metus jos gali tikėtis, gali planuoti savo veiklą ir tinkamai tvarkytis.

5. Išanalizavus neigiamus Mokinio krepšelio bruožus darytina išvada, kad nemaža dalis vadovų nurodo, jog Mokinio krepšelis yra per mažas taip pat mažai lėšų skiriama valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kt. pagalbai.
6. Tyrime dalyvavę mokyklų vadovai pritaria, jog naujos švietimo finansavimo sistemos dėka pakilo švietimo kokybė ir pagerėjo mokyklų finansavimo sistema, todėl mokslinė tyrimo hipotezė, „Mokinio krepšelio įvedimas sukėlė švietimo įstaigų vadovų nepasitenkinimą, dėl mokyklai skiriamų lėšų deficito“, nepasitvirtino.
7. Mokyklų vadovai Mokinio krepšelį sieja su švietimo sistemos tikslų ir ugdymo įgyvendinimo įvairove.
8. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad Mokinio krepšelis daro įtaką mokyklos strateginiam planavimui, vadybinei veiklai ir sudaro sąlygas profesionaliau vadovauti personalui.
9. Didesnė dalis mokyklų vadovų sutinka, jog principas „pinigai seka mokinį“ šiuo metu dar nefunkcionuoja, o įvedus Mokinio krepšelį pedagogų atlyginimas nepasikeitė.
10. Švietimas, Lietuvos valdžios, yra deklaruojamas kaip prioritetinė sritis, tačiau didžioji dalis apklausoje dalyvavusių mokyklų vadovų laikosi tos nuomonės, kad švietimui skiriama bendro vidaus produkto dalis yra per maža.
11. Vertinant mokyklų vadovų siūlymus mokyklai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, galima teigti, jog daugiausia respondentų pasisako už mokyklų finansinį savarankiškumą ir galimybę krepšelio lėšas naudoti mokyklų poreikiams tenkinti.
12. Nauja finansavimo sistema dar nėra iki galo nusistovėjusi. Arti pusės mokyklų vadovų siūlydami Savivaldybės administracijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, nesutinka, kad mokykloms skirtos lėšos steigėjų būtų perskirstomos ir naudojamos kitiems tikslams, pavyzdžiui, įsiskolinimams padengti.
13. Vertinant mokyklų vadovų siūlymus Apskrities administracijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, galima teigti, jog respondentai tikisi efektyvaus lėšų paskirstymo bei naudojimo ir glaudesnio bendradarbiavimo su mokyklos bendruomene.
14. Vertinant mokyklų vadovų siūlymus Švietimo ir mokslo ministerijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, galima teigti, jog dauguma mokyklų vadovų siūlo tobulinti Mokinio krepšelio metodiką įtraukiant į ją kuo daugiau sričių.
15. Vertinant mokyklų vadovų siūlymus Finansų ministerijai, kaip efektyviai naudoti Mokinio krepšelio lėšas, galima teigti, kad daugiausia respondentų tiki dar racionalesne Mokinio krepšelio funkcionavimo sistema, jei mokykloms būtų skiriamas didesnis finansavimas.

REKOMENDACIJOS

Įvertinus mokyklų direktorių ir pavaduotojų nuomones pateikiamos šios rekomendacijos:

MOKYKLAI

- Siekti, kad Mokinio krepšelio lėšos būtų naudojamos moksleivių ugdymo kokybei gerinti.
- Užtikrinti racionalų ir tikslingą Mokinio krepšelio panaudojimą.
- Siekti įgyti finansinį savarankiškumą.
- Stengtis bendraujant būti patraukliai mokiniams, jų tėvams ir visai bendruomenei ir įgyti jų pasitikėjimą.

SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJAI

- Perskirstant Mokinio krepšelio lėšas tarp mokyklų turėti aiškius perskirstymo kriterijus ir siekti to perskirstymo didžiausio efektyvumo.
- Labiau pasitikėti mokyklų vadovais ir palikti jiems didesnę laisvę naudojant Mokinio krepšelio lėšas.
- Padėti mokykloms ir rūpintis jų finansavimu, ypač mokyklos aplinka.
- Nustatyti aiškias mikrorajono ribas ir mokinių priėmimo į mokyklą tvarką.
- Leisti sutaupytas lėšas panaudoti pačiai mokyklai.

APSKRITIES ADMINISTRACIJAI

- Prižiūrėti, ar mokyklos skaidriai naudoja Mokinio krepšelio lėšas.
- Kontroliuoti Mokinio krepšelio lėšų perskirstymą tarp mokyklų.
- Koordinuoti visų grandžių (mokyklų, švietimo centrų, savivaldybių) darbą.
- Glaudžiau bendradarbiauti su mokyklų vadovais.

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJAI

- Aiškiau reglamentuoti moksleivių perėjimo iš vienos mokyklos į kitą tvarką.
- Pabaigti sutvarkyti mokyklų tinklą.
- Numatyti, kad visos mokyklai deleguojamos funkcijos būtų įtrauktos į Mokinio krepšelio metodiką.
- Priimti sprendimus atsižvelgiant į pateiktus mokyklų pasiūlymus, tyrimų medžiagas.
- Kiekvienais metai peržiūrėti ir tobulinti Mokinio krepšelio metodiką.

FINANSŲ MINISTERIJAI

- Švietimui, kaip prioritetinei sričiai, skirti didesnį finansavimą.
- Mokinio krepšelį perskaičiuoti atsižvelgiant į infliaciją.
- Rūpintis mokyklomis ir užtikrinti tinkamą finansavimą.
- Glaudžiau bendradarbiauti su ŠMM.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ališauskas, R. (2003). Švietimo reformos įgyvendinimo modeliavimas Lietuvoje. Švietimo naujienos Nr. 20 [žiūrėta 2005-11-15]. Prieiga per internetą: <http://www.efseurope.org/cgibin/Zope.cgi/efseurope/lith/quickideas/efsNews/News_view_html?key=1073297062.16>.
2. Bačiulis, A. (2002). Mokiniai turi turėti teisę rinktis. Veidas [žiūrėta 2005-11-12]. Prieiga per internetą: <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/3cbd6df307241.3?veidas=58a9ee0d993c7b1>.
3. Barkauskaitė, M. (1997). Lietuvos švietimo reformos eigos tyrimai. Pedagogai ir mokiniai: požiūris į švietimo reformą. *Švietimo studijų sąsiuvinis*, 3. Vilnius, p. 6-52.
4. Bruzgelevičienė, R. (2001). Lietuvos švietimo kaita. *Švietimo studijos*, 6. Vilnius: Garnelis.
5. Dalin, P., Rolff, H., G., Kleekamp, B. (1999). Mokyklos kultūros kaita. Vilnius: Tyto alba.
6. Datta, A. (1993). Education and Sodiety. London: Macmillan.
7. Everard, B., Morris, G. (1998). Efektyvus mokyklos valdymas. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
8. Europos trečiasis kelias: ar judame į priekį? (2005). Tarptautinė konferencija [žiūrėta 2005-10-14]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/renginiai/tarptautine_konferencija_europos_treciasis_kelias_ar_judame_i_prieki/2827>.
9. Fullan, M. (1998). Pokyčių jėgos. Vilnius: Tyto alba.
10. Gečienė, E. (2003). Pokyčių visuomenėje sąsajų su švietimo kaita paieška. *Švietimo sociologija ir vadyba.* Vilnius: Ciklonas.
11. Hargreaves, A. (1999). Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Vilnius: Tyto alba.
12. Hopkins, D., Ainscow, M., West, M. (1998). Kaita ir mokyklos tobulinimas. Vilnius: Tyto alba.
13. Jackūnas, Ž. (1993). Lietuvos švietimo plėtotė Europos edukacinių nuostatų kontekste. Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius, p. 8-24.
14. Jackūnas, Ž. (1997). Lietuvos švietimo istorinės raidos bruožai. Ugdymo problemos, 1. p. 4-51.
15. Jackūnas, Ž. (2001). Lietuvos švietimas XXI a. iššūkių akivaizdoje: OECD ekspertų žvilgsnis. Pedagogika Nr. 52. Vilnius, p. 12-17
16. Jankūnaitė, B., Rupainienė, V. (2003). Europinių projektų įtakos esminius pokyčius patiriančios šalies švietimui ypatumai. Socialiniai mokslai Nr. 2 (39), Kaunas: Kauno technologijos universitetas, p. 7-11.

17. Jucevičius, R., Jucevičienė, P., Jankūnaitė, B., Cibulskis, G. (2003). Mokyklos strategija. Kaunas.
18. Katiliūtė, E. (2001). Lietuvos mokyklos kaitos tendencijos XXI a. švietimo pasaulinių charakteristikų kontekste. Socialiniai mokslai Nr. 1 (27), Kaunas: Kauno technologijos universitetas, p. 48-58.
19. Karčiauskienė, M. (2003). Profesorius Jonas Laužikas apie švietimo reformą, jos ištakas, paskirtį ir organizavimą. Pedagogika Nr. 68, Vilnius, p.15-18.
20. Kardelis, K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus.
21. Laurinčiukienė, L. (2003). Kaip vertinama švietimo finansavimo reforma? Švietimo naujienos. Nr. 16 [žiūrėta 2005-10-14]. Prieiga per internetą: <http://www.takas.lt/svietimas/il/il.php?st=3&msgid=190>.
22. Laurinčiukienė, L. (2004). Tretieji švietimo finansavimo reformos metai. Informacinis leidinys. Švietimo naujienos Nr. 2 (177), p. 1-3.
23. Laurinčiukienė, L. (2004). Mokymosi visą gyvenimą finansavimo būklė. Švietimo naujienos. Nr. 13 [žiūrėta 2005-10-20]. Prieiga per internetą: < http://www.takas.lt/svietimas/il/il.php?st=3&msgid=323>.
24. Laurinčiukienė, L. (2006). Švietimas ir mokslas 2005-aisiais. Informacinis leidinys. Švietimo naujienos Nr.1 (216), p.6-7.
25. Lietuvos švietimo koncepcija. [žiūrėta 2006-04-12]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/old/Teisine_informacija/koncepcija/koncepcija1.htm#2>.
26. Lietuvos švietimas 2001. (2002). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
27. Lietuvos švietimas 2002. (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
28. Lietuvos švietimas 2004. (2004). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
29. Lietuva. Švietimas regionuose 2005. (2005). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
30. Lileikienė, L., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Žin., 2003, Nr. 63-2853.
32. LR 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Žin., 2003, Nr. 121-5466.
33. Le Guen, M. (1991). Measuring to succeed: Netional Evalution in France. Paris.
34. Leontjeva, E. (2000). Bus griūčių, bus ir pakilimų. Dialogas [žiūrėta 2005-10-14]. Prieiga per internetą:<http://www.lrinka.lt/Straipsnis/Dialogas.phtml>.
35. Leontjeva, E. (2001). Naujos eros pradžia. Dialogas [žiūrėta 2005-10-14]. Prieiga per internetą:<http://www.lrinka.lt/Straipsn/Dialogas3.phtml>.
36. Lukšienė, M. (2000). Jungtys. Vilnius: Alma littera.

37. Lusthausas, Č. (1997). Mokyklų veiklos vertinimo ir tobulinimo principai. Švietimo vadyba. Švietimo studijų sąsiuvinis 1. Vilnius: Solertija, p. 31-52.
38. Malinovskis, A. (2006). Mokinių pažintinės ekskursijos. ŠMM informacija [žiūrėta 2006-02-04]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/fit/naujienos/pranesimai.htm?id=1091>.
39. Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos. (2004). Pritarta LR švietimo ir mokslo ministro 2004 m. sausio 15 d., įsakymu Nr. ISAK-41.
40. Moksleivio krepšelis. (2006). TVK Žinios [žiūrėta 2006-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.tvk.lt/print.php?news.1128>.
41. Mokomasis anglų kalbos žodynas. (2000). Vilnius: Alma littera.
42. Nacionalinis švietimo plėtotės raportas. (2002). [žiūrėta 2005-10-11]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/RAPORTAS__taisymai_.pdf>.
43. Numgaudis, D. (2003). Kokybinis šuolis į ateitį. Dienovidis [žiūrėta 2005-10-08]. Prieiga per internetą:<http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=2935&kas=straipsnis&st_id=1732>.
44. Nutarimas Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“. Žin., 2001, Nr. 57-2040.
45. Nutarimas Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų patvirtinimo“. Žin., 2001, Nr. 106-3810.
46. Nutarimas Nr. 1561 dėl bazinio moksleivio krepšelio koeficiento nustatymo 2005 metams, LR vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d. nutarimo Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų patvirtinimo“ ir 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo. Žin., 2004, Nr. 177-6537.
47. Pastabos dėl 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo nuostatų bendrojo lavinimo finansavimo srityje. LLRI informacija [žiūrėta 2005-09-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Svietimas/Krepselis.phtml>.
48. Pruskus, V. (1997). Švietimo kokybės matavimas: laiko iššūkiai ir būtinumas. Lietuvos mokyklai – 600 metų. Konferencijos medžiaga. T. II. Vilnius, p. 182-194.
49. Pruskus, V. (2000). Švietimo kokybės monitoringas: socialinės realybės užsakymas ir jo perspektyvos. Filosofija, sociologija Nr.1. Vilnius, p.26-33.
50. Pruskus, V. (1998). Lietuvos švietimo finansavimas OECD šalių kontekste. Filosofija, sociologija Nr. 3. Vilnius, p.20-30.
51. Pruskus, V. (1999). Švietimo kokybės matavimas vakarų šalyse: patirtis ir paraiškos Lietuvai. Metraštis XIV. Vilnius, p. 461-510.
52. Rado, P. (2003). Švietimas pereinamuoju laikotarpiu. Vilnius: Garnelis.

53. Rosenholtz, S. (1989). Teachers Workplace. New York.
54. Simonaitienė, B. (2003). Mokykla – besimokanti organizacija. Kaunas: Technologija.
55. Stoll, L., Fink, D. (1998). Keičiame mokyklą. Vilnius: Margi raštai.
56. Sunkėja mokinio krepšelis. Informacinis leidinys. Švietimo naujienos. 2004. Nr. 19 (194), p.1,3.
57. Šaparnienė, D. (2002). Studentų kompiuterinis raštingumas: ribotų išteklių visuomenės edukacinis ir psichoanalitinis kontekstas. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas, Šiauliai.
58. Šaparnis, G. (2000). Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas, diagnozuojant mokyklos vadybą nestandartizuotu atviro tipo klausimynu. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas, Šiauliai.
59. Šimašius, R. (2000). Švietimo finansavimas. Komentaras Žinių radijui [žiūrėta 2005-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Komentarai/Koment37.phtml>.
60. Švietimo gairės 2003-2012 metai projektas. (2002). Vilnius: Dialogas.
61. Švietimo politika, tendencijos. (1997). Lyginamoji edukologija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
62. Švietimo politika. (2002). [Žiūrėta 2005-10-06]. Prieiga per internetą: <http://www.vjrt.lt/get?f.50>.
63. Švietimo vadybos modernizavimas. (2001). [žiūrėta 2005-05-21]. Prieiga per internetą: <http://www.pprc.lt/ktparchyvas/2000-2001/9.htm>.
64. Švietimo ir mokslo ministro 1998 m. gruodžio 17 d. įsak. Nr 1565 „Dėl švietimo įstaigų darbuotojų ir kitų įstaigų pedagoginių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. 2005m. gruodžio 21 d. ISAK-2611. [žiūrėta 2006-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-12-21-ISAK2611(1).doc>.
65. Tarptautinių žodžių žodynas. (2001). Vilnius: Alma littera.
66. Zaborskaitė, V. (2002). Lietuvos švietimas žvelgia į ateitį. Naujas švietimo plėtotės dokumentas. Septynios meno dienos [žiūrėta 2005-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/7md/?leid_id=546&kas=straipsnis&st_id=668>.
67. Zabulionis, A. (2005). Lietuvos švietimo pyragas: kodėl vis susmenga? Dialogas Nr. 35 (675), 2005m. spalio 7d., p.1,7,9.
68. Zabulionis, A. (2003). Švietimo finansavimas. Kn.: Želvys, R., Būdienė, V., Zabulionis, A. (Red.) Švietimo politika ir monitoringas. Vilnius: Garnelis, p. 101-120.
69. Želvys, R. (2003). Švietimo politika. Kn.: Želvys, R., Būdienė, V., Zabulionis, A. Švietimo politika ir monitoringas. Vilnius: Garnelis, p. 5-100.

70. Želvys, R. (1998). Švietimo kaitos samprata. Švietimo reformos. Švietimo studijos 4. Vilnius: Solertija, p. 11-19.
71. Želvys, R. (1999). Švietimo vadyba ir kaita. Vilnius.
72. Želvys, R. (2003). Švietimo organizacijų vadyba. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
73. Želvys, R. (2000). Švietimas. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. Vilnius, p. 69-74.
74. Želvys, R. (2001). Švietimo vadybos pagrindai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
75. Žilionis, J. (2002). Švietimas Lietuvoje XX a.: praradimai ir atradimai. Pedagogika Nr. 60, Vilnius, p. 16-19.

PRIEDAI

1 priedas

GERBIAMAS VADOVE,

Lietuva įžengė į itin sparčios kaitos, kupiną naujų iššūkių amžių, kuris kelia naujus reikalavimus ir asmeniui, ir visuomenei, kartu ir juos ugdančiai švietimo sistemai. Švietimas turi kelis pagrindinius siekius: efektyvus valdymas, racionalus lėšų naudojimas, švietimo prieinamumas ir kokybė.

Vienas svarbiausių Vyriausybės padarytų darbų – sukurta nauja ir stabili švietimo finansavimo tvarka, politikų pasiektas sutarimas dėl švietimo ateities.

Tyrimo rezultatai leis geriau suprasti ar nauja švietimo finansavimo tvarka daro įtaką mokyklų vadybai.

Apklausa ANONIMINĖ, o tyrimo rezultatai bus naudojami tik apibendrinti. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, todėl tikimės nuoširdžių ir atvirų atsakymų.

SVARBU ANKETĄ UŽPILDYTI IKI GALO

Atsakykite į kiekvieną anketoje pateiktą klausimą.

Atsakymo žymėjimo pavyzdys □

Jūsų lytis: □ **moteris** □ **vyras**

Kiek Jums metų? (įrašykite) .....

Kokį mokomąjį dalyką Jūs dėstote ?	□ dorinį ugdymą □ gimtąją kalbą □ užsienio kalbą □ matematiką □ informacines technologijas	□ geografiją □ biologiją □ istoriją □ chemiją □ fiziką	□ dailę □ muziką □ technologijas □ kūno k. □ kita..... (įrašykite)

Jūs esate:	Kokia vadybinė kategorija Jums suteikta?
□ Mokyklos direktorius (ė) □ Mokyklos direktoriaus pavaduotojas (a) ugdymo reikalams	□ neturite vadybinės kategorijos □ I vadybinė kategorija □ II vadybinė kategorija □ III vadybinė kategorija

Jūsų darbo stažas švietimo sistemoje:	..... (įrašykite)

Jūsų vadovaujamo darbo stažas:	..... (įrašykite)

Jūs vadovaujate:	☐ pradinei mokyklai ☐ pagrindinei mokyklai ☐ vidurinei mokyklai ☐ gimnazijai ☐ kita ..... (įrašykite)

Jūsų vadovaujama mokykla yra:	☐ apskrities centre ☐ rajono centre ☐ miestelyje ☐ kaime ☐ kitur

Jūsų vadovaujamoje švietimo įstaigoje (mokykloje) mokosi apie:
..... mokinių (įrašykite)

Savo nuomonę išreikškite pažymėdami atitinkamą langelį.

Ar Jūs pritariate žemiau pateiktiems teiginiams:	**Visiškai nesutinku**	**Nesutinku**	**Nežinau**	**Sutinku**	**Visiškai sutinku**
Pavyzdys: Mėgstu būti vienas	NE	ne	?	taip	TAIP
Pavyzdys: Į darbą einu su džiaugsmu	NE	ne	?	taip	TAIP

Švietimo reforma ir jos vertinimas

Kiekvienoje eilutėje žymėkite vieną Jums tinkantį atsakymą:

	Visiškai nesutinku	**Nesutinku**	**Nežinau**	**Sutinku**	**Visiškai sutinku**
Lietuvos švietimo kokybė palyginus su tarybiniu švietimu daug geresnė.	NE	ne	?	taip	TAIP
Vykstanti švietimo reforma išplėtė mokymosi galimybes, padidino švietimo prieinamumą.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokyklų tinklo optimizavimo idėja – teigiamas švietimo sistemos pokytis.	NE	ne	?	taip	TAIP
Dabartinė švietimo sistema pagrįsta demokratiniu principu.	NE	ne	?	taip	TAIP
Profilinis mokymas mokykloje yra būtinas.	NE	ne	?	taip	TAIP
Egzaminų sistema, kai abiturientai laiko valstybinius ir mokyklinius egzaminus, yra priimtina.	NE	ne	?	taip	TAIP
Švietimo reformos tempas – spartus.	NE	ne	?	taip	TAIP
Šiandieniniams švietimo reformos pokyčiams yra įtakojama „iš viršaus“.	NE	ne	?	taip	TAIP
Savivaldybių ir švietimo centrų įgaliojimai turėtų būti didesni.	NE	ne	?	taip	TAIP
Dabartinė švietimo reforma neatitinka visuomenės poreikių.	NE	ne	?	taip	TAIP

Lietuvos švietimo sistema turėtų būti labiau centralizuota.	NE	ne	?	taip	TAIP
Lietuvos švietimo sistema – optimistiška.	NE	ne	?	taip	TAIP

Mokyklų finansavimo sistema

Išvardinkite kelis, Jūsų nuomone, svarbiausius mokinio krepšelio teigiamus ir neigiamus bruožus, su kuriais Jūs susiduriate vadovaudami mokyklai?

Teigiami:

a) .....

b) .....

c) .....

Neigiami:

a) .....

b) .....

c) .....

Ar pritariate teiginiams:	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
Mokinio krepšelio įvedimo idėja gerina mokyklos finansavimo sistemą.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis padeda užtikrinti mokinių ugdymo kokybę.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis padeda racionaliai paskirstyti bei naudoti mokinių ugdymui skiriamas lėšas.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelio įvedimas neturi įtakos mokyklos strateginiam planavimui.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis sudaro sąlygas profesionaliau vadovauti personalui.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis daro teigiamą įtaką mokyklos finansavimui.	NE	ne	?	taip	TAIP
Valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai sutartinio mokinio krepšelio lėšų skiriama per mažai.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis sudaro sąlygas lankstesniam mokyklos biudžeto panaudojimui.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis padeda racionaliai naudoti išteklius.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis nepadeda užtikrinti švietimo sistemai skiriamo finansavimo skaidrumo.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis prisideda prie bendrųjų švietimo sistemos tikslų įgyvendinimo.	NE	ne	?	taip	TAIP
Mokinio krepšelis nedaro jokios įtakos vadybinei veiklai.	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį yra garantuojama ŠMM numatyto ugdymo įgyvendinimo įvairovė.	NE	ne	?	taip	TAIP

Ar pritariate teiginiams:	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
Mokinio krepšelio dėka yra įgyvendinamas privalomas ugdymas.	NE	ne	?	taip	TAIP
Principas „pinigai seka mokinį“ šiuo metu dar nefunkcionuoja.	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį pedagogų atlyginimas visiškai nepasikeitė.	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį pagerėjo mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema.	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį pagerėjo mokyklų aprūpinimas vadovėliais.	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį pagerėjo mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis (plakatai, padalomoji medž. ir t.t.).	NE	ne	?	taip	TAIP
Įvedus mokinio krepšelį pagerėjo mokyklų aprūpinimas techninėmis mokymo priemonėmis.	NE	ne	?	taip	TAIP
Sutartinio mokinio koeficientas turėtų būti vienodas visiems ugdymo koncentrams.	NE	ne	?	taip	TAIP
Dabartinis mokyklų finansavimas, kuriame svarbi vieta tenka mokinio krepšeliui, pagerina Jūsų mokyklos veiklą.	NE	ne	?	taip	TAIP
Lietuvos švietimui skiriama bendro vidaus produkto dalis yra per maža.	NE	ne	?	taip	TAIP
Turi būti palikta galimybė mokyklos steigėjui perskirstyti mokyklos mokinio krepšelio lėšas.	NE	ne	?	taip	TAIP
Turi būti atimta galimybė pačioms mokykloms perskirstyti mokinio krepšelio lėšas iš vienos eilutės į kitą.	NE	ne	?	taip	TAIP
Vadovų tarnybinio atlyginimo koeficientas neturi priklausyti nuo mokinių skaičiaus mokykloje.	NE	ne	?	taip	TAIP
Kaimo mokyklų finansavimas turi būti didesnis nei miesto mokyklų.	NE	ne	?	taip	TAIP
Integruotiems specialiųjų poreikių mokiniams, mokinio krepšelis turėtų būti labiau didinamas.	NE	ne	?	taip	TAIP

Ką turėtų daryti žemiau išvardytos institucijos, kad mokinio krepšelio funkcionavimo sistema būtų dar racionalesnė, efektyvesnė:

Mokykla turėtų .....

Savivaldybės administracija turėtų .....

Apskrities administracija turėtų .....

Švietimo ir mokslo ministerija turėtų .....

Finansų ministerija turėtų .....

DĖKOJAME, KAD UŽPILDĖTE ANKETĄ IKI GALO!

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto magistrantė

Jei kiltų klausimų, prašome kreiptis telefonu ar elektroniniu paštu:

Tel. 8 616 99347; el.p. Lina_linu@one.lt